

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญา
ของเรเนเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวุฒนเมธี (พันธ์ศรี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา ปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPT OF MIND AND BODY IN
PHILOSOPHY OF RENE DESCARTES AND THERAVADA
BUDDHIST PHILOSOPHY**

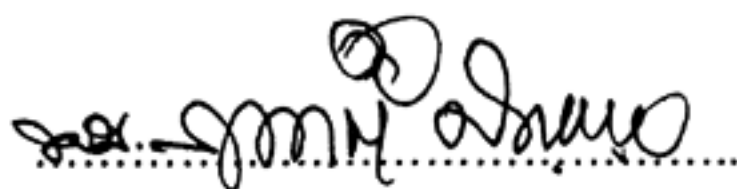
PHRAMAHA TEERAWAT TEERAWATANAMATI (PUNSRI)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand.**

2002

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิชา
นิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

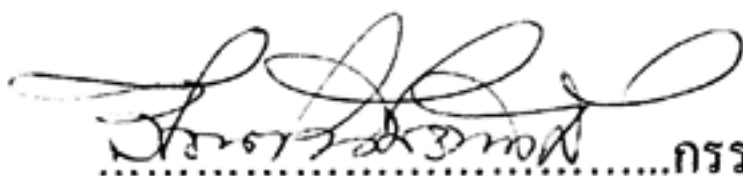

ประธานกรรมการ

(ดร.พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

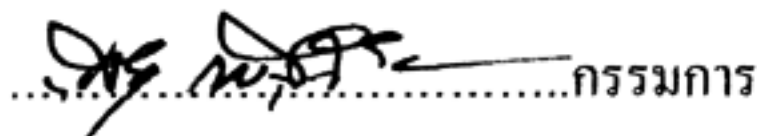
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)

(ดร.วีรชาติ นิมอนงค์)

(ผศ.ดร. วัชระ งามจิตเจริญ)

(อาจารย์สนิท ศรีสำแดง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ ประธานกรรมการ

ดร.วีรชาติ นิมอนงค์ กรรมการ

อาจารย์สนิท ศรีสำแดง กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเรเน
เดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวิฑฒนเมธี (พันธุ์ศรี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระมหาสมจินต์ สมนุปญโญ ป.ธ.๙, ศษ.บ.,
พธ.ม., Ph.D.

: ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์ ป.ธ.๖, พ.ม.,

พธ.บ., ศษ.บ., M.A., M.Phil., Ph.D.

: นายสนิท ศรีสำแดง ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ., น.บ

(มธ.), M.Ed.

วันสำเร็จการศึกษา ๑๖ เมษายน ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเรเน เดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องจิตกับกายที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พร้อมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของทั้งสองฝ่าย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ บทในแต่ละบทมีเนื้อหา ดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ แนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์ ตลอดถึงความสัมพันธ์จิตกับกาย พร้อมทั้งทฤษฎะที่คัดค้านเรื่องจิตกับกาย ของเดส์การ์ตส์ และบทสรุปวิจารณ์ของผู้วิจัย บทที่ ๓ แนวคิดเรื่องจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท ความสัมพันธ์จิตกับกาย ตลอดถึงทฤษฎะที่คัดค้านเรื่องจิตกับกายของพุทธปรัชญาเถรวาท และบทสรุปวิจารณ์ของผู้วิจัย บทที่ ๔ ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดจิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทโดยใช้หลักการวิเคราะห์เปรียบเทียบจิตกับกาย และความสัมพันธ์จิตกับกาย

พร้อมทั้งทรรศนะของผู้วิจัยกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งสองฝ่าย บทที่ ๕ สรุปผลของการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องจิตกับกายและความสัมพันธ์จิตกับกายของทั้งสองฝ่าย ระหว่างเดส์การ์ดส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน เดส์การ์ดส์มองว่า จิตเป็นผู้คิด(thinker) เป็นอวัตถุแต่คิดได้ ส่วนกายเป็นสิ่งที่กินที่ (Extended substance) เป็นวัตถุคิดไม่ได้ไม่ต้องอาศัยกันในการดำรงอยู่ สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่จะเชื่อมโยงกันได้โดยอาศัยจุดพิเนียล หรือต่อมสมอง (Pineal Gland) ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท มองว่า กาย เป็นรูปประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ และอุปาทาหารูป ๒๔ มาประกอบกันจึงเป็นร่างกายไม่เป็นสาร อาศัยสิ่งอื่น(จิต)เกิดขึ้น ส่วนจิต คือ ความคิด ไม่เป็นสาร อาศัยสิ่งอื่น(กาย)เกิดขึ้นการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ จิตกับกายมีความสัมพันธ์กันและกันอยู่โดดๆ ไม่ได้ ทั้งกายกับจิตเกิดมาอาศัยกันและกัน ในพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นเรื่องจิตเป็นสำคัญ.

Thesis Title : A comparative study of the concept of Mind and Body in
Philosophy of Rene' Descartes and Theravada Buddhist philosophy

Researcher : Phramaha Theerawat Theerawattanametee (Punsri)

Degree : Master of arts (Philosophy)

Thesis Supervisory committee

: Phramaha Somjin Sammapanno, Pali 9, M.A., Ph.D.

: Dr. Veerachart Nimanong, Pali 6, M.A., M.Phil., Ph.D.

: Mr. Sanit Srisamdang, Pali 9, LL.B., M.Ed.

Date of Graduation : April 16, 2002

ABSTRACT

In this research on a comparative study of the concept of Mind and Body in Rene Descartes's philosophy and Theravada Buddhist Philosophy, the researcher aims at understanding the similarity, difference and relation of Mind and Body in both's philosophies.

This is a documentary research. The contents of this research are divided into five chapters as follows:

Chapter 1 : Introduction

Chapter 2 : The concept of Mind and Body, mind and body on relation and criticism in Descartes's philosophy and attitude of the researcher towards this.

Chapter 3 : The concept of Mind and Body on relation and disagreement in Theravada Buddhist philosophy and attitude of the researcher towards this.

Chapter 4 : A comparative study of Mind and Body in two schools of philosophy following the principle of a comparative analysis and attitude the researcher towards a comparative analysis.

Chapter 5 : Conclusion and Suggestion

From this research, it was found that the concept of Mind and Body in two schools of philosophy is both similar and different. Descartes's philosophy pointed out that body is an extended and unthinking substance. it cannot think. But mind or soul is a thinking and unextended substance. it can think. Both mind and Body do not connect and relate to each other. But they can subsist by themselves. However, they can connect and relate together through the pineal gland. But Theravada Buddhist philosophy pointed out that body is a destructible matter. It consists of the four primary matters (Mahabhutarupa) and the twenty-four secondary (derivative) matters (Upadaya-rupa). But mind is the consciousness or mental process, it can acknowledge many sense-object. Both mind and body are connected and are dependent upon each other. They cannot subsist by themselves. They must connect and relate to each other. However, mind is the most important factor of human life in Theravada Buddhist philosophy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความช่วยเหลือจากหลายท่านผู้วิจัยขอขอบพระคุณ และขออนุโมทนาขอบคุณท่านครูบาอาจารย์เหล่านี้ คือ พระเดชพระคุณอาจารย์ พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และประธานที่ปรึกษา ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์ และอาจารย์สนิท ศรีลำแดง ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ขอบพระคุณ พระครูใบฎีกาสันนันทกรโก เจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล ขอบคุณเพื่อนสหธรรมิกที่ให้อำนาจใจทุกคน ผู้วิจัยรู้สึกทราบซึ่งเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณพระครูโสภณวรคุณ เจ้าอาวาสวัดวรามาตยภัณฑสารารามที่อนุเคราะห์ที่พำนักอาศัยอยู่ในการศึกษาเล่าเรียนและสนับสนุนการศึกษาตลอดมา และขออนุโมทนาสำหรับ โยมพ่อโยมแม่ ญาติพี่น้องทุกคนที่ให้อำนาจใจและพี่สายัน(หุ่ย) คารวะและน้องพร ที่เอื้อเฟื้อหมักในการพิมพ์ ทั้งยังให้อำนาจใจในการเรียนด้วยและที่ไม่ได้ออกนามอีกหลายท่าน

คุณประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอบุชาแด่พระรัตนตรัย คุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และคุณของครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดทั้งผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวทมนเมธี (พันธ์ศรี)

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ เป็นอักษรย่อจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ แปล และอรรถกถา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯอรรถกถา เรียงตามลำดับเล่มดังนี้

พระไตรปิฎก

อักษรย่อ	คำเต็ม
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มุลปิณณาสก
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
ส.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ส.สพ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค
อง.เอกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต
อง.จตุกก	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
อภิ.ส.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี
อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์
วิ.อ.	(ไทย) = วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปาราชิกกัณฐ- สังฆาทิเสสชาติ- มหาวรรคาคติอรรถกถา
ขุ.ม.อ.	(บาลี) = ขุททกนิกาย สทฺธมฺมปชฺโชติกามหานิทฺเทศอรรถกถา
อภิ.ส.อ.	(บาลี) = อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงคณิ อฏฺฐลาตินีอฎฺฐกถา

การใช้เลขหมาย

การใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎกจะแจ้ง เล่มที่/ข้อที่/หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

จุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๔๘/๔๓ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปทปาติ เล่มที่ ๒๕ ข้อ ๑๔๘ หน้า ๔๓

การใช้หมายเลขย่อในอรรถกถา จะแจ้ง เล่มที่ / ข้อที่/หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง:

อภิ.สง.อ.(บาลี) ๕๓/๑๑๕๒/๔๐๑ หมายถึง อภิธมมปิฎก ธรรมสงคณิ อฏฐสาลินีอฏฐกถา เล่มที่ ๕๓ ข้อ ๑๑๕๒ หน้า ๔๐๒.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
บัญชีคำย่อพระไตรปิฎกและอรรถกถา	(๖)
สารบัญ	(๘)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ คำจำกัดความ	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์	๘
๒.๑ ความมีอยู่ของจิตและธรรมชาติของจิต	๘
๒.๒ ธรรมชาติของกาย	๑๖
๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย	๒๑
๒.๔ สรุปวิจารณ์	๓๐
บทที่ ๓ แนวคิดเรื่องจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท	๓๓
๓.๑ แนวคิดเรื่องจิตกับกาย(นามรูป)	๓๓
๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องจิต	๓๕
๓.๑.๒ แนวคิดเรื่องกาย	๔๑

๓.๒ แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย	๕๑
๓.๓ สรุปวิจารณ์	๕๖
บทที่ ๔ แนวคิดเปรียบเทียบเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ทส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๘
๔.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกาย	๖๑
๔.๑.๑ กายตามทฤษฎีของเดส์การ์ทส์	๖๑
๔.๑.๒ กายตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๒
๔.๑.๓ ความเหมือนของกายในปรัชญาของเดส์การ์ทส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๓
๔.๑.๔ ความต่างของกายในปรัชญาของเดส์การ์ทส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๔
๔.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิต	๖๕
๔.๒.๑ จิตตามทฤษฎีของเดส์การ์ทส์	๖๕
๔.๒.๒ จิตตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๗
๔.๒.๓ ความเหมือนของจิตในปรัชญาของเดส์การ์ทส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๘
๔.๒.๔ ความต่างของจิตในปรัชญาของเดส์การ์ทส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๙
๔.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เรื่องจิตกับกาย	๗๑
๔.๓.๑ ความสัมพันธ์จิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ทส์	๗๒
๔.๓.๒ ความสัมพันธ์จิตกับกายในปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๓
๔.๔ ทฤษฎีของผู้วิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งสองฝ่าย	๗๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๔
บรรณานุกรม	๘๕
ประวัติผู้วิจัย	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการศึกษาปรัชญา ปัญหาจิตกับกาย เป็นปัญหาที่นักการศึกษาและนักปรัชญาได้ศึกษากันมาหลายยุคหลายสมัยจนปัจจุบัน และเป็นปัญหาที่ยังไม่อาจหาข้อสรุปได้เป็นที่น่าพอใจ นักปรัชญาต่างก็มีความเห็นแตกต่างกัน แม้ปัจจุบันนี้ความก้าวหน้าในสาขาวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ มีมากขึ้นโดยเฉพาะทางการแพทย์ที่ได้ค้นพบปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชีวิตได้มากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถตอบปัญหาเรื่องจิตกับกายได้อย่างชัดเจน มีนักปรัชญาหลายคนที่ยพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องจิตกับกาย แต่ที่เด่นชัดที่สุดในยุคปรัชญาสมัยใหม่ คือแนวคิดของเดส์การ์ดส์ ที่พยายามจะแสดงทฤษฎีเกี่ยวกับจิตกับกาย โดยเห็นว่าในเอกภพมีสารหรือสิ่งที่มีจริงแท้อยู่ ๒ อย่าง คือ สิ่งที่เป็นจิตภาพ และสิ่งที่เป็นกายภาพ ทั้งสองต่างกันมาก เขากล่าวว่า “ ข้าพเจ้าเป็นสัตว์รู้คิด ประสบการณ์ตรงบอกข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าคือจิต การคิดเป็นธรรมชาติของข้าพเจ้า เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นสัตว์รู้คิด ข้าพเจ้าจึงไม่สงสัยในเรื่องความมีอยู่ของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าพบว่า ข้าพเจ้ามีกายซึ่งจัดเป็นสิ่งที่เป็นกายภาพด้วย ภาวะทั้งสองซึ่งแตกต่างกัน สามารถร่วมกันสร้างเอกภาพ การกระทำร่วมกันระหว่างจิตกับกายจะผ่านตัวกลางซึ่งเรียกว่า animal spirit เป็นต่อมที่มีลักษณะคล้ายผลัดสนอยู่ในสมองทำหน้าที่เป็นที่แลกเปลี่ยนอิทธิพลกันระหว่างเหตุการณ์ทางจิตภาพกับเหตุการณ์ทางกายภาพ”^{*}

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย ตามทัศนะของเดส์การ์ดส์แยกกันได้อย่างเป็นอิสระต่อกัน แต่เป็นปัญหาที่เดส์การ์ดส์ไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจน แต่เขาก็ได้อธิบายว่า จิตเชื่อมโยงกับกายโดยที่จิตทำงานที่สมองมากที่สุด ทำหน้าที่ในเรื่องสติปัญญาจินตนาการและความรู้สึก

* อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๑), หน้า ๑๕๐.

จิตกับกายมีปฏิริยาต่อกันคือความรู้ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสแล้วรายงานไปสู่สมองซึ่งมีต่อมพิเนียล เป็นที่ให้จิตสั่งการจากสมองไปสู่ร่างกาย แนวคิดของเดส์การ์ดส์เกี่ยวกับเรื่องกายกับจิต ถูกกลุ่มนักปรัชญาภาษา เช่น กิลเบิร์ต ไรลล์ วิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก โดยโจมตีทฤษฎีแบบทวินิยมของเดส์การ์ดส์ว่า เป็นการใช้อยู่ภาษาผิดประเภท กลุ่มนี้แย้งว่า จิตเป็นเพียงการแสดงของพฤติกรรมเท่านั้น

พุทธศาสนาเถรวาทแสดงทฤษฎีว่า จิตกับกาย (นามรูป) มีความสัมพันธ์กันและโดยให้ความสำคัญจิตมากกว่ากาย ส่วนในโลกและชีวิตในสังสารวัฏนี้เป็นสังขตธรรมซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันขององค์ประกอบพื้นฐาน ๕ ประการ เรียกว่า ขันธ์ ๕ ได้แก่^๒

๑. รูป คือ องค์ประกอบฝ่ายวัตถุหรือสสารและพลังงาน ร่างกายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากรูป รูปมี ๒๘ ชนิด คือ มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๒๔ มหาภูตรูป หมายถึงสิ่งที่มีคุณภาพปฐมภูมิ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อุปาทายรูป หมายถึง รูปที่เกิดสืบเนื่องมาจากมหาภูตรูปมีคุณภาพทุติยภูมิ มี ๒๔ ชนิดเช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น

๒. เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์

๓. สัญญา ได้แก่ อาการที่จิตรับรู้หรือจำได้หมายรู้

๔. สังขาร ได้แก่ ลักษณะประกอบจิตและปรุงแต่งจิตให้ดี และเลว

๕. วิญญาณ ได้แก่ ธรรมชาติรู้แจ้งอารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ
ฝ่ายอภิธรรม เรียกวิญญาณว่าจิต

พุทธปรัชญาเถรวาทยังมองกายเป็นสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด จึงไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในชีวิตร่างกายและความสำคัญน้อยกว่าจิต กายจึงเป็นสภาวะที่ต้องฝึกฝน

จากการวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการที่จะเสนอแนวคิดเปรียบเทียบจิตกับกายระหว่างเดส์การ์ดส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อต้องการทราบว่าจิตกับกายของทั้งสองฝ่ายเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร การที่เดส์การ์ดส์มีทฤษฎีว่ากายกับจิตแยกกันนั้นเป็นอย่างไร และที่พุทธปรัชญาเถรวาทแสดงทฤษฎีว่ากายกับจิตสัมพันธ์กันเป็นอย่างไรเพื่อจะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาและทำการศึกษาเรื่องจิตกับกายให้กระจ่างชัดเจนสืบไป

^๒ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Investigation) ซึ่งเป็นแนวคิดของเดส์การ์ตส์ในเรื่องจิตกับกาย

๓.๒ ศึกษาแนวคิดเรื่องจิตกับกายที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๓ ศึกษาแนวคิดเรื่องจิตกับกายทั้งสองฝ่ายโดยการนำมาเปรียบเทียบ

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้อาศัยข้อมูลหลักฐาน ๒ ประเภทคือ

๔.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสสและงานของเดส์การ์ตส์

๔.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง

๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องและนำมาเพื่อศึกษาเปรียบเทียบหาข้อสรุปและเรียบเรียงเสนอผลของการวิจัยต่อไป

๑.๕ คำจำกัดความ

แนวความคิด หมายถึง ทศนะ ความนึกคิด ความเห็น แนวคิด มโนคติ ความรู้สึก ความทรงจำ ความคิด ความเข้าใจ

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง พุทธศาสนาที่ถือตามลัทธิปฏิบัติตามมติของพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป เป็นสายดั้งเดิมนับถือพระไตรปิฎกหรือเรียกว่า พุทธศาสนานิกายหินยาน

กาย ตามทรรศนะของตะวันตก หมายถึง สิ่งกินพื้นที่ ส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ซึ่งตรงกันข้ามกับจิต^๕

ตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การรวมตัวของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งเป็นวัตถุหรือสสารหรือพลังงาน^๖

จิต ในทรรศนะของตะวันตก หมายถึง สภาพที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นส่วนที่ไม่กินพื้นที่ ทำหน้าที่รับรู้ รู้สึก ความคิด ความจำ ตรงกันข้ามกับกาย^๕

ในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ธรรมชาติที่คิดอารมณ์ (อารมณ์ จินตคติ จิตต์) อารมณ์ ได้แก่เครื่องยึดเหนี่ยวของจิต^๖

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อดิศักดิ์ ทองบุญ ในคู่มืออภิปรัชญา กล่าวว่า “คนเราประกอบขึ้นด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ จิตกับกาย เหมือนกับทรรศนะของนักทวินิยม พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าจิตกับกายต่างอิงอาศัยกันและกัน ถือว่า จิตสำคัญกว่ากายเพราะกายจะเคลื่อนไหวใด ๆ ได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับกำหนัดของจิตจึงจะเกิดพฤติกรรมทางกาย ถ้าจิตดี พฤติกรรมทางกายก็ดีด้วย ถ้าชั่ว ทางกายก็ชั่วไปด้วย จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”^๗

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^๖ พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, “พุทธปรัชญาเถรวาท”, อ้างในปรัชญาบูรพทิศมหาจุฬาฯ วิชาการ, (กรุงเทพฯ:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^๘ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๑๑.

^๙ อดิศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๐.

บรรจบ บรรณรุจิ ในหนังสือเรื่อง จิต มโน วิญญาณ กล่าวว่า “ชีวิตมาจากส่วนประกอบที่สำคัญคือ ร่างกายกับจิต ร่างกายประกอบด้วยส่วนผสมของธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนวิญญาณเป็นตัวบงการชีวิตหรือร่างกายของคนเราให้เป็นเช่นนั้น เจ้าชายสิทธัตถะได้ศึกษาเรื่องจิตมาอย่างแจ่มแจ้ง ทรงประกาศว่า กายกับจิตสัมพันธ์กัน จิตมีอิทธิพลเหนือร่างกาย จิต มโน หรือวิญญาณ เป็นสิ่งเดียวกันแต่มองกันในแต่ละสถานะ”^๔

ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ ในปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต กล่าวว่า “เราลองพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างก้อนหินกับคน ถ้าท่านเอาก้อนหินมาแยกส่วนประกอบต่าง ๆ ท่านจะเห็นว่าประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ ตลอดจนอนุภาคเล็ก ๆ เช่น โปรตอน อิเล็กตรอน เป็นต้น ส่วนร่างกายของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเนื้อ หนัง ปอด หัวใจ จนถึงสมอง ที่สุดแล้วก็จะสลายตัวได้เป็นธาตุต่าง ๆ ก้อนหินอาจจะไม่มีในสิ่งที่คนมี สิ่งนั้น ก็คือ จิต (Mind) หรือวิญญาณ (Soul) ไม่ใช่สสาร เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย เป็นสิ่งที่บังคับบัญชาร่างกายให้เคลื่อนไหวไปตามความประสงค์ และเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตรวมทั้งแตกต่างกับก้อนหิน ที่ไร้ชีวิต”^๕

พระฟอง อภิวันโณ (สวัสดี) ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง “จิตว่าง” ของท่านพุทธทาสภิกขุ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ สรุปว่า โลกว่างเพราะว่างจากสิ่งที่เนื่องด้วยตนเองว่างจากตน จักขุว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน รูปว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน จักขุวิญญาณว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน จักขุสัมผัสว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน ทุกขเวทนา สุขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน หูว่าง เสียงว่าง จมูกว่าง กลิ่นว่าง กายว่าง โสภณัฐพะว่าง ใจว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน ธรรมารมณ์ว่าง มโนวิญญาณว่าง สุขเวทนา ทุกขเวทนาหรืออทุกขมสุขเวทนาเกิดเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยว่างจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนจึงชื่อว่า โลกว่าง รูปเป็นอนัตตา แปรปรวนบอบสลายไม่สามารถบังคับได้ เป็นไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่งเป็นไป ตามกฎธรรมชาติ การบำเพ็ญจิตให้เป็นวิปัสสนาที่เกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องสุญญตา คือ ทุกสิ่งมีความว่างจากความหมายของการเป็นตัวตนไม่ควรจะเข้าไปยึดถือว่า เป็นตัวตน จึงชื่อว่าได้เห็นธรรมตามความเป็นจริง ดังในสมาธิสูตรว่า

^๔ บรรจบ บรรณรุจิ, จิต มโน วิญญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : บริษัทเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑-๓.

^๕ ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป มนุษย์, โลก, และความหมายของชีวิต, (นนทบุรี : บริษัทไทยร่วมเกล้า จำกัด (ฝ่ายการพิมพ์), ๒๕๓๕), หน้า ๖๑-๖๕.

ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริงคือรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของไม่เที่ยง รูปไม่เที่ยง จักขุวิญญาณไม่เที่ยงมีสภาพความเป็นสูญหรือความว่าง”

ณรงค์ หลงสมบุรณ์ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ปัญหา จิต – กาย ในทรรคนะของกิลเบอร์ต รายล์ หลักสูตรปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๑ สรุปว่า จิต หมายถึง สิ่งที่เราใส่ใจและอาจเรียกว่า มโน วิญญาณ ความสำนึก จิตใจ กาย หมายถึง ร่างกายของมนุษย์ในแง่ส่วนประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย กินความถึงเซลล์เป็นหน่วยย่อยที่สุดของอวัยวะต่างๆ ที่กระทำการต่อสิ่งภายนอกและสิ่งภายใน ร่างกายมนุษย์เป็นเพียงบางสิ่งทางกายภาพ เหมือนกับเก้าอี้และต้นไม้ กินพื้นที่ มีมวลสาร ร่างของเราอยู่กับเราเท่านั้น สามารถมีความรู้สึกได้ว่า เรากำลังเคลื่อนไหวอย่างไร สิ่งสำคัญที่สุด คือ ร่างกายเรานั้น เราสามารถบังคับได้... ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย มนุษย์ประกอบด้วยจิตและกายและต่างจากสัตว์และพืชตรงมีจิต จิตเป็นตัวยึด สั่งการให้ร่างกายกระทำ จิต คือ สมอ เป็นส่วนหนึ่งของสมอ ความแตกต่างจะเห็นเป็นเหตุการณ์ทางจิตกับเหตุการณ์ทางกายภาพมีกาลและอวกาศที่แน่นอน เราสามารถหาที่ของมันได้แน่นอน แต่เหตุการณ์ทางจิตหาที่อยู่ไม่ได้ เป็นสิ่งที่พินิจที่กับไม่พินิจที่ เราเห็นกายของคนอื่นได้แก่จิตใจเราซึ่งรู้ว่า เป็นอย่างไร จิตคนอื่นเราไม่รู้นอกจากสังเกตจากพฤติกรรมของเขา.”

ประสิทธิ์ ฤกษ์พิสุทธิ์ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบ จิต – กาย ของเดส์การ์ตส์ หลักสูตรปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๗ สรุปใจความว่า จิตคือผู้คิด ส่วนความคิดเป็นสาระัตถะของจิตและกิจกรรมของจิตบางอย่างเกิดจากการที่จิตเชื่อมโยงกาย กายเป็นสิ่งที่กินที่และมีอยู่ของกายซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่จิตเข้าใจถึงความมีอยู่ของวัตถุ กายคือสิ่งที่มียู่อย่างน่าสงสัยรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสและจินตนาการ เราารู้ถึงถึงความมีอยู่ของกายได้ชัดเจนเป็นคุณสมบัติทุติยภูมิ ธรรมชาติที่แท้จริงของกายหรือวัตถุ คือการกินพื้นที่ อีกทั้งเป็นคุณสมบัติเพียงสิ่งเดียวของกาย การจะรู้ถึง

” พระฟอง อภิวัฒน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง “จิตว่าง” ของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๐.

” ณรงค์ หลงสมบุรณ์, “ปัญหาจิต – กาย ในทรรคนะของกิลเบอร์ต รายล์”, วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๖-๔๖.

กายได้ต้องอาศัยจิตแสดงว่าจิตต้องมียู่ถึงจะรู้ถึงความมียู่ของกายได้ทำให้ทราบว่าจิตรับรู้ง่ายกว่ากาย^{๑๒}

พระมหाराเชนทร์ ธรรมกาโม(ธาตุเงิน)ในวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตในปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๗ สรุปว่า จิตในพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นนามธรรมที่เกิดดับตลอดเวลา ทำหน้าที่รับรู้ ภาษารู้สึกนึกคิด ความจำ เป็นต้น เป็นฐานของชีวิต การรู้สึกตัว การรับรู้ประสาทสัมผัสและการนึกคิดต่าง ๆ แต่ไม่มีตัวตน อัตตาหรืออาตมอันเป็นลักษณะของวิญญาน ในปรัชญาตะวันตกจิตมีลักษณะที่เป็นสาร มีตัวตนไม่มีการเกิดดับและจิตเป็นอันเดียวกับวิญญาน บางคนเห็นว่า จิตกับวิญญานต่างกัน ส่วนทางพุทธปรัชญาถือว่า จิตและวิญญานเป็นอันเดียวกัน แต่มีลักษณะเป็นนามธรรมที่เกิดดับไม่ใช่ตัวตนที่ถาวร จิตตามนัยพุทธปรัชญาจึงแตกต่างจากจิตในทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกตามทัศนะแต่ละคนและจิตในความเห็นของนักปรัชญาตะวันตกมีลักษณะคล้ายกับเจตสิกมากกว่าจิตในพุทธปรัชญาและจิตในพุทธปรัชญาจึงมีความเป็นจริงที่ต่างจากจิตในปรัชญาตะวันตก^{๑๓}

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๗.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ตส์
- ๗.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๗.๓ ทำให้ทราบถึงการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

^{๑๒} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, “การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๑๓} พระมหाराเชนทร์ ธรรมกาโม (ธาตุเงิน), “การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตในปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา ปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘๐.

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องจิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ตส์

๒.๑ ความมีอยู่ของจิตและธรรมชาติของจิต

เดส์การ์ตส์ เป็นนักปรัชญาสมัยใหม่ที่เห็นข้อบกพร่องที่วิธีคิดของนักปรัชญาสมัยกลางที่เห็นว่า ความจริงที่ได้จากความคิดโดยปราศจากหลักฐานหรือการยืนยันที่เห็นแจ้งย่อมทำให้ได้ผลลัพธ์ที่คลุมเครือ ทำให้เดส์การ์ตส์คิดหาวิธีโดยเริ่มสนใจในวิชาคณิตศาสตร์ และนำเอาวิธีคิดแบบคณิตศาสตร์มาใช้ในปรัชญา เพื่อเป็นขั้นตอนการคิดในวิชาเรขาคณิตนั้น เริ่มต้นจากสัจพจน์ ซึ่งเป็นความจริงที่เห็นแจ้ง ไม่มีความสงสัย สัจพจน์ได้มาจากจิตของเราที่มีสมรรถภาพที่จะรู้ถึงสัจพจน์ได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์จากนั้นก็ใช้วิธีอ้างเหตุผลแบบนิรนัย พิสูจน์ทฤษฎีบทที่ ๑ และทฤษฎีบทอื่นๆ ตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างสัจพจน์กับทฤษฎีบทต่าง ๆ ในที่นี้เรียกว่า ความสัมพันธ์เชิงตรรกวิทยา ซึ่งเป็นเรื่องของความคิดที่สัมพันธ์กันตามกฎเกณฑ์ของเหตุ ไม่ได้อาศัยประสบการณ์ เมื่อเริ่มต้นจากสัจพจน์ไปสู่ทฤษฎีบทต่าง ๆ ปรัชญาจึงเริ่มต้นจากสิ่งที่เห็นแจ้ง ไปสู่ความจริงที่ซับซ้อนอื่น ๆ ต่อไปเป็นลำดับขั้น^{๔๔} สิ่งที่เห็นแจ้งอันนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการพิสูจน์ความมีอยู่จริง มนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยญาณทัศนะหยั่งรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ เช่นเดียวกับเรขาคณิต จากนั้นก็ใช้เหตุผลแบบนิรนัยให้ได้ความรู้อื่น ๆ ออกมา ทำให้เดส์การ์ตส์พยายามที่จะสร้างความคิดให้มีความแน่นอนและชัดเจนเหมือนคณิตศาสตร์^{๔๕} นอกจากนี้ เดส์การ์ตส์ยังเห็นด้วยกับพวกนักวิทยาศาสตร์ที่มองเรื่องสสารวัตถุเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้แบบกลไกซึ่งอยู่ภายใต้กฎกลศาสตร์

^{๔๔} ผศ.ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๔๕} จานงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓-๒๔.

จุดมุ่งหมายของเดส์การ์ตส์ ก็คือ พยายามเข้าถึงความรู้หรือความจริงด้วยเหตุผล จะต้องเป็นระบบที่มีความชัดเจนและแน่นอนแบบคณิตศาสตร์ เขาต้องการสร้างปรัชญาที่เป็นระบบและเนื้อหาที่ต้องครอบคลุมทั้งอภิปรัชญาและฟิสิกส์ ส่วนอภิปรัชญาต้องอธิบายความคิดที่ชัดเจนและแน่นอนเกี่ยวกับเรื่องจิตหรือตัวตนได้ ทั้งเป็นการสร้างเกณฑ์การตัดสินความจริงและยืนยันความมีอยู่ของพระเจ้าและโลกภายนอกได้ ส่วนฟิสิกส์จะต้องอธิบายเกี่ยวกับเรื่องสสารวัตถุได้เช่นกัน^{๑๖}

วิธีการพิสูจน์ของเดส์การ์ตส์

เดส์การ์ตส์ ได้ใช้วิธีการที่เป็นกฎเกณฑ์จากกลุ่มกฎเกณฑ์กลุ่มหนึ่งที่สามารถใช้สมรรถภาพของจิตและปฏิบัติการของจิตได้อย่างถูกต้อง โดยปราศจากการรบกวนจากอิทธิพลภายนอกต่าง ๆ ถ้าทำได้ความผิดพลาดย่อมไม่เกิดขึ้น สมรรถภาพหรือปฏิบัติการของจิตที่เรามีโดยธรรมชาตินั้นคือ การหยั่งรู้หรือญาณทัศนะและการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย สำหรับญาณทัศนะเป็นสมรรถภาพของจิตในอันที่จะหยั่งรู้ความจริงที่ชัดเจนโดยไม่ต้องสงสัย ส่วนนิรนัย คือ การอ้างเหตุผลโดยการถอดเอาผลลัพธ์ออกจากสิ่งที่เห็นแจ้ง การใช้สมรรถภาพของจิตทั้งสองประเภทให้ถูกต้องนี้เป็นวิธีการของเดส์การ์ตส์ จุดมุ่งหมายของเดส์การ์ตส์ คือ การแสวงหาความจริงที่เห็นแจ้ง ซึ่งคนทั่วไปมีสามัญสำนึกและรู้จักใช้เหตุผลจะพึงเข้าถึงได้ คนบางคนมักมีความเห็นไม่ลงรอยกัน แม้จะพูดเรื่องเดียวกันก็ทำให้ไม่ได้ความรู้ที่แน่นอน ทั้งก่อให้เกิดความสงสัยและการเข้าใจผิดด้วย โดยเฉพาะในเรื่องปรัชญาทุกยุคมีการโต้แย้งกันตลอด ไม่มีเรื่องใดที่ถูกต้องแล้วจะไม่มีการโต้แย้ง เป็นเพราะขาดรากฐานความรู้ที่มั่นคง แต่ถ้าได้วางรากฐานความรู้ที่มั่นคง การโต้แย้งและความเข้าใจผิดก็จะหมดไป^{๑๗}

^{๑๖} Y.Masih, A Critical History of Western Philosophy (Greek medieval and modern), (fifth revised and enlarged edition : Delhi Press, 1994), pp. 200-202.

^{๑๗} ผศ. ปานทิพย์ สุภนกรและคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕.

การวางรากฐานความรู้ให้มั่นคงนั้น จำเป็นต้องมีจุดเริ่มต้นจากสิ่งที่เห็นแจ้ง มีความถูกต้องแน่นอนไปสู่ความจริงใหม่ ๆ ที่เรายังไม่รู้ ซึ่งมีความถูกต้องแน่นอนเท่าเทียมกันกับสิ่งที่เห็นแจ้ง อันเป็นจุดเริ่มต้นและต้องเป็นสิ่งที่เรารู้ได้ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องยอมรับจนกว่าจะถูกต้องและรู้ได้อย่างชัดเจนทั้งระมัดระวังไม่ให้ความคิดที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอคติหรือความเชื่อที่ฝังหัวมาตั้งแต่เด็ก หรือแม้แต่การรับรู้ที่มาจากประสาทสัมผัสก็เชื่อไม่ได้ เพราะเราพิสูจน์ไม่ได้ว่า สิ่งที่เรารับรู้กับสิ่งที่ป็นจริงตรงกันหรือไม่ แม้แต่สภาวะความฝันกับความจริงก็ยากที่จะแยกให้มีความแตกต่างกัน ในขณะที่ฝันไม่มีความรู้สึกที่เกิดขึ้นในฝันเป็นจริงกับสภาพความเป็นจริงและอาจเป็นไปได้ว่า โลกภายนอกรับรู้เราอยู่ เช่น เห็นคนเดินมา จมูกได้กลิ่นหอม หูได้ยินเสียงเพลง ดังนั้น เราจึงต้องเห็นเป็นสิ่งที่ผิดพลาดและตั้งความสงสัยไว้ว่า ไม่มีสิ่งใดเลยเป็นจริงจนกว่าจะพบสิ่งที่เห็นแจ้งโดยไม่ต้องสงสัย แล้วเริ่มอ้างเหตุผลจากสิ่งที่เห็นไปสู่ส่วนที่ซับซ้อนต่อไป

สรุปวิธีการของเดส์การ์ตส์เป็นขั้นตอนได้ดังนี้^{๔๔}

ประการแรก หลีกเลี่ยงอคติและการตัดสินใจที่ผิดพลาด ถ้าสิ่งใดเป็นจริงจะยอมรับได้ก็ต่อเมื่อเป็นความรู้ที่ชัดเจนและทำได้โดยวิธีสงสัยหมดทุกอย่างจนกว่าจะพบสิ่งที่เห็นแจ้งโดยไม่ต้องสงสัยอีก

ประการที่สอง เมื่อได้สิ่งที่เห็นแจ้งแล้ว ก็เริ่มปรับปรุงวิธีคิดให้ต่อเนื่องเป็นระบบ โดยเริ่มจากสิ่งที่เห็นแจ้งดังกล่าวไปสู่ปัญหาที่ซับซ้อน ด้วยวิธีการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย

ประการที่สาม ต้องแน่ใจว่าวิธีดังกล่าวไม่ขาดตอนหรือข้ามขั้น แล้วผลลัพธ์ที่ได้มาย่อมจะต้องมีความชัดเจนแน่นอน เช่นเดียวกับสิ่งที่เห็นแจ้งนั้น

ในการเข้าถึงความจริงที่เห็นแจ้งนั้นเดส์การ์ตส์ใช้วิธีการสงสัย ซึ่งเรียกว่า วิธีสงสัยสากลที่เรียกว่าสากล เพราะเป็นการสงสัยที่ครอบคลุมไปหมดทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีข้อยกเว้น และเป็นวิธีการในแง่ที่ว่า การสงสัยนั้นเป็นเพียงวิธีการที่จะนำไปสู่ความรู้หรือความจริง

^{๔๔} Elizabeth s. Haldane, c.h., ll.d. and G.R.T. Ross, M.A., D.Phil, **The Philophical Works of Descartes**, volume II, (London : Cambridge University Press, 1934), pp. 52-59.

การพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า

เดส์การ์ตส์เริ่มวิธีการโดยสมมติว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่อย่างน่าสงสัยทั้งสิ้น จนกระทั่งถึงสิ่งหนึ่งซึ่งไม่ต้องสงสัย คือ ความสงสัย นั้นมีอยู่ เมื่อมีความสงสัยเกิดขึ้นก็ต้องมีผู้สงสัย (I doubt) เมื่อมีผู้สงสัยก็ต้องมีผู้คิดด้วย (I doubt therefore, I think) ตอนนี้ยังไม่เป็นการอ้างเหตุผล แต่เป็นความแน่ใจที่เกิดขึ้นทันที และเมื่อมีความคิดก็ต้องมีผู้คิดแสดงว่าผู้คิดนั้นต้องมีอยู่ (I think therefore, I am) เดส์การ์ตส์จึงสรุปว่า ตัวตนที่คิดนั้นมีอยู่เป็นความรู้แรกที่เห็นแจ้งที่สุด สิ่ง que เดส์การ์ตส์สงสัยและใช้วิธีการจนรู้ชัดแจ้ง คือ จิต^{๑๖}

ธรรมชาติของจิต

จิตเป็นสภาพที่ยากที่จะกำหนดเนื่องจากจิตของมนุษย์มีความแตกต่างกันจากสิ่งต่าง ๆ เช่น ก้อนหินและมวลแสงและแม้แต่สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เดส์การ์ตส์มีทรรศนะว่า สิ่ง que คิด(จิต) และภาวะกินพื้นที่(extension) แตกต่างกันและแยกออกจากกัน สิ่ง que มีชีวิตทุกชนิดเป็นสิ่ง que มีกายอยู่ในส่วนหนึ่งของโลกทางวัตถุทำหน้าที่เป็นไปตามกฎแห่งจักรวาลและกฎแห่งคณิตศาสตร์ ยกเว้นมนุษย์มีการเคลื่อนไหวและทำหน้าที่โดยอาศัยกฎ ๒ กฎ คือ กฎทางด้านฟิสิกส์และกฎทางวิญญาณ สัตว์เดรัจฉานไม่มีพลังทางจิตมันเคลื่อนไหวด้วยพลังทางกลไกอย่างเดียว สัตว์เดรัจฉานเป็นจักรกลเหมือนวัตถุอื่น ๆ เช่น นาฬิกาเดินได้เพราะการไขลาน^{๑๗} เดส์การ์ตส์มีทรรศนะว่า การเคลื่อนไหวบางอย่างของมนุษย์เช่น การหายใจ การไหลเวียนของโลหิตเป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดจากพลังทางกลไกมิใช่พลังทางจิต การเคลื่อนไหวทางจิตเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปังนิมเหตุ

^{๑๖} รศ. ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ญาณวิทยา(ทฤษฎีความรู้), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๑๗} Samuel Enoch Stumpf, *Philosophy : History and Problems*, (New York : Mc.Graw-Hill Book Company, 1977), p. 254.

การเคลื่อนไหวไปสู่เป้าหมายเป็นกระบวนการการคิดเกิดจากจิตมนุษย์ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงทิศทางได้ ต่างจากพลังทางกลไกที่เป็นไปตามทิศทางที่กำหนดไว้ล่วงหน้า แต่จิตไม่ได้สร้างกายโดยตรง มันมีสมองเป็นตัวแปรพลังจิตอีกอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้กายสัมพันธ์กับจิตและทำงานร่วมกัน การแสดงออกทางด้านเป้าหมายของจิตเรียกว่า เจตจำนง (will) การแสดงออกทางพฤติกรรมของจิตนี้เอง มนุษย์จึงต่างจากเครื่องจักร เพราะสามารถทำหน้าที่ได้หลากหลายซึ่งเครื่องจักรทำไม่ได้ มนุษย์สามารถคิดได้ แต่มีสิ่งที่เครื่องจักรไม่มีคือธรรมารมณ์^{๒๑} (pure thought) ดังนั้นตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์ เราจึงไม่อาจรู้ว่าจิตคืออะไร โดยตรง แต่สิ่งที่เรารู้ได้โดยคุณสมบัติของมันคือ ความคิด (thought) เจตจำนง (will) เป็นพลังผลักดันไปสู่เป้าหมายและความสามารถในการเปลี่ยนทิศทางของเป้าหมายได้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่มีจิต มนุษย์เท่านั้นมีจิต มีความแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ เช่น ก้อนหิน ต้นไม้ หุ่นขี้ผึ้ง หรือซากศพ^{๒๒} เดส์การ์ตส์พยายามที่จะอธิบายความหมายของจิตโดยมีข้อความที่ว่า ฉันคิดเพราะฉะนั้นฉันจึงมีอยู่ เป็นประเด็นที่น่าคิดและน่าพิจารณาถึงการมีอยู่ของจิต ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

“ตัวฉันไม่ใช่อะไรสักอย่างเลยหรือ แต่ฉันได้ปฏิเสธว่า ฉันมีความรู้สึกกับกายซึ่งฉันก็มีความตั้งใจถึงการจะเกิดอะไรตามมาฉันจะต้องอาศัยร่างกายและประสาทสัมผัส ว่า ฉันไม่สามารถมีอยู่ได้ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ แต่ฉันก็ถูกชักจูงให้เชื่อว่าไม่มีอะไรเลยในโลกนี้ ไม่มีสวรรค์ ไม่มีโลก ไม่มีจิต ไม่มีกาย เมื่อฉันมิถูกชักจูงให้เชื่อว่า ฉันต้องเป็นบางอย่างเพราะถูกอำนาจปีศาจที่หลอกฉันตลอดเวลา แต่ปีศาจก็ไม่ได้หลอกให้ฉันเชื่อว่าฉันไม่ใช่อะไรทั้งนั้น คราบเท่าที่ฉันคิดว่า ฉันเป็นอะไรบางอย่าง ความจริงฉันพิจารณาเพียงพจนานุกรมได้ว่าฉันคิด ฉันคิดมีอยู่ (I think , I exist) ทุกครั้งที่ฉันพูดโดยตัวฉันและแม้จะอยู่ในใจมันก็จำเป็นจริง”^{๒๓}

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า เดส์การ์ตส์ได้บรรยายถึงจิต และคำว่า ฉัน (I) ในที่นี้บ่งบอกว่า มันต้องเป็นอะไรสักอย่างซึ่งไม่ใช่กาย และเขาก็ต้องการให้ฉันคือจิตเป็นตัวคิด เพราะฉะนั้นจิตจึงมีอยู่อย่างแน่นอนและสงสัยไม่ได้ แต่การอ้างนี้ทำให้เกิดการถกเถียงกัน

^{๒๑} Ibid., p. 255.

^{๒๒} Keith Campbell , **Body and Mind** , (Notre Dame, Indiana : University of Notre Dame Press , 1938), p. 2.

^{๒๓} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, “การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๖.

(cogito argument) เพื่อพิสูจน์ถึงประเด็นปัญหาที่ว่า ฉันคิด เพราะฉะนั้นฉันจึงมีอยู่ จะเป็นการอนุมาน* (Inference) หรือสหัชญาณ* (Intuition) หรือเป็นข้อความที่แน่นอนแบบไหน หรือเป็นการใช้ตรรกวิทยา (logic) แบบปรัตถอนุมาน ผู้วิจัยเห็นว่า การที่เดส์การ์ตส์สงสัย และตั้งวิธีการนิรนัยและเห็นว่า จิตเป็นสิ่งที่คิดได้ และสิ่งที่คิดคือฉัน (I) นั้นเป็นสหัชญาณ เพราะการรู้ว่า สิ่งที่เกิด คือ จิต มีอยู่โดยตัวของมันเองและก็รู้ได้เฉพาะตน ประกอบกับมันเป็นความชัดเจนในตัวของมันเองอยู่แล้ว เพื่อให้ทราบความมีอยู่ของจิตชัดเจน เดส์การ์ตส์จึงสรุปไว้ในหนังสือ meditation II ว่า

“จิตของคนไม่รู้ว่าตนเองเป็นอะไร นอกจากรู้ว่าจิตตัวเองเป็นสิ่งที่คิด

นี่เป็นธรรมชาติของจิต หรือเป็นสัจจะอันเดียวที่มีการคิด”^{๒๔}

สิ่งที่คิด คือคำว่า สิ่ง หมายถึง สาร และหมายถึง สิ่งที่ยังอยู่ตลอดไป มีคุณสมบัติหรือสัจจะที่ทำให้สิ่งนั้นคงอยู่ได้ สัจจะของจิต คือ การคิด ถ้าจิตไม่ได้คิดจิตจะไม่คงความเป็นจิต ไม่ได้หมายความว่า จิตจะกลายเป็นสารใหม่ แต่จิตจะไม่มีอยู่จริง เพราะฉะนั้นจิตจำต้องคิด ดังที่เดส์การ์ตส์ว่า

“ ความคิด เป็นธรรมชาติเพียงชนิดเดียว ที่ฉันไม่อาจแยกจากตัวฉันได้ถ้าฉันไม่ได้คิด ฉันอาจไม่รู้ว่า ฉันกำลังสงสัย หรือแม้แต่ว่าฉันมีอยู่และอาจเป็นไปได้ ที่ฉันหยุดคิด ฉันอาจไม่มีอยู่ เพราะฉะนั้นสิ่งเดียวที่ฉันแยกจากฉันไม่ได้ คือ ฉันเป็นสิ่งที่ฉันคิด”^{๒๕}

* อนุมาน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ได้รับความรู้อย่างหนึ่งโดยอาศัยความรู้ อีกอย่างหนึ่งเป็นตัวกลางเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยสรุปจากความรู้อื่นหรือจากข้อมูลอื่น.

* สหัชญาณ หมายถึง การรู้เอง การที่จิตเกิดความรู้แจ่มแจ้งชัดเจนโดยตนเอง ไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผลหรือความรู้อื่นเป็นตัวกลาง

^{๒๔}William T. Bluhm Lou Massa Thomas pevel John F. Post Stephen Toulmin David Weissman(essay and made), *Discourse on the Method and Meditation on first Philosophy* Rene Descartes, (New Haven & London : Yale University Press, 1996), p. 65. และอ้างในประสิทธิ์ ฤกษ์พิสุทธิ, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๑.

^{๒๕}ประสิทธิ์ ฤกษ์พิสุทธิ, “การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑-๒๒.

จากข้อความนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เดส์การ์ดส์กำลังชี้ให้เห็นว่า ความคิดเป็นคุณสมบัติของจิต ส่วนจิตเป็นสารจิตเป็นสิ่งที่คิด ทุกอาการที่จิตแสดงออกมาไม่ว่า ความสงสัย ความเข้าใจ ความแน่ใจ การปฏิเสธ ความเต็มใจ ความไม่เต็มใจ จินตนาการและความรู้สึก ถ้าจิตไม่แสดงอาการเหล่านี้ออกมาแสดงว่าจิตไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ไม่มีจิตอีกต่อไป

สภาวะจิตเหล่านี้ทุกอย่างเป็นความคิดทั้งนั้น แต่ละสภาวะจิตเป็นคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ดังนั้นความคิดของเดส์การ์ดส์จึงใช้ภาษาละตินว่า Cogito เพื่อจะให้หมายถึงความคิดหรือ Thought ในภาษาอังกฤษ เพื่อบ่งถึงกิจกรรมของจิตทุกอย่าง ความคิดเป็นคำที่ชัดเจนในตัวเองมาก จนไม่สามารถจะหาอะไรที่ชัดเจนมาอธิบายความคิดได้ ดังนั้นคุณสมบัติต่าง ๆ หรือสภาวะของจิตเป็น อัญรูปของความคิดไม่ใช่เป็นสารัตถะ เพราะเดส์การ์ดส์ได้อธิบายว่า จากการที่จิตรวมกันเป็นหนึ่ง กับกาย ทำให้เกิดเป็นคุณสมบัติบางอย่าง เช่น ความรู้สึกและจินตนาการ ล้วนเป็นอัญรูปที่สับสนของความคิด^{๒๖}

สารัตถะของจิต คือ ความคิด และความคิดหมายถึงสภาวะของจิต หรือกิจกรรมของจิต ทุกอย่าง สภาวะจิตบางอย่างเกิดจากการที่จิตเชื่อมโยงกับกาย เพื่อที่จะทราบถึงสภาวะ สารัตถะ หรือสารของจิตที่แท้จริงต้องดึงเอาคุณสมบัติทุกอย่างที่จิตเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นคำว่าสิ่งอื่นคือกาย จำเป็นต้องพิจารณาคุณสมบัติที่แท้จริงที่จิตเป็นอิสระจากสิ่งอื่น ดังนั้นคุณสมบัติหรือสภาวะของจิตมีอยู่สองอย่าง^{๒๗} คือ คุณสมบัติล้วน ๆ ของจิตที่เป็นสติปัญญา(intelligence act) และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิต(mental act) แสดงว่า ความคิดแท้ๆ เป็นความเข้าใจที่บริสุทธิ์ ทั้งเป็นความสามารถของจิตที่ไม่ถูกรบกวนจากส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย เมื่อเดส์การ์ดส์ใช้ความสงสัย และตั้งเป็นสัจพจน์เพื่อหาความรู้ชัดแจ้ง โดยนำมาใช้เป็นขั้นตอนของนิรนัย ปรากฏว่า สิ่งที่คิด มีอยู่และสิ่งที่คิดคือฉันคิด คือ จิต เป็นตัวการกำลังคิดอยู่ในฐานะที่เป็นจิต ถ้าจิตหยุดคิดความมีอยู่ของเรา ก็จะหายไป จิตต้องคิดอยู่เสมอ และจะต้องมีสิ่งที่ถูกคิดด้วย นั่นก็คือ ความคิด (idea) จากการพิสูจน์ที่ ฉันคิดเพราะฉะนั้น ฉันมีอยู่ (I think therefore, I am) (cogito ergo sum) เป็นสิ่งที่เดส์การ์ดส์แน่ใจว่า เห็นแจ้ง จึงสรุปทฤษฎีที่ ๑ จากข้อความที่เห็นแจ้งนี้ว่า อะไรก็ตามที่ชัดแจ้งแน่นอนแล้วย่อมถูกต้องเสมอ ทุกสิ่งที่เหมือนข้อความนี้ย่อมถูกต้องเสมอ นี่คือกฎเกณฑ์การตัดสินความจริงของเดส์การ์ดส์ ซึ่งสิ่งที่ชัดแจ้งนั้นจะต้องปรากฏอย่างชัดเจนต่อจิต และสิ่งที่แน่นอนจะต้องแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

คุณสมบัติของจิตเป็นสารที่คิดได้ และไม่กินพื้นที่ หมายถึง ตัวเรา(self) หรือวิญญาณ (soul) หรือคำว่าตัวฉัน(I) อยู่ตามลำพังได้โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น (สิ่งอื่นคือกาย)

จากที่ได้วิธีการและเกณฑ์การตัดสินความจริงที่ถูกต้องและแม่นยำ ทำให้เคส์การ์ดส์ต้องการที่พิสูจน์ถึงความมีอยู่ของพระเจ้า และอาจเป็นไปได้ที่พระเจ้าจะหลอกเราให้เห็นผิดเป็น ถูกได้ ยิ่งกว่านั้นเราก็คงยังไม่แน่ใจว่า พระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ ทำให้เคส์การ์ดส์ต้องพิจารณาความคิดที่อยู่ในจิต เรามีความคิดบางอย่างจัดอยู่ในประเภทความคิดที่มีมาแต่กำเนิด (innate idea) หรือ แม้แต่ความคิดที่เกี่ยวกับความมีอยู่ของเรา ความคิดบางเรื่องเราคิดขึ้นมาเอง บางเรื่องเป็นผลมา จากการลอกเลียนวัตถุภายนอก ซึ่งไม่อาจเป็นจริงได้ แต่ก็มีความคิดอยู่อีกเรื่องหนึ่งที่สามารค้นพบได้ในจิตของเราเอง ความคิดนั้นคือ พระเจ้า และพระเจ้ายิ่งเป็นสาร เป็นแก่นแท้สำคัญที่คำนวณความมีอยู่ของสิ่งทั้งหลาย พระเจ้าเป็นสารที่ไม่มีขอบเขตจำกัด เป็นอิสระ มีอำนาจและความรอบรู้ สำหรับตัวเราผู้คิดก็เป็นสารที่จำกัดขอบเขต ไม่สมบูรณ์เท่าพระเจ้า

เคส์การ์ดส์เชื่อว่า สิ่งใดมีอยู่จริง สิ่งนั้นต้องมีสาเหตุ และสาเหตุจะต้องเป็นจริงและสมบูรณ์มากกว่าผล มนุษย์ไม่ได้สร้างความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าขึ้นมาเอง และไม่ได้เป็นสาเหตุของความคิดนี้ แต่พระเจ้าเป็นผู้นำความคิดเข้ามาในจิตของมนุษย์ พระเจ้าจึงเป็นสาเหตุแห่งความคิดนี้ พระเจ้าเป็นสาเหตุเดียวที่สมบูรณ์มากที่สุด แต่ตัวเรายังไม่สมบูรณ์เพราะต้องคิดสิ่งที่สมบูรณ์กว่าเราได้อีก ดังนั้นพระเจ้ามีอยู่ การพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าตามแบบของเคส์การ์ดส์นั้นเรียกว่า พิสูจน์จากเหตุ คือการอ้างถึงพระเจ้าที่อยู่ในฐานะที่เป็นสาเหตุแห่งความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าที่มีอยู่ในจิตของเรา แต่ความมีอยู่ของพระเจ้าไม่มีสาเหตุ เพราะพระเจ้าเป็นสาเหตุแห่งความมีอยู่ของพระองค์ แสดงว่าพระองค์มีความสมบูรณ์ที่สุด เมื่อคิดถึงพระเจ้ายิ่งจะพบว่า พระเจ้าเป็นสารที่เป็นอมตะ มีอำนาจสูงสุด เป็นสัพพัญญู มีความดีสูงสุด ข้อพิสูจน์ที่ว่า พระเจ้าไม่หลอกหลวงเรา เป็นข้อสรุปที่มีมาแต่ทฤษฎีที่ต่อเนื่องมาจากทฤษฎีแรก เพราะถ้าพระเจ้าหลอกหลวงเรา สิ่งที่เราเห็นแจ้งและคิดว่าถูกต้องอาจไม่จริงก็ได้ และความหลอกหลวงนั้นแสดงถึงความบกพร่องที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจะเป็นลักษณะของสิ่งที่สมบูรณ์อย่างพระเจ้าไม่ได้ ถึงอย่างนั้นเราก็คงมีความเข้าใจผิดอยู่เรื่อย แม้พระเจ้าจะไม่ได้หลอกหลวงเรา ทั้งนี้เพราะสมรรถภาพในการรับรู้ของเราจะเกิดความไม่สมดุลกัน เพราะในตัวเรานั้นมีสมรรถภาพอยู่สองระดับคือ การรับรู้หรือความเข้าใจและการตัดสินว่าสิ่งที่เรารู้ผิดหรือถูกนั้น ในบางครั้งก็อาจจะเกิดความเข้าใจผิด ดังนั้นความเข้าใจผิดอาจเกิดจากการที่เราตัดสินเกินขอบเขตของความรู้ที่ได้รับ และเมื่อทราบว่า พระเจ้ามีอยู่จริงอย่างสมบูรณ์ที่สุดทำให้เคส์การ์ดส์เริ่มพิจารณาถึงวัตถุในโลกภายนอกว่ามีอยู่จริงหรือไม่ ในขณะที่เคส์การ์ดส์ยืนยันว่า

ตัวเรามีอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่คิดและเป็นสิ่งไม่กินพื้นที่ แต่ตัวเราก็ก็น่าจะสามารถจะสร้างความคิดที่ชัดแจ้งเกี่ยวกับร่างกาย ทำให้เขาคิดพิสูจน์ความมีอยู่ของกายต่อไป

๒.๒ ธรรมชาติของกาย

ปรัชญาทวินิยม ของเดส์การ์ตส์ กล่าวถึงสาร ในธรรมชาติว่า มีอยู่สองชนิดและทั้งสองชนิดแตกต่างกันคือ กาย(body) และ จิต (mind) เรา รู้จักแต่ละชนิดโดยอาศัยคุณสมบัติของมัน ลักษณะการกินที่ (ต้องการที่ตั้ง) เป็นคุณสมบัติของกาย ความคิด(thought) เป็นคุณสมบัติของจิต

สารตามคำนิยามของเดส์การ์ตส์คือ สิ่งที่มีอยู่จริง ดำรงอยู่ด้วยตัวมันเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น และไม่ต้องอาศัยกันและกัน ดังนั้นทั้งกายและจิตเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตัวมันเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น และทั้งสองอย่างไม่ต้องอิงอาศัยกันและกัน เรา รู้จักกายโดยไม่ต้องอาศัยจิต และเรารู้จักจิตโดยไม่ต้องอาศัยกาย แต่ละอย่างมีกระบวนการมีกฎเกณฑ์ของมันเองเท่ากับเขาแยกโลกทางฟิสิกส์ (physical world) ออกจากโลกทางจิต (spiritual world) แยกโลกทางวิทยาศาสตร์ออกจากเทววิทยา^{๒๔} ดังนั้นกาย คือ ร่างกายมนุษย์เป็นสิ่งที่กินที่ (Extented thing) เป็นวัตถุทางกายภาพซึ่งอธิบายได้ด้วยกฎทางกายภาพ (ฟิสิกส์) ร่างกายเป็นเครื่องจักรกินพื้นที่ที่พระเจ้าสร้างขึ้นหรือปั้นขึ้นเทียบได้กับเครื่องจักรกลที่มนุษย์สร้างขึ้น^{๒๕} ที่มีกฎทางฟิสิกส์เป็นผู้กำหนดโดยสิ้นเชิงและไม่มีความรู้สึนึกคิด^{๒๖} (unconsciousness) กายกับจิตเป็นสารหรือสิ่งที่สามารถมีอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง เดส์การ์ตส์พิสูจน์ว่า ไม่เพียงแต่จิตเท่านั้นมีอยู่ กายก็มีอยู่เหมือนกันและไม่สามารถคิดได้^{๒๗} เรื่องกายมีอยู่หรือไม่มีอยู่มีความสัมพันธ์ต่อทฤษฎีว่าด้วยระบบกายกับจิตมาก เพราะถ้าไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า กายมีอยู่ ระบบทวินิยมก็ไม่มี การพิสูจน์ความมีอยู่ของกาย จะเป็นการสนับสนุนข้อ

^{๒๔} Smith Norman Kamp, *New Studies in the Philosophy of Descartse*, (New York : Russell & Russell Ine, 1963), p. 101.

^{๒๕} ณรงค์ หลงสมบูรณ์, ปัญหากาย-จิตในทรรศนะของกิลเบอร์ต รายล์, หน้า ๒๘.

^{๒๖} จานงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, หน้า ๓๖ - ๔๐.

^{๒๗} J.N. Sihha Contral, *Introduction to Philosophy*, (India : New Delhi, 1984), p. 224.

อ้างที่ว่า จิตกับกายสามารถแยกกันได้และจิตมีการเชื่อมโยงกับกายจิตมีปฏิริยาต่อกันกับกาย^{๓๒} การพิสูจน์ว่า กายมีอยู่ จะทำให้ทราบถึงการเกี่ยวพันของเรื่องต่าง ๆ ของกายกับจิต กายมี จิตก็มีเหมือนกัน ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่า ทั้งสองแตกต่างกัน หรือสัมพันธ์กันหรือการเชื่อมกันได้ อาจจะมีคนทั่วไปถามว่า ทำไมมาสงสัยการมีอยู่ของกาย ในเมื่อกายเรามีประสบการณ์มากมาย เช่น การเห็นได้ การสัมผัสได้ เดส์การ์ตส์บอกว่า เราารู้สึกถึงความมีอยู่ของจิตได้ง่ายกว่าความรู้สึกถึงความมีอยู่ของกาย กายมีรูปร่าง กายกินพื้นที่ ทำทางและกิริยาทั้งหมดนั้น เป็นเครื่องปรุงแต่งขึ้นของจิตเท่านั้น คนส่วนใหญ่เชื่อประสาทสัมผัสของตนว่า กายมีอยู่จึงเป็นเรื่องไม่น่าสงสัย เดส์การ์ตส์ไม่เชื่อ คือปฏิเสธความรู้สึกที่ได้จากประสาทสัมผัสในแง่ที่ว่า ไม่สามารถจะให้ความรู้ที่แน่นอนถูกต้องชัดเจนดังที่เขาถือว่า

“ให้เราเริ่มต้นโดยการพิจารณาวัตถุที่ธรรมดาที่สุด ที่เราเชื่อว่าเราเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ได้แก่กายที่เราสัมผัสและเห็นอยู่ไม่ใช่กายในความหมายทั่วไป เจตคติโดยทั่วไปเกี่ยวกับกายมักจะสับสนอยู่บ้างแต่ให้เราพิจารณาอะไรสักชิ้นหนึ่งให้เราใช้ตัวอย่างจากก้อนขี้ผึ้ง”^{๓๓}

เดส์การ์ตส์แสดงให้เห็นว่า เมื่อเอาขี้ผึ้งออกมาจากรัง ขี้ผึ้งจะมีกลิ่นหอม ทูบแล้วมีเสียง แต่เมื่อนำไปปลนไฟ ก้อนขี้ผึ้งก้อนเดียวกันนี้ ก็จะเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีกลิ่นหอม ไม่มีเสียงดัง แต่ยังเป็นก้อนขี้ผึ้งเหมือนเดิม แสดงว่า ประสาทสัมผัสไม่อาจบอกได้อย่างชัดเจนว่า สภาพของก้อนขี้ผึ้งจริงๆ เป็นอย่างไร แต่เมื่อก้อนขี้ผึ้งถูกเผาไฟจะมีการเปลี่ยนแปลงไป ประสาทสัมผัสจะให้ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับก้อนขี้ผึ้งที่เปลี่ยนแปลงไป ถึงกระนั้นก็สามารถเข้าใจสภาพขี้ผึ้งได้แม้จะเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นขี้ผึ้งนั้นเรียกว่า สาร (Substance)^{๓๔}

^{๓๒} T.Z lavine, *The Dramatic nesurvey that makes Philosophy a force in our lives, ourworld our vision from Socrates to Sartre : The Philosophy quest*, (Cambridge Press , 1984), pp. 121-123.

^{๓๓} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๖.

^{๓๔} Tom Sorell, *Descartes*, (Oxford : Oxford University Press, 1987), pp. 86-87. และอ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๗.

เดส์การ์ตส์ พิจารณาการรู้ความเป็นอยู่ของกาย ๓ วิธี ^{๓๕} คือ

๑. ทางจินตนาการ
๒. จากความผิดพลาดที่เกิดจากการรับรู้โดยประสาทสัมผัส
๓. ทางเจตคติ(attitude) เกี่ยวกับการมีอยู่ของกาย

ประเด็นที่ ๑

การรู้ความมีอยู่ของกายที่เกิดขึ้นเพราะจินตนาการ (imagination) ที่ยืนยันว่า วัตถุหรือกายเป็นสิ่งมีอยู่แต่มีปัญหาว่า จินตนาการจะให้ความรู้แน่นอนได้หรือไม่ เนื่องจากจินตนาการคาบเกี่ยวกันระหว่างจิตกับกาย เดส์การ์ตส์กล่าวถึงจินตนาการว่าเป็นอัญรูปหนึ่งของความคิดว่า^{๓๖}

“แล้วฉันเป็นอะไร บางสิ่งที่คิด แล้วคืออะไรแน่นอนฉันเป็นบางสิ่งที่กำลังสงสัย กำลังมีความเข้าใจ กำลังสนับสนุน กำลังปฏิเสธ กำลังมีเจตจำนงรวมทั้งมีจินตนาการและรู้สึกได้”^{๓๗}

จินตนาการสามารถให้ความเข้าใจว่า วัตถุหรือกายมีอยู่และสามารถจะพิสูจน์ได้ว่า กายมีอยู่ แต่จินตนาการก็เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของความคิดและเป็นลักษณะที่ไม่สามารถให้ความรู้แน่นอนได้ว่า วัตถุหรือกายมีอยู่จริง^{๓๘}

^{๓๕} Elizabeth S.Halldane,C.H.and Ross C.R.T., **Philosophical Works of Descartes**, 2vols, (London : Cambridge, 1974), pp. 193-195. และอ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๗.

^{๓๖} David Wiessman, William T.Bluhm Lou Massa Thomas Pavel John F.Post Stephen Toulmin, **Discourse on the Method and Meditation on first Philosophy Rene Descartes**, (New Haven and London : Yale University Press, 1996), pp. 96-97.และอ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๗.

^{๓๗} Ibid., p. 66. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๒๕.

^{๓๘} Ibid., p. 97. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กายของเดส์การ์ตส์, หน้า ๓๑-๓๒.

ประเด็นที่ ๒

จากความผิดพลาดที่เกิดจากการรับรู้โดยประสาทสัมผัส เดส์การ์ดส์ปฏิเสธความรู้จากประสาทสัมผัสว่า ไม่สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับความมีอยู่ของกายได้อย่างชัดเจน เดส์การ์ดส์ได้พูดถึงความผิดพลาดที่เกิดจากประสาทสัมผัสโดยเอาของที่ใกล้กับไกลเมื่อมองดูของที่ใกล้จะรู้ว่าใหญ่ มองของที่ไกลจะรู้ว่าเล็ก ความรู้สึกยังทำให้ตัดสินใจได้ เช่น เด็กที่ถูกตัดแขนหรือขา ยังมีความรู้สึกเจ็บปวดที่อวัยวะที่ถูกตัดไป วิธีแก้ปัญหาคือ หาตัวเลือกที่เป็นไปได้ของจิตที่ว่า พระเจ้าไม่หลอกเรา^{๓๕} คนเรามีแนวโน้มตามธรรมชาติที่จะเลือกประสบการณ์ที่ถูกต้อง โดยเอาความรู้สึกต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ความเจ็บปวด ความหิว ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้เดส์การ์ดส์มีเหตุผลที่พอจะบอกว่า นี่คือ ตัวฉัน

ประเด็นที่ ๓

การพิสูจน์ความมีอยู่ของกายโดยอาศัยเจตคติซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางจิตได้แก่ความสุข ความเจ็บปวดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่ในกาย เจตคติที่ได้รับโดยประสาทสัมผัสให้ความชัดเจนแจ่มแจ้งมาก เป็นคุณสมบัติของการรับรู้ รวมทั้งประสบการณ์และความคิดที่มีอยู่ภายในกาย เช่น ความหิวกระหาย ความเจ็บปวด ความสุข เดส์การ์ดส์อ้างว่า เรารับรู้และเกิดเจตคติที่ชัดเจน พระเจ้าไม่หลอกหลวงเรา และสามารถให้สิ่งนั้นมียู่ได้ แต่เจตคติที่ได้มาจากประสาทสัมผัสไม่สามารถที่จะให้ความรู้ที่ชัดเจนของความมีอยู่ของกายได้ ต้องเป็นเจตคติที่มาจากภายในจิตจึงจะให้ความรู้ความเข้าใจได้ เจตคติเกี่ยวกับกายมาจากภายนอกของจิตก็ไม่สามารถที่จะบอกถึง

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ความมีอยู่ของกายได้ การรู้ความมีอยู่ของกายจึงมีอยู่และกายก็คือ การกินพื้นที่^{๔๐} ความรู้สึกถึงความมีอยู่ของกายสงสัยได้ แต่ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้โดยจินตนาการผัสสะ และเจตคติ แต่จากประสาทสัมผัส จินตนาการ และเจตคติที่ไม่ชัดเจนทำให้รับรู้กายได้ชัดเจนในลักษณะคุณสมบัติ ทุติยภูมิ ได้แก่ แข็ง สนิ กลิ่น รูปร่างได้ชัดเจนถึงคุณลักษณะจะเปลี่ยนแปลงไปโดยสามัญสำนึกของเขาและบอกให้รู้ว่า กายมีอยู่^{๔๑}

การอ้างเหตุผลตามลำดับขั้นเพื่อพิสูจน์ความมีอยู่ของกายของเดส์การ์ตส์นี้ มีหลายคนวิจารณ์ว่า วนไปเวียนมาแบบวงกลม คือ เดส์การ์ตส์ใช้เกณฑ์การตัดสินความจริงที่ว่า อะไรก็ตามที่เห็นแจ่มแจ้งนั้นย่อมจริงเสมอ รวมถึงการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า เพราะความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันเกณฑ์การตัดสินความจริงอันนี้จะใช้ได้ ก็ต้องอาศัยการอ้างถึงความมีอยู่ของพระเจ้าเป็นเครื่องยืนยันว่า พระเจ้ามีอยู่และไม่หลอกลวงเรา เป็นการอ้างวนไปเวียนมาแบบวงกลม^{๔๒} ดังนี้

๑. ทุกสิ่งที่เรามีเจตคติที่ชัดเจนแจ่มแจ้งพระเจ้าทรงฤทธิ์สามารถให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นได้
 ๒. เรามีเจตภาพที่ชัดเจนแจ่มแจ้งถึงสาระของจิตคือความคิด
 ๓. เพราะฉะนั้น จิตมีการคิดเป็นสาระเฉพาะอย่างเดียว โดยพระเจ้าทรงฤทธิ์กระทำให้เป็นเช่นนั้นได้
 ๔. เรามีเจตคติที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ถึงความมีอยู่ของพระเจ้า
 ๕. เพราะฉะนั้นพระเจ้าทรงฤทธิ์ สามารถที่จะทำให้ความมีอยู่ของพระองค์เองเป็นจริง
- จากการอ้างแบบวงกลมนี้จะเห็นว่า ทั้งข้อที่หนึ่งกับข้อที่สี่นั้นมีข้อความที่ซ้ำกัน บ่งบอกว่า สาระของจิตคือความคิดเพียงสิ่งเดียวขึ้นอยู่กับความรู้หรือเจตคติที่ชัดเจนและแจ่มแจ้ง พร้อมกับการยืนยันถึงความมีอยู่ของพระเจ้า และไม่สามารถที่จะยืนยันจากเหตุผลอื่นได้

^{๔๐} C.A. Van Peursen, *Body, Soul, Spirit : A Survey of Body –Mind Problem*, (Oxford : University Press, 1966), pp. 18-21. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๓๑.

^{๔๑} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๓๘.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

โดยสรุปเดส์การ์ตส์มีทรรศนะว่า จิตรับรู้ง่ายกว่ากายและความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีภูมิไม่สามารถคิดได้ เป็นสิ่งที่กินพื้นที่^{๔๓} การกินที่จึงเป็นอัญรูปของสาร (attribute substance) คุณสมบัติของกายเป็นสารที่กินพื้นที่และคิดไม่ได้แต่อยู่ตามลำพังได้แสดงว่ากายไม่อาศัยจิตก็อยู่ได้

เดส์การ์ตส์ ยืนยันความมีอยู่ของเรา พระเจ้าและโลกภายนอก พระเจ้าเป็นสารที่สมบูรณ์ที่สุด ตัวเรานั้นเป็นจิตสาร (spiritual substance) ส่วนกายเป็นวัตถุสาร (material substance) แตกต่างจากจิตสารอย่างสิ้นเชิง เราไม่สามารถจะรู้จักสารนี้ได้โดยตรง และรู้จักแต่ลักษณะสำคัญ (attributes) ของกายเท่านั้น ลักษณะของจิตนั้น คือเป็นสารที่คิดได้ ส่วนลักษณะของกาย คือ การกินที่ ความคิดแสดงออกมาเป็นรูปของความคิดหรือความรู้สึก ส่วนการกินที่แสดงออกมาเป็นรูปร่างของวัตถุที่เปลี่ยนแปลง การที่วัตถุมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะพระเจ้าเป็นต้นเหตุและต้นกำเนิดแห่งความเคลื่อนไหวพระเจ้าสัมพันธ์กับวัตถุสารในแง่ที่เป็นสาเหตุแห่งความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในโลก และมีความสัมพันธ์กับจิต ในแง่ที่พระเจ้ามีความสมบูรณ์อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ จิตของมนุษย์รู้ว่าตัวเองนั้นไม่สมบูรณ์ ย่อมต้องการหาความสมบูรณ์และพบได้ในพระเจ้า จากการที่จิตกับกายมีอยู่ด้วยกันทั้งสอง จำเป็นอย่างยิ่งต้องรู้ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของเดส์การ์ตส์ต่อไป

๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย

เดส์การ์ตส์ได้รับสมญานามว่า เป็นบิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่ที่มีความสนใจปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายเหมือนกัน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่เดส์การ์ตส์เห็นว่าสารหรือสิ่งทั้งหลายในเอกภพนี้มีอยู่ ๒ ชนิด^{๔๔} คือ สิ่งที่เป็นจิตภาพ และสิ่งที่เป็นกายภาพเกิดขึ้นอยู่ในตัวของคนเราเราเป็นทั้งจิตและกาย เดส์การ์ตส์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเป็นสัตว์รู้คิด (thinking being) ประสบการณ์ตรงบอกข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าคือจิต การคิดเป็นธรรมชาติของข้าพเจ้า เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นสัตว์รู้คิด ข้าพเจ้าจึงไม่สงสัยในเรื่องความมีอยู่ของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าพบว่า ข้าพเจ้ามีกาย

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๔๔} อติศักดิ์ ทองบุญ, ถู่มืออภิปรัชญา, ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์เผยแพร่, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๐.

ซึ่งจัดเป็นสังขารกายภาพด้วย ภาวะที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงทั้ง ๒ ชนิดนี้ สามารถร่วมกันสร้างเอกภาพ ซึ่งเป็นตัวตนของข้าพเจ้าขึ้นได้อย่างไร การกระทำร่วมกันระหว่างจิตกับกาย จะเป็นไปอย่างเรียบๆ ดีแท้ เช่น เมื่อจิตข้าพเจ้าได้รับข่าวไม่ดี หน้าข้าพเจ้าก็พลันซีดเผือดลง เมื่อร่างกายข้าพเจ้าได้รับบาดเจ็บ พลังความคิดของข้าพเจ้าก็สูญเสียไป เหตุการณ์นี้เป็นไปอย่างไรกัน ภาวะชนิดหนึ่งสามารถกระทบภาวะอีกชนิดหนึ่งซึ่งแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงได้อย่างไร^{๔๕}

ตามทรรศนะนี้ทำให้เข้าใจเหตุผลที่ว่า จิตกับกายต่างกระทบซึ่งกันและกัน ทั้งยังผ่านตัวกลางที่เรียกว่าพินียลเป็นต่อมที่มีลักษณะคล้ายผลคันทันอยู่ในสมองทำหน้าที่แลกเปลี่ยนอิทธิพลกันระหว่างเหตุการณ์ทางจิตภาพกับเหตุการณ์ทางกายภาพ จากปัญหากายกับจิตทำให้เกิดการถกเถียงกันกลายเป็นปัญหาเรื่องความสัมพันธ์จิตกับจิตทำให้นักปรัชญาของโลกตะวันตกได้พากันให้คำตอบต่าง ๆ เช่นนักปรัชญาสำนักสสารนิยม ได้ตอบว่า เมื่อพิจารณาถึงธาตุแท้ของคนแล้วจะพบว่า คนก็คือรูปร่างหรือกายนั่นเอง และกายนี้ก็คือสิ่งที่เกิดจากสสาร แต่ไม่ใช่เกิดได้ง่าย ๆ อย่างเหรียญกษาปณ์หรือก้อนหิน หากเกิดขึ้นจากการผสมผสานของสารต่าง ๆ อย่างสลับซับซ้อนที่สุด แต่ก็ยังเป็นระเบียบและพร้อมจะทำหน้าที่กันเป็นอย่างดี ทุกส่วนของคนเราที่ทำหน้าที่ของตน อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกันมิได้ขาดสาย เช่น หน้าที่ของสมอง คือ การคิด การรู้สึกสัมผัส (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง) การรู้สึก (สุข ทุกข์ เฉย) และความปรารถนา เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า เหตุการณ์ทางจิตภาพ^{๔๖} หน้าที่ของส่วนอื่น เช่น การหมุนเวียนของโลหิต กิจกรรมของสมอง ส่วนมากปรากฏออกมาในลักษณะอย่างคลื่นไฟฟ้าสามารถทราบได้ด้วยการสังเกตการทำงานของสมองว่า สิ่งของแต่ละคนกำลังคิดอยู่นั้นคืออะไร จากที่กล่าวมามีได้หมายความว่า ทั้งสองจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง อาจบอกถึงเหตุการณ์ทางจิตภาพได้โดยสังเกตดูเหตุการณ์ทางกายภาพได้ เช่น เด็กไม่สบาย จากการสังเกตทางพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกทางกาย ดังที่เคสการ์ดส์ได้แยกจิตกับกายเป็นอิสระต่อกันไว้ในหนังสือเมดิเตชันII กล่าวว่า

“ ฉันพบแล้วว่า ความคิดเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ไม่อาจจะแยกความคิดออกจากฉัน (จิต) ฉันเป็นฉันมีอยู่แน่นอนอนที่สุด แต่มีอยู่นานเท่าไร ก็ทราบเท่าที่ฉันคิดอยู่ ฉันเป็นสิ่งที่มียูจริง แต่ว่าสิ่งนั้นคืออะไร ฉันตอบได้แล้ว ก็คือ ฉันเป็นสิ่งที่คิด

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

เพราะฉะนั้นไม่ใช่การรวบรวมจากอวัยวะต่าง ๆ ที่เรียกว่า ร่างกายมนุษย์^{๔๗}

จากข้อความนี้เดส์การ์ตส์ยืนยันถึงความไม่สัมพันธ์ของจิตกับกาย จิตเป็นสารที่ไม่กินที่ คิดได้และอยู่ตามลำพังได้ ส่วนกายก็เป็นสาร เป็นสิ่งที่กินที่ คิดไม่ได้ และอยู่ตามลำพังได้ เขาเห็นว่าสิ่งที่มียู่คือสิ่งที่คิดนั่นเอง โดยไม่เกี่ยวกับร่างกายเป็นการแยกกันได้อิสระต่อกัน

การแสดงการแยกกันระหว่างกายกับจิตของเดส์การ์ตส์ เขาให้เหตุผลว่า จิตเป็นสิ่งที่เรารู้จักอย่างชัดเจน และกายเป็นสิ่งที่สงสัยได้ เขาได้พูดไว้อย่างชัดเจนในหนังสือเมดิเตชันถึงการที่จิตกับกายสามารถแยกออกจากกัน^{๔๘}ได้ว่า

“ เพราะว่าฉันรู้ว่า ทุกสิ่งที่ฉันมีความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งพระเจ้าสามารถบันดาลให้สิ่งนั้นมีได้ ฉันได้เข้าใจเพียงพอแล้วว่า กายและจิตแยกจากกันอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งจนแน่ใจว่าจิตกับกายแตกต่างกัน และสามารถถูกบันดาลให้ แยกจากกันอย่างน้อยที่สุด โดยพระเจ้าผู้ทรงฤทธานุภาพทุกประการ และไม่มีอำนาจจะทำให้ฉันตัดสินใจสิ่งเหล่านี้ให้แตกต่างกันไปจากนี้ เพียงเพราะว่า ฉันรู้ว่าฉันมีอยู่จริง และในขณะที่เดียวกันฉันสังเกตว่า ไม่มีอะไรที่เป็นธรรมชาติของฉัน หรือ สวรรค์ของฉันทือ สิ่งที่เกิด และในอีกแง่หนึ่งฉันมีเจตภาพที่กายแตกต่างหากจากฉัน กายเป็นเพียงที่สิ่งกินที่ไม่ใช่สิ่งที่คิดดังนั้น จึงเป็นที่แน่นอนว่า ฉันทะแตกต่างจากกาย และสามารถมีอยู่โดยปราศจากกาย”

เดส์การ์ตส์ได้อธิบายต่อไปว่า สิ่งที่เรามีเจตภาพที่ชัดเจนแจ่มแจ้งนั้น พระเจ้าสามารถจะทำให้สิ่งนั้นเป็นไปได้ จากเหตุผลดังกล่าวเราพอที่จะสรุปเหตุผลของเดส์การ์ตส์^{๔๙}ได้ดังนี้

๑. ทุกสิ่งที่เราเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้ง พระเจ้าสามารถจะทำให้สิ่งนั้นเป็นจริง
๒. เรารับรู้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ได้ว่า จิตมีอยู่ (สิ่งที่เกิด) โดยปราศจากกาย (การกินที่) และเรารู้ได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งได้ว่า กายอยู่ได้โดยปราศจากจิต
๓. สิ่งสองสิ่งที่อยู่ได้โดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่งได้ สามารถแยกจากกันได้เป็นอิสระต่อกัน

^{๔๗} David Wiessman , William T. Bluhm Lou Massa Thomas Pavel John F. Post Stephen Toulmin ,

Discourse on the Method and Meditation on first Philosophy Rene Descartes, (New Haven and London : Yale University Press, 1996), p. 65. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๔๗.

^{๔๘} Ibid., p. 101. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๕๐.

^{๔๙} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความแนวความคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๕๑.

๔. จิตกับกาย เป็นสารที่อยู่ได้ โดยปราศจากอีกฝ่ายหนึ่ง
๕. เพราะฉะนั้น จิตกับกาย แยกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของเคสการ์ตส์ จิตกับกายเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม ทั้งสองอย่างมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือจิตคิดได้และไม่กินพื้นที่ ส่วนกายคิดไม่ได้แต่กินที่ เมื่อทั้งสองแตกต่างกันอย่างนี้ย่อมที่จะไม่สัมพันธ์กัน แต่ทั้งสองมีปฏิริยาต่อกันอยู่ที่สมองเรียกว่าพินียล ฉะนั้น สมองเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับความรู้สึก แต่ไม่ได้เป็นเงื่อนไขเพียงพอที่จะให้เกิดความรู้สึกไปถึงในสมองที่เคสการ์ตส์พยายามหลีกเลี่ยงที่จะระบุลงไปว่า จุดใดที่เป็นจุดเฉพาะเจาะจงที่จิตทำงานที่สมอง โดยกำหนดเอาจุดต่อมพินียล โดยเห็นว่าเป็นอวัยวะที่ไม่เป็นคู่ มีเพียงอันเดียวในสมอง จึงน่าจะเป็นจุดที่จิตกับกายพบกันแต่ต่อมาความรู้เรื่องสรีรวิทยา ก้าวหน้าขึ้นจนสามารถยืนยันได้ว่า ต่อมพินียล ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องความรู้สึก หรือการรับรู้หรือเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดกระแสประสาทอย่างทีเคสการ์ตส์เข้าใจแต่อย่างใด ดังนั้น ทฤษฎีที่ว่า จิตทำงานที่ต่อมพินียลมากที่สุดจึงต้องยุติไป แต่ยังคงพูดได้ว่า จิตทำงานที่สมองมากที่สุด โดยไม่ต้องระบุว่าที่จุดใดจุดหนึ่ง ดังข้อความที่เขากล่าวว่า จิตส่งข่าวไปยังทั่วกายทั้งหมด โดยเฉพาะที่สมอง^{๕๐}

จิตกับกายตามทฤษฎีของเคสการ์ตส์ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้อิงอาศัยกัน เขาแยกความจริงออกเป็น ๒ อย่าง คือ จิต (mind) และวัตถุ (matter) ทั้งสองอย่างเป็นสารที่อิสระต่อกัน เป็นสารที่มีในแง่ของปรัชญา หมายถึง สิ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพังตนเองอย่างคงที่ถาวร สารคือ แก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ คุณสมบัติภายนอกของสิ่งทั้งหลายอาจเปลี่ยนแปลง แต่สารนั้นคงที่ถาวร เคสการ์ตส์มีทฤษฎีว่า จิตและวัตถุเป็นสิ่งที่มิได้อยู่จริงเป็นอิสระต่อกัน วัตถุภายนอกเป็นสิ่งที่กินที่ ในขณะที่จิตนั้นมิอยู่ในฐานะที่เป็นสิ่งที่คิด (Thinking Thing) และไม่กินที่ วัตถุภายนอกจึงเป็นสาเหตุของการรับรู้ของจิต ดังนั้นเมื่อจิตเป็นผู้รับรู้สิ่งภายนอกโลกแห่งวัตถุจึงมีอยู่และแยกออกจากหากจากจิตของเรา

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

พรรณนาที่แตกต่างจากพรรณนาเรื่องจิตกับกายของเดส์การ์ตส์

จิตกับกายซึ่งเป็นปัญหาที่ขบคิดกันมาตั้งแต่ นักปรัชญายุคแรก ๆ นักคิดบางคนกล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกเป็นจิตและสิ่งที่จิตแสดงตัวออกมา สิ่งนั้น เรียกว่า วัตถุ เป็นเพียงสิ่งที่จิตแสดงตัวออกมาเป็นวัตถุจริง ๆ ไม่มีมายาหลอกลวง พวกจิตนิยมโดยมากเมื่อพิจารณาแล้วเหมือน พวกทวินิยมได้ เช่น จิตนิยมเพลโต เป็นต้น เพลโตเป็นคนแรกที่ตอบปัญหาจิตกับกาย โดยชี้ให้เห็นว่าจิตสัมพันธ์กับกายในฐานะที่เป็นแบบ(วิญญูณ)ซึ่งประทับลงบนสสารแล้วทำให้เกิดมนุษย์ (ร่างกายกับวิญญูณ)พวกวัตถุนิยมกลับมองเห็นว่า ปัญหาจิตกับกาย นั้น เป็นปัญหาสมองกับกาย จะถูกกว่าเพราะไม่มีสิ่งที่เรียกว่า จิตที่แตกต่างจากร่างกายจริง ๆ จิตคือสมอง ปัญหาจิตกับกาย คือ ปัญหาว่าสมองสั่งร่างกายทำงานได้อย่างไร ทุกๆ อย่างในโลกนี้เนื้อแท้เป็นวัตถุ(ร่างกายก็คือ วัตถุอย่างหนึ่ง) วัตถุหรือสสาร เท่านั้นที่มีจริง ความจริงแล้ววัตถุนิยมปฏิเสธปัญหาจิตกับกาย เพราะว่าไม่มีจิตอยู่ในฐานะที่แตกต่างจากกาย มีแต่ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมองกับกาย มี นักปรัชญาที่มีความเห็นแตกต่างกับเดส์การ์ตส์คือ

กิลเบอร์ต รายล์ (Gilbert Ryle)

รายล์เห็นว่า ความคิดของคนโดยมากมักเชื่อว่า ร่างกายของคนประกอบขึ้นด้วยสิ่ง ๒ สิ่ง มีลักษณะตรงกันข้ามทุกประการได้แก่จิตกับกายโดยจิตอยู่ในร่างกายควบคุมร่างกายให้ทำงาน ขณะที่จิตทำงานเราสังเกตไม่ได้ แต่การทำงานของร่างกายเราสามารถเห็นได้เรื่องราวของจิตเป็นเรื่องส่วนตัวไม่มีใครรู้ว่า จิตของคนอื่นเป็นอย่างไร คนแต่ละคนเท่านั้นที่รู้ว่า จิตของตนเองเป็นอย่างไร ส่วนร่างกายนั้นเป็นสิ่งที่เปิดเผยสามารถเห็นได้ ดังนั้นโลกของจิตและโลกของกายมีความสัมพันธ์กันโดยมีสถานที่ ๆ หนึ่งในร่างกายให้จิตและกายมีปฏิริยาต่อกัน ซึ่งเดส์การ์ตส์บอกว่า สถานที่นั้นก็คือต่อมชนิดหนึ่งในสมองที่เรียกว่า ต่อมพิเนียล ลักษณะของจิตและกายตรงกันข้ามกันทุกประการ ได้แก่ร่างกายอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จิตไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ใด ๆ กายอยู่ภายใต้กฎฟิสิกส์ จิตไม่ได้อยู่ภายใต้กฎของฟิสิกส์ ร่างกายมีเนื้อสารจับต้องได้ ส่วนจิตไม่มี

เนื้อสารสัมผัสไม่ได้ ความเชื่อแบบนี้ รายล์ตีคำว่า เป็นลัทธิที่เชื่อว่า มีผิอยู่ในเครื่องจักร (dogma of the ghost in the machine) ^{๕๑} และเพราะเห็นว่าจิตกับกายเป็นลักษณะลึกลับอย่างนี้ จึงเกิดปัญหาเกี่ยวกับจิต และปัญหาการมีอยู่ของจิตอื่น ๆ รายล์โจมตีลัทธินี้ว่า เป็นลัทธิที่มีความคิดที่ไม่มีเหตุผล โดยเขาใช้วิธีพิสูจน์ภาษาที่ใช้อธิบายความเชื่อหรือพิสูจน์ประโยคที่เป็นใจความของความเชื่อโดยเน้นว่าความเชื่อนี้ผิดที่หลักการ ไม่ได้ผิดที่รายละเอียดปลีกย่อย แต่เป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผล เพราะเป็นการใช้ภาษาผิดประเภท

รายล์ต้องการที่จะปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นเรื่องของจิตนั้นมีสาเหตุมาจากจิต ซึ่งเป็นสิ่งที่ลึกลับแตกต่างจากร่างกายโดยสิ้นเชิง แต่ต้องการจะแสดงให้เห็นว่าที่เรียกว่าเป็นพฤติกรรมของจิต ไม่ใช่การพูดถึงสิ่งที่มีสาเหตุมาจากสิ่งลึกลับ เพราะการพูดถึงพฤติกรรมของจิตก็คือ การพูดถึงพฤติกรรมของมนุษย์อีกประเภทหนึ่ง (ซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมของกาย) เท่านั้นเช่นการพูดว่า นาย ก. ฉลาด เป็นการพูดถึงพฤติกรรมที่เราเรียกว่าฉลาดไม่ใช่การพูดถึงความฉลาดของนาย ก. สั่งให้ทำพฤติกรรมที่เรียกว่าฉลาด และ นาย ข. ไม่มีเหตุผลก็เป็นการพูดถึงพฤติกรรมของนาย ข. ซึ่งเราตีคำว่าไม่มีเหตุผล ไม่ใช่การพูดถึงความไม่มีเหตุผลของนาย ข. สั่งนาย ข. ทำสิ่งที่ไม่มีความหมาย เป็นต้น

รายล์มีทฤษฎีที่ว่า คำต่าง ๆ ที่เราใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคำที่แสดงถึงกิจกรรมของจิต^{๕๒} (ในแง่คุณภาพ) เช่น ฉลาด โง่ มีเหตุผล ไม่มีเหตุผล เป็นต้นนั้น เดส์การ์ดส์และพวกที่นิยมเดส์การ์ดส์รวมทั้งคนทั่วไปที่เชื่อว่ามีโลก ๒ โลก ชีวิต ๒ ชีวิต เอาคำพวกนี้มาจากคำที่ใช้เกี่ยวกับการอธิบายเรื่องความรู้แต่กลับนำมาใช้เป็นคำอธิบายพฤติกรรมจิต จนกลายเป็นภาษาประจำวัน เพราะพวกนั้นมีความเข้าใจว่า จิตคือความรู้ ซึ่งรายล์เห็นว่าจิตเองไม่ใช่ความรู้ ไม่ใช่ความฉลาด พฤติกรรมของจิตอาจจะฉลาดหรือโง่ อาจจะมีความรู้หรือไม่มีความรู้ก็ได้ ซึ่งรายล์ยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปว่า การที่พฤติกรรมของจิตอาจจะฉลาดหรือโง่ได้นั้น ทำให้เห็นถึงความขัดแย้งว่า ถ้าจิตมีความรู้หรือความฉลาดจริง จิตคงไม่สั่งการให้ทำสิ่งที่โง่ได้ รายล์เห็นว่าเป็นความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เพราะไปนิยามคำที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของจิตโดยเป็นคำที่เกี่ยวกับความรู้ นักปรัชญาและคนทั่วไปมีแนวโน้มที่เชื่อว่างานที่เกี่ยวกับสติปัญญาเป็นพฤติกรรมของจิตหรือจะ

^{๕๑} Gilbert Ryle, *Concept of Mind*, อ้างใน ร.ท.ณรงค์ หลงสมบูรณ์, ปัญหาจิต – กายในทฤษฎีของกิลเบิร์ต รายล์, หน้า ๓๗.

^{๕๒} ร.ท. ณรงค์ หลงสมบูรณ์, “ปัญหาจิต-กายในทฤษฎีของกิลเบิร์ต รายล์”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชา ปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๗.

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือเขาเหล่านั้นมีแนวโน้มที่จะนิยามคำที่เกี่ยวกับพฤติกรรมจิตทุกคำในเทอมของความรู้ สิ่งที่ยายลักล่าวคิดดูอย่างสามัญสำนึกก็จะรู้ว่าเป็นความจริง พฤติกรรมของจิตบางอย่างไม่ได้เป็นไปเพื่อการแสวงหาความรู้หรือหาความจริง แม้แต่เกมที่เรียกว่าเป็นเกมลับสมองหรือเกมเสริมสร้างสติปัญญา (Intellectual game) เช่นการเล่นหมากกระดาน เป็นต้น ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อหาความรู้และหาความจริงเลย แต่เป็นไปเพื่อความสนุกเท่านั้น ในทางกลับกันการหาความรู้เป็นเรื่องของจิตนั้นมีเหตุผลที่ถูกต้องกว่า เพราะต้องนิยามการหาความรู้ด้วยเทอมของพฤติกรรมจิต ไม่ใช่อย่างที่ว่าพวกสติปัญญานิยมนิยามพฤติกรรมของจิตด้วยเทอมของความรู้ซึ่งไม่ถูกต้องเสมอ

สรุปความคิดสำคัญของรายล์ ได้แก^{๔๓}

๑. การที่อธิบายจิตว่าเป็นสิ่งลึกลับ เป็นการใช้ภาษาผิดประเภท
๒. การพูดถึงจิต คือการพูดถึงความสามารถที่จะกระทำงานอย่างหนึ่งเป็นศักยภาพของจิต
๓. การพูดว่ามีกระบวนการจิต ไม่ใช่การพูดถึงกระบวนการแบบสิ่งทางกายภาพแต่เป็นการพูดถึงศักยภาพ ซึ่งก็คือการเป็นหนทางที่จะกระทำ ไม่ใช่การกระทำ
๔. คำว่า จัน (I) ไม่ใช่คำที่เป็นชื่อเฉพาะของสิ่งใด ๆ แต่เป็นคำที่ใช้ทั่วไป(ครรรชนี)
๕. ความรู้ทุกอย่างได้จากการสังเกต แม้แต่ความรู้ในตัวตนของตนเอง
๖. การพูดถึงการจินตนาการไม่ใช่การพูดถึงการดูภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์
แห่งจิต เป็นแต่การพูดถึงการโกหก หรือการนึกสร้างเรื่องขึ้น

^{๔๓} Fran KN. Magill and Staff, **Master Piece of World Philosophy**, (New York : Harper and Row Publishers, 1961), p. 1109. อ้างใน ร.ท.ณรงค์ หลงสมบูรณ์, ปัญหาจิต – ภายในทรรณะของกิลเบอร์ต รายล์, หน้า ๕๑.

สรุปพรรณนาที่แตกต่างเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของกิลเบิร์ต รายล์

รายล์ได้ปฏิเสธทวิภาพระหว่างเหตุการณ์ทางจิตภาพกับเหตุการณ์ทางกายภาพ และมีแนวโน้มจะยอมรับทฤษฎีของพวกนักสสารนิยมที่ว่า เหตุการณ์ทางจิตภาพนั้นคือเหตุการณ์ทางกายภาพชนิดพิเศษ เขาตั้งข้อสังเกตว่า ที่นักทวินิยมผู้เชื่อถือตามปรัมปราประเพณี ประสบปัญหาข้อยุ่งยากอยู่นั้น เนื่องจากข้อสันนิษฐานที่ว่า เหตุการณ์ทั้งสองต่างชนิดกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ คนเราแต่ละคนประกอบด้วยส่วนประกอบสองส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ กาย ซึ่งเป็นส่วนสสารมีลักษณะสำคัญคือ กินเนื้อที่และสังเกตเห็นได้ และอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ จิต ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ใช่วัตถุสาร มีลักษณะสำคัญคือ ไม่กินเนื้อที่และสังเกตไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนโดยเฉพาะเรียกว่า จิตวิสัย^{๕๔} สรุปว่า นักทวินิยมเชื่อว่า คนเรามีอัตตา หรือตัวตน อยู่ ๒ อย่าง คือ อัตตากายภาพ (physical Self) กับ อัตตাজิตภาพ (mental self) ซึ่งอยู่เบื้องหลังหรืออยู่ภายในอัตตากายภาพทุก ๆ อัตตา

รายล์วิจารณ์ข้อสันนิษฐานดังกล่าวว่า เป็นความสำคัญผิดประเภท ท่านอธิบายเป็นเชิงอุปมาโวหารไว้^{๕๕}ว่า สมมติข้าพเจ้า ได้รับเชิญให้ไปเยี่ยมมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เห็นอาคารต่าง ๆ ได้พบกับศาสตราจารย์บางคน ได้เห็นนักศึกษาจำนวนมากในห้องบรรยาย และยังได้ไปดูสำนักงาน ตลอดจนหอพักด้วยแล้ว ข้าพเจ้าพูดกับเขาว่า ข้าพเจ้าได้เห็นนักศึกษา ครูบาอาจารย์ อาคารและทุก ๆ สิ่งของมหาวิทยาลัยแล้ว เมื่อไรจะแนะนำให้ข้าพเจ้ารู้ตัวมหาวิทยาลัยเสียที ทำไมข้าพเจ้าถามไถ่ ๆ อย่างนี้ เหตุผลก็คือ เพราะข้าพเจ้าคิดว่า มหาวิทยาลัยเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ นักศึกษา ครูบาอาจารย์ อาคาร เป็นต้น เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้อยู่ในประเภทเดียวกับนักศึกษา ครูบาอาจารย์ อาคาร ทั้งไม่ใช่สิ่งที่เหนือกว่าหรือที่เป็นส่วนเพิ่มเติมของสิ่งดังกล่าว ความคิดข้าพเจ้าอย่างนี้แหละเรียกว่า ความสำคัญผิดประเภท ข้อนี้นั้นใด ความเชื่อที่ว่า อัตตากายภาพของ

^{๕๔} อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์เผยแพร่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐. อ้างใน ร.ท ณรงค์ หลงสมบุรณ์, ปัญหาจิต - กายในพรรณนาของกิลเบิร์ต รายล์, หน้า ๓๘.

ข้าพเจ้ามีจิตเกี่ยวข้องอยู่ด้วย แต่เป็นภาวะส่วนบุคคล คนอื่นไม่รู้ไม่เห็น ข้าพเจ้าเท่านั้นสามารถรู้ได้นั้น ก็เป็นความสำคัญผิดประเภทนั้น

รายล์ถือว่า มนุษยภาวะเป็นเอกภาพหนึ่งๆ ไม่มีช่องว่างระหว่างพฤติกรรมของกายกับความคิดและความตั้งใจของจิต มันเป็นชิ้นเดียวมาแต่เดิม ท่านกล่าวว่า นักเขียนนวนิยายชั้นยอด เช่น เจน ออสเตน สามารถใส่บทบาทให้ตัวละครแต่ละตัวได้อย่างเหมาะสมเช่น ตัวละครที่เป็นพ่อแม่ ครูและเด็ก ก็แสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งเหมือนเป็นเรื่องจริง โดยได้ข้อมูลมาจากการสังเกตพฤติกรรมของคนเท่านั้น^{๕๖}

รายล์เห็นว่า นักสสารนิยมที่ถือว่า ทุก ๆ สิ่งคือ กายภาพ ไม่มีเหตุการณ์ทางจิตภาพอยู่จริง ๆ เลยนั้น เป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้องและที่นักทวินิยมถือว่า มีจิตอยู่เบื้องหลังหรือภายในกายอีกส่วนหนึ่งนั้น ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน เพราะเปรียบเทียบนักทวินิยมพยายามที่จะซ่อมแซมเรือนอันสั่นคลอนของนักสสารนิยม โดยวิธีเพิ่มเติมเงาของเรือนนั้นเข้าไปเพื่อให้เป็นเรือนคู่ ความจริงเรือนหลังหนึ่ง ๆ ย่อมมีทั้งด้านในและด้านนอกอยู่แล้ว ไม่มีเหตุผลอะไร ที่จะอ้างว่า ด้านในของเรือนก็คือรูปแบบเชิงซ้อนของด้านนอก หรือแม้จะอ้างว่า ด้านนอกกับด้านในต่างชนิดกันโดยสิ้นเชิง ก็ไม่ได้เรือนหลังหนึ่ง ๆ เป็นเอกภาพหนึ่ง ๆ คงเดียวกับคนหนึ่ง ๆ เป็นเอกภาพหนึ่ง ๆ

ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องกายกับจิตเป็นเรื่องที่ไม่ได้ใกล้ชิดหรือสลับอะไรแต่เมื่อมองให้เห็นชัดเจนก็คือ สิ่งที่เห็นได้สัมผัสได้(กายภาพ) อีกอย่างหนึ่งก็คือสิ่งที่สัมผัสไม่ได้เป็นนามธรรม การที่จิตความจิตกับกายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน แม้แต่รายล์ถึงจะบอกว่าไม่เห็นด้วยกับเคส์การ์ดส์ แต่การพูดว่าเป็นเพียงพฤติกรรม หรือการใช้ภาษาผิดประเภท รายล์ก็ยังอธิบายเรื่องจิตกับกายไม่ชัดเจน จิตไม่จำเป็นที่จะแสดงออกทางพฤติกรรม บางทีก็เป็นความรู้สึกเฉพาะบุคคลเท่านั้น หาได้แสดงออกทางพฤติกรรมไม่ เช่น การคิดในเรื่องต่างๆ เกิดขึ้นมากมายในจิตแสดงเป็นความรัก ความพอใจ เต็มใจ อาการเหล่านี้ อาจจะไม่ได้แสดงออกทางพฤติกรรมก็ได้ หรือการที่รายล์บอกว่าการใช้ภาษาผิดประเภทของจิต มันเป็นการขบถที่จะพิจารณาให้เห็นว่า การใช้ภาษาผิดประเภท เพราะจิตเป็นเพียงสภาวะส่วนการใช้ภาษามนุษย์ที่ผู้กำหนดขึ้นมานั้น เป็นเรื่องยากที่จะบอกว่าการใช้ภาษาผิดประเภท การที่รายล์มองว่ามนุษย์ภาวะเป็นเอกภาพหนึ่ง ๆ ไม่มีช่องว่างระหว่างพฤติกรรมกับความคิดและความตั้งใจของจิตซึ่งเป็นชิ้นเดียวกันมาแต่เดิม แสดงให้เห็นว่ารายล์เป็นพวกเอกนิยมทางจิต และความคิดก็เป็นคุณสมบัติของจิต การรู้จิตได้จำเป็นต้องดูทั้งพฤติกรรมด้วยและที่ไม่ใช่พฤติกรรมด้วย เช่น เวลาโกรธสีหน้าจะบูด แสดงว่าความรู้สึกโกรธเกิดขึ้น ส่วนที่ไม่แสดงออกทางพฤติกรรมก็อาจเป็นไปได้ เพราะมันเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล โดยเจ้าตัวรู้ดีที่สุดเรียกว่า

^{๕๖} อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, หน้า ๑๕๕.

จิตวิสัย ผู้วิจัยเห็นว่า มนุษยภาวะจำเป็นต้องมีช่องว่างเสมอ ถ้าไม่มีช่องว่างเราก็ไม่สามารถเข้าใจในเรื่องจิตได้ ตัวอย่างเช่น การแสดงละครถึงจะแสดงบทบาทเป็นพ่อแม่ แต่การแสดงใช้ว่าจะเหมือนเสมอไป ละครก็คือละครไม่ใช่ความจริงจะมาเป็นประเด็นทางจิตไม่ได้ เพราะเรื่องจิตเป็นเรื่องจริงไม่ใช่ละคร

๒.๔ สรุปวิจารณ์

เดส์การ์ดส์บอกว่า ความจริงมีสองแบบหรือสองสาระ สาระหนึ่งคือ ความคิดหรือจิต สาระอย่างที่สองคือสิ่งที่นอกเหนือจากจิต หรือก็คือสารจิตคือสิ่งที่เป็สามัญสำนึกล้วน ๆ ไม่กินพื้นที่และไม่สามารถแบ่งแยกย่อยได้ ในขณะที่สาร(กาย) เป็นสิ่งที่กินพื้นที่และแยกย่อยได้ และไม่มีสามัญสำนึก เดส์การ์ดส์เชื่อว่า สาระทั้งสองกำเนิดจากพระเจ้า พระเจ้ามีอยู่อย่างอิสระ แม้แต่จิตและวัตถุสารมาจากพระเจ้า จิตกับวัตถุสารไม่ได้มีความสัมพันธ์กันจิตเป็นอิสระจากสสาร และกระบวนการของสารก็เป็นอิสระจากจิต เขาเป็นนักทวินิยม การที่เขาลากเส้นแบ่งความจริงของจิตกับความจริงของวัตถุสารออกจากกันอย่างเด็ดขาด เช่น มนุษย์เท่านั้นที่มีจิต ส่วนสัตว์นั้นเป็นสารมีชีวิตและเคลื่อนไหวอย่างเป็นกลไก เดส์การ์ดส์มองว่า สัตว์เป็นหุ่นยนต์ที่ซับซ้อน เขามองสสารอย่างเป็นกลไกไม่ต่างจากนักวัตถุนิยม เขาสรุปว่า มนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต ที่มีทวิลักษณะคือทั้งคิดได้และเป็นสารที่กินพื้นที่ มนุษย์มีทั้งจิตและกายร่างกายมนุษย์เป็นเครื่องจักรที่สมบูรณ์แบบในขณะเดียวกันมนุษย์มีจิตที่สำคัญในการทำงานอย่างเป็นอิสระจากร่างกาย แต่กระบวนการในร่างกายไม่มีความอิสระ มันเป็นไปตามกฎของมัน สิ่งที่เราคิดด้วยเหตุผลก็ไม่ได้เกิดขึ้นในร่างกาย แต่เกิดขึ้นในจิตซึ่งเป็นอิสระโดยสิ้นเชิงจากร่างกายเดส์การ์ดส์ก็ไม่สามารถปฏิเสธปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย เขาเชื่อว่า ทราบไคที่จิตยังอยู่ในร่างกาย จิตสามารถเชื่อมโยงกับร่างกายผ่านอวัยวะพิเศษในสมองที่เขาเรียกว่า ค่อมพิเนียล และค่อมนี้เองที่จะเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตกับร่างกายอย่างสม่ำเสมอ จิตจึงถูกระทบด้วยอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวพันกับความต้องการทางกายอยู่เสมอ แต่จิตก็สามารถแยกออกจากแรงกระตุ้นที่สามานย์จากการทำงานอย่างเป็นอิสระจากร่างกาย เพราะเป้าหมายของจิตคือการทำให้เหตุผลเป็นนาย มนุษย์จึงมีความสามารถที่จะอยู่เหนือความต้องการทางร่างกายและปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผลเช่นนี้ ดังนั้นจิตจึงมีสถานะสูงที่กว่ากาย เพราะแม้ขาของเรจะมีวันแก่ชราและอ่อนล้า หลังของเราอาจจะโก่ง และฟันจะหักร่วงหลุดไป แต่ทราบไคที่เรายังมีเหตุผลสองบวกสองก็ข้อมได้สี่เสมอ เหตุผลไม่มีวันโก่งและอ่อนล้าเฉพาะร่างกายและความรู้สึกที่หายาบนั้น จิตก็คือผู้คิด ส่วนอารมณ์และความรู้สึกที่หายาบกกว่า เช่น ความปรารถนาและความเกลียด มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลไกทางกายและสสารที่อยู่ภายนอก

เดส์การ์ตส์เชื่อว่า จิตสามารถจะรับรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยกายเลยคืออวัยวะสัมผัส จิตสามารถจะดำรงอยู่ได้อย่างเป็นอิสระจากกาย จิตมีความสามารถมากกว่าทางกาย แต่จิตตรงข้ามกับกายคือไม่กินพื้นที่ มีสติ ปัญญามีเหตุผล ส่วนกายมีคุณสมบัติขั้นปฐมภูมิได้การกินพื้นที่ซึ่งเป็นการแสดงความมีอยู่ของกาย แต่รับรู้ความมีอยู่ของวัตถุคือจิต กายเป็นสิ่งที่มียู่ อย่างน่าสงสัยและ กายจะรับรู้ได้ก็ต้องอาศัยจิต จิตจึงจำเป็นต้องมีอยู่ถึงจะมีการรับรู้ถึงความมีอยู่ของกายได้ จิตรับรู้ง่ายมากกว่ากาย

จากความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายนี้แสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ทางจิตภาพและเหตุการณ์ทางกายภาพนั้นต่างชนิดกัน แต่ไม่ต่างระดับกัน จิตกับกายของคนหนึ่ง ๆ เป็นเรื่องที่แตกต่างกัน เดส์การ์ตส์เป็นนักทวินิยมสุดโต่ง เพราะท่านถือว่า เหตุการณ์ทางจิตภาพกับเหตุการณ์ทางกายภาพนั้น แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงและจะอยู่ร่วมกันได้ก็เฉพาะในคนเราเท่านั้น สัตว์ทั้งหลายที่ไม่ใช่คน คือ เครื่องจักรที่ซับซ้อนเช่น เสียงร้องของสุนัขที่ได้รับบาดเจ็บกับเสียงของเครื่องจักรที่ชำรุด ก็เกิดขึ้นในทำนองเดียวกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายจึงไม่ขัดกับสามัญสำนึกของคนทั่วไปที่ยอมรับกันว่าคนเรามีทั้งจิตและกายที่ต่างชนิดกันอย่างเห็นได้ชัด แต่คำตอบของพวกนักทวินิยมก็ยังไม่ชัดเจนในเมื่อจิตกับกายต่างชนิดกัน แต่การกระทำร่วมกันระหว่างจิตกับกายเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะฉะนั้นจิตจึงรับรู้ได้ง่ายกว่ากาย^{๔๑}

ผู้วิจัยเห็นว่า จิตกับกายเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะเป็นปัญหาที่จะต้องพิจารณาให้เข้าใจ トラบใดที่ไม่เข้าใจเรื่องจิตกับกายซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานก็ไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงเรื่องที่เหนือการรับรู้ เดส์การ์ตส์นำวิธีการทางคณิตศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับการหาความจริงซึ่งถือว่า เป็นหลักการใช้เหตุผล ตามวิธีการนี้ คือการนิรนัย หาความจริงต่าง ๆ จากความจริงที่ประจักษ์แจ้งในตัวเองเรียกว่า ความคิดที่มีมาแต่กำเนิด ปรากฏอยู่ในสหัสญาณ โดยมีเกณฑ์ตัดสินความจริงซึ่งได้แก่ความชัดเจน จะต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนต่อจิต และสิ่งที่แน่นอน ซึ่งแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด จากสิ่งอื่นทั้งหมดจนมีแต่เฉพาะสิ่งที่ชัดเจนนั้น เพื่อให้ได้สิ่งที่เป็นความจริงประจักษ์แจ้งในตัวเองที่เป็นเหตุผล ซึ่งจะนำมาใช้นิรนัยเพื่อหาความจริงอื่น ๆ เดส์การ์ตส์ใช้วิธีสงสัยในการโต้แย้งที่จะยืนยันความจริงของจิต (mind) หรือวิญญาณ (soul) เมื่อได้ความจริงเกี่ยวกับจิต (mind) หรือฉัน "I" มา

^{๔๑} Balil Blackwell, *Descartes Against These Skeptics*, (Oxford : E.M. Curley, 1978), pp. 170 – 173. อ้างใน ประสิทธิ์ ฤกษ์พิสุทธิ, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๔๖.

เป็นความจริงที่ประจักษ์แจ้งในตนเอง ก็ใช้ความจริงเป็นเหตุผลหาความจริงของการมีอยู่แห่งพระเจ้า (God) และสาร(matter) หรือกายต่อไป

จากวิธีการพิสูจน์รวมทั้งเกณฑ์การตัดสินความจริงทำให้เขาเกิดความสงสัย ความสงสัยมีอยู่ ต่อจากนั้นความสงสัยคือความคิด ความคิดก็ต้องมีผู้คิด ดังนั้นผู้คิดจึงมีอยู่ ผู้คิดต้องเป็นจิต คุณสมบัติของจิตคือ ความคิด จิตซึ่งเป็นผู้คิดและมีอยู่ และเริ่มการสงสัยสิ่งที่เรียกว่า ความมีอยู่ของพระเจ้า พระเจ้ามีอยู่และสมบูรณ์ที่สุด เคสการ์ดส์ก็เริ่มที่จะสงสัยตัวเองต่อไป และกายเป็นสาเหตุ (cause) ของเพทนาการ(sensation)ไม่ใช่พระเจ้า เนื่องจากพระเจ้าไม่ได้หลอกหลวงเรา แต่เพทนาการบางครั้งก็หลอกเรา และไม่ใช่ภูตผีอื่นใด เนื่องจากถ้าเป็นภูตผีเราจะถูกหลอกตลอดไป

จากการได้ศึกษาค้นคว้ามาจะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของจิตเป็นสาร ไม่ได้กินพื้นที่ และคิดได้ หมายถึง อัตตา(self) หรือวิญญาณ(soul) หรือที่เป็นตัวฉัน (I) อยู่ตามลำพังได้ จิตของเคสการ์ดส์จึงมีอยู่จริง คุณสมบัติของจิตคือความรู้สึก ความพอใจ เต็มใจ เป็นต้น ส่วนคุณสมบัติของกายเป็นสารที่กินพื้นที่และคิดไม่ได้ อยู่ตามลำพังได้ กายและจิตเป็นผลผลิตของพระเจ้า ทั้งสองเป็นสารที่มีอยู่ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตนั้นมีจุดเชื่อมโยงที่จุดพิเนียลแกน ซึ่งเป็นที่พักการสังการระหว่างกายกับจิต ที่มีลักษณะปฏิสัมพันธ์กันผ่านจุดดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า จิตของเคสการ์ดส์เป็นอัตตา มีกระบวนการทำงานคือความคิด จิตเป็นผู้คิดแสดงให้เห็นว่า ถ้ามีการรับรู้จากภายนอก เช่น เห็นไฟไหม้ ตัวที่ทำการรู้ว่า ไฟไหม้ คือผู้คิด หรือความคิด เพราะสิ่งที่เห็นไม่ใช่สิ่งที่น่าสงสัย แต่เป็นความจริงที่สัมผัสได้ด้วยตา ถ้าเป็นเช่นนั้นการรับรู้ของจิตกับกายจะสัมพันธ์กันหรือ ดังนั้นถ้าจิตกับกายแยกจากกันได้แสดงว่า ต่างคนต่างทำกันไปโดยไม่อิงอาศัยกัน ถึงจะมีส่วนปฏิสัมพันธ์กันก็ตาม กายเองถึงจะคิดไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่กินพื้นที่ ถ้าเป็นเช่นนั้นร่างกายก็เหมือนท่อนไม้ ก้อนหิน ไม่มีการรับรู้ กินพื้นที่อยู่อย่างนั้น อยู่ตามลำพังได้ เมื่อมีความต้องการอาหาร ความเจ็บปวด สิ่งไหนจะเป็นตัวรับรู้ เคสการ์ดส์บอกว่า จิต จะแสดงอาการออกทางกาย ก็ย่อมสืบเนื่องให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันได้อย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนั้นแสดงว่า จิตกับกายจะแยกจากกันได้อย่างไร การที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงการชัดเจน และสิ่งที่แน่นอนจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของตนเอง ไม่ใช่เรื่องของคนอื่น เป็นปัจเจกวิสัย จะรู้แจ้งหรือไม่ขึ้นอยู่กับตนเองเป็นสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่า การพิสูจน์คำว่า ฉัน (I) พิสูจน์ได้ เริ่มแรกจะเห็นได้ว่า ฉัน คือ ผู้คิดหรือต้นคิดแสดงว่าต้องพิสูจน์ได้ การที่เราไปติดกับบัญญัติจะทำให้เราเข้าใจว่า ฉัน (I) เป็นอัตตา และทำให้เราไม่เห็นสถานะที่แท้จริงของเคสการ์ดส์ อีกประเด็นที่น่าคิดคือความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต เคสการ์ดส์บอกว่า จิตกับกายแยกจากกันได้ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธถึงความสัมพันธ์ของกายกับจิต การที่จิตกับจิตปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านต่อมพิเนียลแล้วไม่ได้สัมพันธ์กันเป็นได้อย่างไร.

บทที่ ๓

แนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องจิตกับกาย

๓.๑ แนวคิดเรื่องจิตกับกาย(นามรูป)

พุทธปรัชญามองสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกัน ตัวคนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายไม่มี เมื่อแยกส่วนประกอบต่าง ๆ ก็ไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ ตัวอย่างเช่นตัวรถ ถ้าแยกส่วนประกอบของรถออกก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้ รถจึงเป็นเพียงคำบัญญัติซึ่งสิ่งทั้งหลายมีเพียงส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมรวมกันเข้าด้วยกัน การแยกส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีองค์ประกอบทั้งหมดที่มีบัญญัติว่า สัตว์ บุคคล ซึ่งควบคุมทั้งวัตถุและจิตใจหรือทั้งรูปธรรมและนามธรรม เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เน้นตัวมนุษย์เป็นสำคัญ^{๔๔}

รูปขันธ์ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกายมีความแตกสลายไปด้วยปัจจัยภายนอก เช่น อุณหภูมิ ไม่เหมาะให้รูปดำรงอยู่ ปัจจัยภายใน เช่นธาตุขาดความสมดุลกัน รูปขันธ์มีสองกลุ่มใหญ่คือ มหาภูตรูป และอุปทายรูป ประกอบกันเป็นร่างกายเป็นกลุ่มของวัตถุและคุณลักษณะอาศัยวัตถุเกิดขึ้น ภูตรูปมี ๔ อย่าง คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เรียกว่า มหาภูตรูป เพราะมีจำนวนไม่จำกัด ยิ่งใหญ่อัศจรรย์ ให้เห็นถึงลักษณะพิเศษ มีสีเขียวเป็นต้น หลอกลวงสัตว์ แสดงลักษณะความเป็นหญิง ความเป็นชาย และยังมีสิ่งที่อาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้นเรียกว่า อุปทายรูป ซึ่งประสมกันทำให้เกิดคุณลักษณะต่าง ๆ มี ๒๔ อย่าง เป็นพื้นฐานของส่วนประกอบที่เกิดขึ้นของกายหรือส่วนที่เป็นวัตถุ^{๔๕}

^{๔๔} พระราชวรมณี(ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕-๒๕.

^{๔๕} สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๔-๑๕๕.

เวทนาชั้น คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉย ๆ เกิดขึ้นจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ เป็นส่วนที่เป็นนามหรือเจตสิก

สัญญาชั้น คือ ความจำได้หมายรู้ ๖ อย่างที่เกิดจากอารมณ์ ๖ อย่าง จำรูป เสียง กลิ่น รส ที่มากระทบกายประสาทเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ทั้งยังเป็นบ่อเกิดของความรู้ขั้นพื้นฐานเป็นส่วนหนึ่งของเจตสิก

สังขารชั้น คือ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดี หรือชั่วหรือกลาง ๆ ปรับปรุงแปรเปลี่ยนความนึกคิดในจิตใจและการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปตาม ๆ รวมความก็คือ เครื่องปรุงแต่งจิต ความคิด และกรรม ทั้งสามอย่างนี้จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับจิตในภพกรรมเรียกว่า เจตสิก

วิญญาณชั้น ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ วิญญาณเป็นตัวรู้ ความต่างจำเพาะ รู้ความหมายจำเพาะหรือรู้แยกต่าง ในทางภพกรรมวิญญาณชั้น ท่านเรียกว่า จิต เบญจขันธ์นี้เป็นส่วนประกอบของชีวิต มีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปขันธ์ที่เป็นกาย และนามขันธ์ ทั้งสองอย่างเป็นส่วนของใจ(จิต) หรือนามรูปใช้เรียกสิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยจิตและวัตถุ ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับขันธ์ ๕ รอบตัวเราก็คือในจักรวาลอื่น ๆ ก็ดี

จิตกับกายหรือนามรูปมีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องมีกิจกรรมร่วมกัน มีแต่กายไม่มีจิต หรือมีแต่จิตไม่มีกาย ก็ไม่ได้ กายเป็นที่อาศัยของจิตพฤติกรรมของจิตจึงแสดงออกที่กาย จิตก็คือ ความคิดหรือรู้อารมณ์ที่เกิดจากความรู้แจ้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจตาม ภพกรรมวิญญาณชั้นทั้งหมดเรียกว่า จิต และจำแนกจิตออกไปเป็น ๘๘ ดวงหรือ ๑๒๑ ดวง จิตเกิดดับอยู่เรื่อย ๆ ดังพุทธพจน์ว่า “ ภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ พึงยึดถือกายซึ่งเป็น ประชุมแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ นี้ โดยความเป็นอัตตา ยังประเสริฐกว่า ส่วนการยึดถือจิตโดยความ ว่าเป็นอัตตาไม่ประเสริฐเลย เพราะกายซึ่งเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ นี้เมื่อดำรงอยู่ ๑ ปี บ้าง ๒ ปี บ้าง ๓ ปี บ้าง ๔ ปี บ้าง ๕ ปี บ้าง ๑๐ ปี บ้าง ๒๐ ปี บ้าง ๓๐ ปี บ้าง ๔๐ ปี บ้าง ๕๐ ปี บ้าง ๑๐๐ ปี บ้าง หรือเกินกว่าบ้าง ยังปรากฏ ตถาคตเรียกสิ่งนั้นว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตดวงหนึ่งดับ ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปแล้วตลอดทั้งคืนและวัน”^{๖๐} จากพุทธพจน์นี้ก็จะเห็นว่า ร่างกายมีส่วนประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ มีการเสื่อมสลายหรือเปลี่ยนแปลงไปคนจะยึดถือว่า

^{๖๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๒/๑๑๗.

เป็นตัวตนก็จะเห็นสภาพความเป็นจริงของร่างกาย ในขณะที่จิตที่คนจะยึดถือว่าเป็นตัวตนก็ยากที่จะเห็นสภาพของจิตได้ เพราะจิตมีการเกิดดับอยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน ดังนั้นจิตกับกายจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานดังจะได้แยกอธิบายต่อไป

๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องจิต

ความหมายของจิตและไวยากรณ์ของจิต

จิต แปลว่า คิด มีความหมายว่า ความคิด สภาพที่นึกคิด ใจ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ หรือ วิญญาณ การรับรู้อารมณ์ทั้งภายนอกและภายในอยู่เสมอ มีวิเคราะห์ ว่า

“ จินฺเตตฺติ จิตฺตํ อารมฺมณํ วิชานาตฺติ อตฺถโ
ธรรมชาติที่ชื่อว่า จิต เพราะคิดหรือรู้อารมณ์”^{๖๑}

คำที่เป็นไวยากรณ์ของจิต

มโน มานัสหรือมนัส หทัย ปิณฑระ มนายตนะ มนินทริย วิญญาณ วิญญาณขันธและมโน วิญญาณธาตุ คำเหล่านี้มีความหมายโดยอ้อมกันมิใช่ตรงโดยสมบูรณ์ในพระอภิธรรมได้กล่าวถึงคำเหล่านี้ไว้ว่า^{๖๒}

“ จิต มโน มานัส หทัย ปิณฑระ มโน มนายตนะ มนินทริย วิญญาณ วิญญาณขันธ มโน วิญญาณธาตุ ที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้นคำเหล่านี้ชื่อว่า จิตที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น”

^{๖๑} พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (เพิ่มศัพท์และปรับปรุง), (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓.

^{๖๒} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๖/๒๘.

ไวยากรณ์ของจิตแยกอธิบายได้ดังนี้

คำว่า จิต มีคำใช้แทนกันได้หลายคำซึ่งแต่ละคำจะบอกถึงลักษณะของการทำหน้าที่ของจิต หรือสภาวะของจิตที่เกี่ยวข้องกับสภาวะอื่น ๆ อย่างไรก็ตามคำต่าง ๆ เหล่านั้นก็อยู่ในความหมายของการคิดและการรู้อารมณ์นั่นเอง

๑. มโน แปลว่า คิด มีความหมายว่า ความคิดเป็นตัวรู้หรือสภาพที่คิดหรือมโน แปลว่า ใจ นำมาใช้กับวิญญาน เป็นมโนวิญญาน ซึ่งแสดงถึงสภาวะของการรับรู้ทางอารมณ์โดยตรง คือ รับรู้อารมณ์ทางใจหรือรู้ถึงความนึกคิด

๒. มานัสหรือมนัส แปลว่า คิด มีความหมายเช่นเดียวกับมโน

๓. หทัย คือ ธรรมชาติที่รวบรวมอารมณ์ไว้ในภายในในที่นี้หมายถึงจิต

๔. ปิณฺฑระ คือ ธรรมชาติที่ผ่องใส หมายถึงจิต ที่ใช้ปิณฺฑระเป็นชื่อจิต ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า จิตนี้สามารถทำให้ผ่องใสได้ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ จิตนี้ผุดผ่อง แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองเพราะอุปกิเลสที่เกิดขึ้นภายหลัง”^{๖๖} อุปกิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งหมักหมมอยู่ในจิตใจของเราเป็นต้นเหตุทำให้จิตไปเกาะอยู่กับอารมณ์ต่างๆที่ดีและไม่ดี นำปรารณาและไม่นำปรารณาหรือพอใจหรือไม่พอใจ ทำให้จิตต้องเศร้าหมองไป ไม่แจ่มใสอย่างที่ควรจะเป็น ลักษณะที่ผ่องใสคือจิตที่ปราศจากกิเลส มีความบริสุทธิ์แน่วแน่ ไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์ภายนอก อ่อนโยน และเหมาะแก่การงานคือสามารถบังคับให้เป็นไปตามจุดประสงค์^{๖๗}

๕. มนายตนะ คือ ธรรมชาติใดที่ต้องอาศัยอายตนะเป็นเครื่องติดต่ออารมณ์ที่มากระทบธรรมชาตินั้น

๖. มนินทริย์* คือ ธรรมชาติใดที่ต้องอาศัยอายตนะเป็นอินทริย์ที่รองความเป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง

*มนินทริย์ แปลว่า อินทริย์ คือ ใจ

^{๖๖} อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๕.

^{๖๗} จันทรัชนนท์ สิงหัตถ์, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน อินเดีย : ศึกษากรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลัทธิชาตกาลสูตร”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา ศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

๗. วิญญาณ คือ ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ เป็นการรับรู้โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจด้วย เช่น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และรู้อารมณ์ทางใจ

๘. วิญญาณขันธ คือ ธรรมชาติที่มีจิตวิญญาณเป็นเหตุเป็นปัจจัยมาประกอบธรรมชาติแปลว่า กองแห่งวิญญาณ เป็นศัพท์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติใช้ในขันธ ๕ เพื่อแสดงวิญญาณว่ามีหลายหมู่หลายประเภท เช่น จักขุวิญญาณ วิญญาณทางตา (การเห็นรูป) เป็นกองหนึ่ง

๙. มโนวิญญาณธาตุ คือ ธาตุหรือมโนวิญญาณ เป็นธาตุที่รู้อารมณ์^{๖๕}

จิตมีความหมายตามนิรุกติศาสตร์ คือ

วิจิตรโดยการกระทำ เพราะการสร้างสิ่งที่วิจิตร หมายถึง ความสวยงามมากมาย หลายหลากอัศจรรย์ หรือชนิดต่าง ๆ ของสิ่งที่วิจิตร เช่น ร่างกายของคนและสัตว์ มีสิ่งที่วิจิตรอยู่มากเช่น ผม ขน เล็บ ล้วนเกิดมาจากการสร้างสรรค์ของจิตทั้งสิ้น สิ่งก่อสร้าง – ศิลปะ สิ่งทีก่อสร้างที่สวยงาม มีภาพวาดจิตรกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรบรรจงแห่งอารยธรรมของมนุษย์ล้วนเกิดจากจิตเป็นตัวสั่งการให้ทำทั้งหมด ความดี - ความชั่ว คือ การจะทำ ความดี ความชั่วขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจิตใจว่า มีความดีความชั่วมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะเป็นเหตุให้สามารถทำความดี ความชั่วได้มากหรือน้อย^{๖๖}

วิจิตรด้วยตนเอง ที่ชื่อว่า จิต เพราะตัวเองวิจิตร จิตสามารถสร้างที่สิ่งที่วิจิตรได้ เพราะตัวเองซึ่งมีความหมายวิจิตรอยู่ด้วย ความวิจิตรของจิต ก็คือความถนัด ความสามารถ ความคิดที่ละเอียดประณีตสะสมอยู่ในจิต ซึ่งทางธรรมเรียกว่า “ วิบาก “ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า สัตว์

^{๖๕} พระสมุทร ถาวรธมโม, “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง : ทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา ปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

^{๖๖} บรรจบ บรรณรุจิ, จิต มโน วิญญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖ - ๑๘.

เครื่องนามมีหลายเผ่าพันธุ์ มีสี่แสนสวขงามวิจิตรบรรจงขึ้นมาได้นั้น เพราะอาศัยจิตของมันเอง ถึงสัตว์เหล่านี้จะควิจิตรอย่างไร ก็สู้มีจิตที่วิจิตรกว่าสัตว์เครื่องนามทั้งหลาย^{๖๙}

ถูกกิเลสทำให้วิจิตร จิตถูกกรรมกิเลสทำให้วิจิตรสิ่งที่ทำให้วิจิตรคือ กรรมกิเลส (กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม) ได้ อวิชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวทำให้วิจิตร กิเลสเป็นแรงผลักดันที่เป็นเหตุให้ทำกรรม ส่วนกรรมคือ การกระทำที่เกิดมาจากกิเลสสรุปได้ว่า จิตวิจิตรก็เพราะเป็นเหตุทำให้เกิดทำกรรมต่าง ๆ

ถูกร่างกายรักษาไว้ซึ่งความวิจิตร จิตมีสภาวะที่รักษาไว้ซึ่งความวิจิตร ความวิจิตรในที่นี้ก็คืออาการหรือคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความถนัด ความสามารถ ความเคยชิน อุปนิสัย เป็นต้น ซึ่งเป็นความวิจิตรของจิต เกิดมาจากจิต เพราะจิตเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ซึ่งกรรมทั้งหมดที่ทำไว้ จิตเป็นตัวที่รักษาวิบากผลกรรมไม่ได้สูญหายไปไหน เมื่อถึงโอกาสก็จะปรากฏออกมา

มีความวิจิตรในการสั่งสมสันดานของตน จิตมีเพราะการสั่งสมไว้ซึ่งการแผ่ขยายของตน สั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดของตนและสั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดเพื่อการมีตัวตนต่อไป การแผ่ขยายหมายถึง การที่จิตขึ้นสู่วิถี เพื่อรับอารมณ์ และสั่งสมผลของการเสวยอารมณ์นั้นลงสู่ภวังคจิตจากนั้นก็สามารถกลับขึ้นสู่วิถีได้อีก สั่งสมเพื่อการสืบทอดหมายความว่า จิตเป็นธรรมชาติเกิดดับต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จิตขณะเก่าที่ดับไปส่งผ่านผลที่สั่งสมไปสู่จิตขณะใหม่ที่เกิดขึ้น สั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดเพื่อการมีตัวตนต่อไป หมายความว่า จิตมีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่า เป็นเรา เป็นเขาสิ่งใด เมื่อทำไว้เสมอ ๆ จิตก็ย่อมสั่งสมสิ่งนั้นไว้ทำให้เกิดความชำนาญหรือความคุ้นเคยในการกระทำสิ่งนั้นเรื่อย ๆ จนทำให้คิดเป็นนิสัยสันดาน

มีความวิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ จิตนั้นมีอารมณ์อันวิจิตรมากมาย จิตนี้รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอทั้งในด้านการเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส รู้สัมผัสกาย และนึกคิดเรื่องต่าง ๆ สับเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่ในอารมณ์ทั้ง ๖

จิตในพุทธปรัชญาเถรวาทยังเป็นจิตที่มีลักษณะอนิจจัง คือ มีความเปลี่ยนแปลงทุกขณะ หรือกล่าวได้ว่า จิตเกิดดับทุกขณะ จิตที่เกิดดับแต่ละขณะนั้นนิยมเรียกว่า ดวง จิตเกิดดับขณะหนึ่งจัดเป็นจิต ๑ ดวง จิตแต่ละขณะเกิดเร็วที่สุดดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เราอย่ามัวเล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เปลี่ยนแปลงเร็วเหมือนจิตนี้ เปลี่ยนแปลงเร็วจนเปรียบเทียบ

^{๖๙} จันทรชนันท์ สิงหทัต, การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน
อินเดีย : ศึกษากรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลัทธิชาตกาสูต, หน้า ๔๘.

กับอะไรไม่ได้ง่าย ” และทรงแบ่งช่วงเวลาที่จิตเกิดดับแต่ละขณะออกเป็น ๓ ระยะ^{๖๔} คือ ๑. อุปปาตะ ระยะที่จิตเกิดขึ้น ๒. จิตติ ระยะที่จิตดำรงอยู่ ๓. ภังคะ ระยะที่จิตดับ การเกิดขึ้นของจิตแต่ละดวงแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ จิตดวงเก่าที่เกิดขึ้นแล้วดับไป จิตดวงใหม่เกิดขึ้นแทนที่แล้วก็ดับไป เพื่อให้ดวงใหม่เกิดสืบต่อไป การสืบต่อนี้เรียกว่า สันตติ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวเปรียบเทียบเรื่องจิตไว้ในหนังสือ พุทธศาสนากับปรัชญาว่า “ เมื่อจิตคิดถึงสิ่งใดก็ตาม ก็จะประกาศเปิดเผยสิ่งนั้นให้ปรากฏในโลก ไม่มีจิตสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็ไม่ถูกรับรู้ สิ่งเหล่านั้นมีก็เหมือนไม่มี เช่น ทูตหญาไม่รู้ว่า ตัวเองอยู่บนแผ่นดิน แผ่นดินไม่รู้ว่ามิภูเขา ภูเขาไม่รู้ว่า มีลำธารอยู่ข้าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในความลับดำมืด เพราะไม่มีการรับรู้ซึ่งกันและกัน เพราะโลกนี้มีจิตความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ จึงถูกประกาศเปิดเผยออกมาจิตจึงเหมือนกับแสงไฟ ซึ่งส่องสว่างโลกนี้”^{๖๕}

ลักษณะของจิตมีสภาพแบ่งได้ เป็น ๒ อย่าง ^{๖๖}คือ

๑. สามัญญลักษณะ หมายถึง ลักษณะทั่วไปของจิตที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ถูกครอบงำด้วยกฎไตรลักษณ์ได้แก่

- (๑) ลักษณะอนิจจัง คือ ไม่เที่ยงไม่มั่นคงไม่ยั่งยืนตั้งอยู่ไม่ได้มีสภาวะที่เสื่อมและสลายไป
- (๒) ลักษณะทุกขัง คือ ทนอยู่ไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนทนอยู่ไม่ได้ตลอดกาล มีอาการ เกิดดับอยู่ร่ำไป ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว
- (๓) ลักษณะอนัตตา คือ ไม่เป็นสิ่งที่มีความตน บังคับบัญชาไม่ได้ทนอยู่ไม่ให้เกิดดับไม่ได้ไม่มีตัวตนที่แท้จริง.

^{๖๔} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๕, อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวินิฎฎกาทบัพแปล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๒.

^{๖๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓.

^{๖๖} โสภณ ศรีกฤษดาพร, “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชา ปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๕๖ - ๕๗.

๒. วิเสสลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะตัวที่ทำให้เป็นจิตมี ๔ ประเภท ^{๓๑}คือ

- (๑) ลักษณะ คือ ลักษณะธรรมชาติของจิตได้แก่ การรู้แจ้งในอารมณ์
- (๒) รสะ คือ หน้าที่ที่ดำเนินไปตามลักษณะเฉพาะตัวมันได้แก่เป็นประธานในการรู้ทั้งปวง (ทางอายตนะทั้ง ๖)
- (๓) ปังจุปฏฐาน คือ อาการที่ปรากฏอันเกิดจากการทำงานของจิตได้แก่ การดับขึ้นต่อเนื่องไม่ขาดสาย
- (๔) ปฏฐาน คือ เหตุใกล้ที่เกิดของจิต เช่น วัตถุรูป อายตนะและมนสิการกระทบกันของเหตุที่ใกล้ทั้ง ๓ อย่างทำให้เกิดการทำงานของจิตที่ต่อเนื่องไม่ขาดสาย

ลักษณะเฉพาะจิตของปुरुชน พอสรุปีได้ดังนี้^{๓๒}

- ๑. คีณรน (ผนทน์) คือคีนรนไปรับอารมณ์ที่มากกระทบตามทวารต่าง ๆ เปรียบเหมือนปลาที่ถูกเหยี่ยวขึ้นบกแล้วจะคีนรนลงน้ำ
- ๒. กวัดแกว่ง (จปล) คือ ขาดความมั่นคงแม้บางครั้งจะมองดูสงบนิ่งเมื่อมีอารมณ์มากระทบเข้าก็จะหวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้น
- ๓. รักษาได้ยาก (ทุรกข์) คือ การที่จะรักษาจิตให้มั่นคงให้ คึดอยู่แต่สิ่งที่ดีตลอดเวลา นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก
- ๔. ห้ามไว้ได้ยาก (ทุนนิวาร์ย) คือ การพยายามระวังจิตไม่ให้คิดในสิ่งที่ไม่ดีนั้น ก็ทำได้ยาก
- ๕. ข่มได้ยาก (ทุนนิคคห) คือ การที่จิตเกลือกกลั้วอยู่กับความชั่วจะบีบบังคับให้จิตใจออกห่างออกจากความมันก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก
- ๖. มั่นคงไปสู่การมรรณเสมอ (กามนิปาติน)

^{๓๑} พระสมุทฺธ ภาวธมฺโม, การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง : วรรณะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง, หน้า ๒๐.

^{๓๒} บรรจบ บรรณรุจิ, จิต มโน วิญญูณ, หน้า ๓๕-๔๐.

๗. เห็นได้ยาก (สุกฺกขํ)

๘. เป็นสภาวะที่ละเอียด (สุนฺนิปฺพนํ)

๙. เกิดดับเร็ว (ลหุ)

ความจริงเรื่องของจิต(นาม)นั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจยากที่สุดและไม่สามารถอธิบายให้เห็นได้ เนื่องจากจิตเป็นสภาวะที่ปรากฏออกจากกาย (รูป) การที่จะให้เข้าใจถึงเรื่องของจิตก็จำเป็นต้องศึกษาในเรื่องของกายต่อไป

๓.๑.๒ แนวคิดเรื่องกาย

ความหมายของกาย

ความหมายของคำว่า กาย ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ตามนิรุกติศาสตร์ว่า กุญฺจิตานํ เกสาทีนํ อาโยติ กาโย แปลว่าที่รวมแห่งส่วนต่าง ๆ มี ผม เป็นต้นเป็นของน่าเกลียด เหตุนี้รูปนั้นชื่อว่า กาย ^{๑๓}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงกาย ในตอนว่าด้วยกายคตาสติว่า กายคือที่รวมแห่งส่วนต่าง ๆ ประกอบด้วยส่วน ๔๒ ส่วนคือ ปฐวีธาตุ ๒๐ ส่วนอาโปธาตุ ๑๒ เตโชธาตุ ๔ และวาโยธาตุ ๖ ส่วน อันเป็นของน่าเกลียด มีแต่ของไม่สะอาดเต็มไปด้วยโรคนานาชนิด^{๑๔}

ในอายตตนินิตศ ได้อธิบายไว้ว่า กาย เป็นแหล่งกำเนิดหรือเป็นแดนเกิดแห่งบาปกรรมอันน่าเกลียด ได้แก่ สภาวธรรมมีกามราคะ เป็นต้น เกิดขึ้นเพราะมีกายเป็นแดนเกิด^{๑๕}

^{๑๓} โสภณ ศรีกฤษดาพร, การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา, หน้า ๒๕.

^{๑๔} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มามกกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๕} วิสุทธิมรรค แปล, ภาค ๓ ตอน ๑, ฉบับมามกกุฎราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มามกกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๕.

คำนิยามของคำว่า กาย

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีคำอธิบายคำว่า กายไว้ดังนี้

ธรรมชาติที่ชื่อว่า กายเป็นที่ประชุมของที่ไม่สะอาด เพราะเป็นที่เกิดขึ้นแห่งอวัยวะทั้งหลายคำว่ากาย บางแห่งท่านใช้คำว่ารูปดังคำนิยามว่า

“ อากาศอันอาศัยกระดูก อาศัยเอ็น อาศัยเนื้อ อาศัยหนัง ห่อหุ้มหรือตั้งอยู่ ชื่อว่า รูป”^{๗๖} บางครั้งใช้คำสองคำรวมกันว่า รูปกาย รูป คือ ธรรมชาติที่แปรผันหรือแตกสลายไปด้วยอำนาจแห่งความร้อน เย็น เป็นคัน กายเป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ^{๗๗}

คำอุปมาของคำว่า กาย

ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้แสดงธรรมชาติของกายไว้ในแง่ต่าง ๆ^{๗๘} เช่น
ถ้ำ(คุหา) เป็นที่อาศัยของกิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นคัน หรือเป็นสิ่งที่ปกปิดกิเลสต่างๆ
กาย (เทโห) เพราะเป็นสาเหตุที่ถูกกิเลสมีรากะเป็นคันแผดเผาอบกวนอยู่เสมอ
ร่างกาย(สนเทโห) เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความประมาทเลินเล่อทั้งยังเน่าแตกสลายไป ทั้งมีความตายเป็นที่สุด

เรือ(นาวา) คือกายเป็นสัญจรท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ

รถ (รโถ) คือสภาพที่รองรับอารมณ์ต่าง ๆ หรืออริยาบถต่าง ๆ

ธง (ธโช) คือเปรียบกายเป็นธงเพราะเป็นสิ่งที่ไปสูง

^{๗๖} ม.ม (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓๘.

^{๗๗} ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๒๑/๒๐, ส.ข.(ไทย) ๑๗/๓๘/๕๒-๕๖, ๔๓/๖๐.

^{๗๘} ข.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๗/๕๐-๕๒.

จอมปลวก(วมมิโก) คือกายเป็นเสมือนจอมปลวกเพราะกายเป็นที่อาศัยของเหล่าหมีหนอน และการไหลออกของสิ่งที่ไม่สะอาด

รัง (นีฬ) คือกายเป็นที่อาศัยอยู่ของหมีโรคต่างๆ ซึ่งทำให้ร่างกายแตกสลายไป

นกร(นกร)นกรคือกายเพราะกายรองรับอารมณ์ที่ดีและไม่คืออยู่ตลอดเวลา

กระท่อม(กุฎิ)กระท่อมคือกายเพราะเป็นที่อาศัยอยู่ของการปฏิบัติหรือการเกิดต่าง ๆ

ฝี่(คณโท)กายเป็นรังของโรคและจะทำให้กายนี้เป็นสิ่งที่เน่าเหม็น(ปุตติ)

หม้อ(กุมโภ) กายเปรียบเหมือนหม้อเนื่องจากจะต้องแตกสลายไป

ทั้งหมดเป็นอุปมาของกายซึ่งเป็นบ่อเกิดสิ่งที่น่ารังเกียจของมหาภูตรูป ๔

องค์ประกอบของกาย

พุทธปรัชญาได้แสดง กาย ให้เห็นเป็นลักษณะต่าง ๆ ว่า มีอะไรเป็นส่วนประกอบกันขึ้นเป็นรูปเป็นร่างตามพุทธปรัชญากล่าวไว้สามารถศึกษาได้ทั้งตามแนวพระสูตรและในพระอภิธรรม ทั้งพระสูตรและพระอภิธรรมต่างก็มีเนื้อหาแตกต่างกัน^{๑๔}

กายตามแนวพระสูตร

กายที่ปรากฏในพระสูตรมีลักษณะกว้าง ๆ ไม่ค่อยละเอียดและไม่เป็นระบบเหมือนในพระอภิธรรม ที่วิเคราะห์กายเป็นสิ่งที่ประกอบจากธาตุต่าง ๆ เป็นอายตนะภายในและภายนอกเป็นรูปก็มี ซึ่งจะขยายต่อไปดังนี้

^{๑๔} โสภณ ศรีกฤษดาพร, การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา, หน้า ๓๒.

ในหนังสือคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาได้อธิบายให้เห็นว่า กายประกอบด้วยธาตุ คำว่า ธาตุ ท่านได้ให้ความหมายว่า^{๕๐}

สิ่งที่ทรงสภาพของตนไว้

สิ่งที่ทรงไว้ซึ่งสงสารทุกข์เป็นอเนกประการ

สิ่งที่สัตว์ทรงไว้หรือธารไว้ดูการะอันคนนำภาระไปทรงไว้

สิ่งที่เป็นเพียงทรงทุกข์ไว้เท่านั้น เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของใคร

สิ่งที่เป็นเหตุให้สัตว์เสวยสงสารทุกข์

สิ่งที่เป็นที่ตั้งอยู่คือ เป็นที่ดำรงอยู่แห่งทุกข์

สิ่งที่เป็นส่วนย่อยของสรีระและวัตถุ

ในวิสุทธิมรรค^{๕๑} ได้อธิบายธาตุว่า เป็นคำเรียกสภาวะที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิตเท่านั้นเอง (นิรชีพ) ธาตุประกอบกันแล้วแสดงออกเป็นสรรพสิ่งในจักรวาลมีลักษณะทรุดโทรม เรียกว่า มหาภูตรูป หรือ ธาตุ ๔ ที่เรียกอย่างนี้เพราะมีจำนวนไม่จำกัดสามารถเป็นต้นกำเนิดคือให้เกิดทั้งสังขารที่มีวิญญาณ(มีชีวิต)และไม่มีชีวิตมากมายโดยที่ตัวมันเองไม่หมดไม่สิ้น และเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ มหัศจรรย์ ด้วยการแสดงให้ปรากฏลักษณะแปลก ๆ มากมาย แสดงให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๑ นับไม่ถ้วน เช่น ดิน ไม้ ภูเขา เป็นน้ำ เป็นเหล็ก เป็นนก เป็นมนุษย์ ทั้งที่ไม่เป็นจริงทุกอย่าง เป็นเพียงปรากฏการณ์ (มายา) ของธาตุ ๔ เหมือนคนเล่นกลแสดงกล แต่มหาภูตรูปมันซับซ้อนกว่า ปรากฏให้เห็นสิ่งที่พิเศษทั้งที่ในตัวเองไม่มี เช่น มีสีขาว เป็นสิ่งที่อาศัยมหาภูตรูป(อุปาทาขรูป) ลำแดงตัวออกมาให้เห็น พร้อมกับหลอกสัตว์โดยแสดงความเป็นชายเป็นหญิง เป็นชาย อันน่ารัก น่าชอบใจ หลอกล่อให้เกิดราคะ ความจริงเป็นเพียงกองธาตุ มหาภูตรูปจึงเป็นสิ่งที่จริง เป็นสัต แต่สิ่งที่เกิดจากธาตุมีอยู่จริงเฉพาะกาล เฉพาะขั้นตอนแห่งการวิวัฒนาการช่วงหนึ่ง ๆ เป็นปรากฏ

^{๕๐} อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓๕.

^{๕๑} วิสุทธิมรรค แปล, ภาค ๓ ตอน ๑, ฉบับมหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๘.

การฉัฏฐการว ในพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงมหาภูตรูป ๔ ไว้ดังนี้^{๒๒} คือ ๑. ปฐวีธาตุ ธาตุดินเป็นสภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ เป็นที่รองรับการเกิดของสหชาตรูปร่วมกันลักษณะของธาตุดินถ้าที่ใดมีปริมาณธาตุดินมาก จะทำให้มีลักษณะแข็งแรงแรงเห็นได้ชัด เช่น ก้อนหิน ภูเขา เหล็ก ดินไม้เป็นต้น แต่ถ้ามีปริมาณน้อยก็จะทำให้มีลักษณะที่อ่อนเหลว เช่น น้ำ เป็นต้น ๒. อาโปธาตุ ธาตุน้ำเป็นธาตุที่มีสภาวะที่เอิบอาบ ชุ่มซาบหรือคูดซึม ขยายขนาดเป็นธาตุที่เหลวทุกชนิด เช่น น้ำเป็นต้น มีธาตุน้ำมากมีธาตุดินน้อยไปจะเห็นได้ด้วยตาหรือสัมผัสด้วยกายไม่ได้ แต่รู้อยู่ที่ใจ ๓. เตโชธาตุ ธาตุไฟเป็นธาตุที่มีสภาวะที่ทำให้เกิดความร้อน อบอวน เข้มแข็ง อยู่ในร่างกายของคนและสัตว์ จะมีลักษณะตามสภาวะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ธาตุไฟที่ทำให้อาหารย่อย รวมถึงธาตุไฟที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมดังที่มีสภาพที่ปรากฏชัด ๔. วาโยธาตุ ธาตุลม สภาวะที่ทำให้เกิดความสั่นไหวพร้อมกับทำให้รูปที่เกิดพร้อมกันกับตนเคลื่อนไหว เช่น กิริยาอาการของสัตว์ การถ่ายของสกลปรกออกจากร่างกาย เป็นต้น ลมที่พัดไปข้างบนลงข้างล่างลมหายใจ จึงเกิดอยู่ทั่วร่างกายทั้งภายนอกและภายใน ธาตุเหล่านั้นเป็นธาตุที่ทำให้เกิดร่างกายขึ้นเป็นธาตุพื้นฐานของจักรวาล เพียงธาตุ ๔ หรือมหาภูตรูปยังไม่สามารถที่จะทำให้เป็นร่างกายที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมีสิ่งที่เป็นองค์ประกอบเหมือนรถถ้าแยกอุปกรณ์ออกให้หมด เราก็ไม่อาจจะยืนยันได้ว่า ส่วนไหนเป็นรถ เพราะมันมีแต่ชิ้นเหล็กเท่านั้น และสิ่งที่รูปอาศัยที่พึงพิงภูตรูปเรียกว่า อุปาทายรูป ทำให้เกิดลักษณะต่าง ๆ มี ๒๔ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย รูป เสียง กลิ่น รส ความเป็นผู้หญิง ความเป็นผู้ชาย ความเป็นไปของชีวิต หทัยวัตถุ การเคลื่อนไหวของกาย การเปล่งวาจา ช่องว่าง ความเบาแห่งรูป ความอ่อนแห่งรูป ความเหมาะแก่การงานของรูป (ใช้ทำหน้าที่ได้) ความเกิดของรูป ความสืบต่อ ความแก่ ความไม่เที่ยง และกวฬิงการาหาร(ข้าว/น้ำที่รับประทาน)

กายจึงประกอบด้วยสองส่วนนี้ คือ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔ เป็นการแยกแยะส่วนของรูปหรือร่างกายเพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบอย่างละเอียด ทำให้ทราบว่า รูปหรือกายมีความสลายไป โทรมไป ดังปรากฏอยู่ในวิสุทธิมรรคว่า

“ในขันธห้า นั้น ธรรมชาติอันมีความสลายไป โทรมไป เพราะสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลาย มีหนาว เป็นต้น ทุกอย่างพึงทราบ ว่า ชื่อว่ารูปขันธ เพราะเรียกรวมธรรมชาติทั้งปวง

^{๒๒} สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔),

เข้าด้วยกัน อันว่าธรรมชาตินี้นั้น แม้เป็นลักษณะเดียวกันคือ ความสลาย แต่ก็เป็น
สอง โดยแยกเป็นภูตรูปและอุปาทายรูป”^{๔๓}

เมื่อทราบองค์ประกอบของกายแล้วในพุทธปรัชญาเถรวาทยังกล่าวถึงกระบวนการเกิดของ
กายอีกที่ควรศึกษาต่อไป

เหตุเกิดขึ้นของกาย

การเกิดขึ้นของกายเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่มีใครสร้างไม่ว่า เทพเจ้า หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์
ไม่มีใครก่อขึ้นมา พุทธปรัชญามองถึงการรวมกันของขันธ์ ๕ เป็นกระแสที่เกิดดับเปลี่ยนแปลงไปมา
ตลอดเวลาเกิดขึ้น, ตั้งอยู่, ดับไป(ธรรมจิติ)

จุดที่กำเนิดของกาย(รูป) มีองค์ประกอบด้วยเหตุ ๓ อย่าง ^{๔๔}คือ

๑. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน
๒. มารดามีระดู
๓. มีคันธัพพะเข้าไปตั้งอยู่หรือมีวิญญาณ

การเกิดของกายเปรียบด้วยเหตุปัจจัยแห่งการเกิดของพืช พืชย่อมงอกขึ้นด้วยเหตุปัจจัย
๒ ประเภท^{๔๕}คือ ๑. รสในแผ่นดิน ๒. ยางในพืช ทั้งการเกิดขึ้นก็ต้องประกอบเข้าด้วยกัน จึงจะ
เกิดขึ้นเป็นพืช กายก็เช่นกันจะเกิดขึ้น ก็ต้องประกอบด้วยเหตุปัจจัยและดับไปตามเหตุปัจจัยตาม
วิวัฒนาการของกาย

การเกิดขึ้นของกายต้องอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ดังปรากฏในทีฆนขสูตรว่า กายนี้มีรูปเป็นที่
ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ มีมารดาเป็นแดนเกิดเจริญเติบโตด้วยข้าวสุกและขนมสดต้องอบและขัด
สีอยู่เป็นนิจ การเกิดของกายมีการสืบต่ออย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายพุทธปรัชญาได้แสดงกำเนิดของ
สัตว์ไว้ ๔ อย่าง^{๔๖} คือ

^{๔๓} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๓ ตอน ๑, หน้า ๑๕.

^{๔๔} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๔๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๐/๒๒๖-๒๒๗.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๓.

๑. ชลาพุชะ คือ สัตว์ที่เกิดในครรภ์ เช่น มนุษย์ โค กระบือ เป็นต้น

๒. อณฑชะ คือ สัตว์ที่เกิดในไข่แล้วจึงฟักออกมาเป็นตัว เช่น นก เป็ด ไก่ เป็นต้น

๓. สังเสทชะ คือ สัตว์ที่เกิดในถ้ำโคล เช่น หนอน เป็นต้น

๔. โอปปาติกะ คือ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น เช่น เทวดา สัตว์นรก เปเรตตายแล้วไม่มีซากให้ปรากฏ จากที่กล่าวมานี้ การเกิดของกาย(รูป) ยังมีสิ่งที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนของกายอีก คือ

๑. กรรม หมายถึง การกระทำที่มีเจตนาหรือจงใจทั้งทางกาย วาจา และใจ กรรมเป็นคำกลาง ๆ ยังไม่เป็นบุญเป็นบาป ยังไม่เป็นกุศลหรืออกุศล ถ้ามีการกระทำด้วยเจตนาจึงจะเป็นบุญหรือเป็นบาปกุศลหรืออกุศลแล้วแต่เจตนาชั่วหรือดี รูปที่เกิดแต่กรรม คือสภาพร่างกายและอวัยวะต่าง ๆ ทัวทั้งองค์กายพหุซึ่งเกิดแก่สัตว์ที่มีรูปชั้นทุกจำพวกเป็นการเกิดเป็นช่วงขณะจิตทุก ๆ ขณะจิตตั้งแต่หนึ่งถึง ๑๗ ขณะจิตก็จะไม่เกิดอีกตั้งแต่จุติจิตและจะดับไปพร้อมกับภังคะขณะของจุติจิตพอดี^{๔๑}

๒. จิต หมายถึง สภาวะลักษณะที่สัตว์ทั้งหลายแสดงการเคลื่อนไหวของกาย มีการขึ้นเดิน นั่งและนอน เป็นต้น เป็นไปในชาติเป็นสมุฏฐาน รูปเกิดเฉพาะจิต เรียกว่า จิตรูป จิตรูปนี้ย่อมเกิดทุกอุปาทะขณะจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์ต่อเป็นปฏิสนธิจิตดับลงไป เป็นต้น

๓. อุตุ หมายถึง อุณหภูมิ ความร้อน ความเย็นที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในของสิ่งมีชีวิต จะเกิดขึ้นทุก ๆ ขณะจิตเริ่มตั้งแต่จิตของปฏิสนธิจิต ส่วนอุตุที่ทำให้เกิดรูปภายนอกร่างกายของสัตว์ เช่น ในพื้นดิน ในอากาศ เป็นต้น เกิดขึ้นเรื่อยไป จนสลายไป

๔. อาหาร หมายถึง อาหารรูปมีอยู่ในอาหารทุกชนิดที่กลืนเข้าไปหรือฉีดเข้าไปทางเส้นเลือด สัตว์ที่เกิดในครรภ์ของมารดา อาหารรูปเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่ ๒ และ ๓ นับตั้งแต่ปฏิสนธิกาล อาหารที่บริโภคเข้าไปและแผ่ซึมซาบเข้าร่างกายของทารกโดยผ่านสายรกที่ต่อกับผนังมดลูกของมารดาไปทางสะดือของทารกในครรภ์^{๔๒}

^{๔๑} จันทรัชนันท์ สิงหัตถ์, การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

อินเดีย : ศึกษากรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลัทธิวาทสูตร, หน้า ๑๐๕.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

วิวัฒนาการของกาย

ในการเกิดขึ้นของกายมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่กลรูปของหุญซึ่งมีขนาดเท่าหยาดน้ำม้วนงาที่ยกขึ้นมาด้วยปลายขนทรายข้างหนึ่งมีลักษณะใสแจ้ว มีวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ จากกลละ (หยาดน้ำใส) จะแปรสภาพขึ้นขึ้นเรียกว่า อัฟพุทะ น้ำขุ่นขึ้น จะแปรสภาพเป็นขึ้นเนื้อมีลักษณะแดงบาง เรียกว่า เปติ จากนั้น ก็จะแปรสภาพเป็นก้อนต่าง ๆ แข็งตัวขึ้น เรียกว่า ฆนะ (ก้อนแข็ง) จากฆนะนี้เองจะมีปุ่ม ๕ ปุ่มเกิดขึ้น เรียกว่า ปัญจสาขา คือ ปุ่มศีรยะ ๑ ปุ่ม ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มเท้า ๒ ปุ่ม รวมปุ่ม ๕ ปุ่มนี้เองเป็นต้นเค้ารูปร่างของคนซึ่งปรากฏชัดขึ้นในเวลาต่อมา^{๔๕} พุทธปรัชญาเถรวาทแสดงไว้ในพระสูตรสังยุตตนิกายดังนี้

รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเกิดเป็นอัฟพุทะ จากอัฟพุทะเกิดเป็นเปติ จากเปติเกิดเป็นฆนะ จากฆนะเกิดเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม ต่อจากนั้น ผม ขนและเล็บจึงเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์นั้นบริโภคข้าวน้ำโภชนาการอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ของมารดานั้น ก็ยังอรรถภาพให้เป็นไปในครรภ์ด้วยข้าว น้ำ โภชนาหารอย่างนั้น^{๔๖}

เมื่อได้รับอุปถัมภ์คำชูก็จะทำให้มีการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์มารดาซึ่งมีลำดับต่อไปนี้คือ ในสัปดาห์แรกแห่งการปฏิสนธินั้น เกิดเป็นกลรูปคือเป็นหยาดน้ำใสเหมือนน้ำงา ในสัปดาห์ที่สองหลังจากกลรูปเกิดเป็นอัฟพุทรูปขึ้น มีลักษณะเป็นฟองเหมือนน้ำล้างเนื้อ ในสัปดาห์ที่สาม หลังอัฟพุทรูป ก็เกิดเป็นเปติรูป ซึ่งมีลักษณะเหมือนขึ้นเนื้อเหลว ๆ สีแดง ในสัปดาห์ที่ สี่ หลังจากเป็นเปติได้เกิดเป็นฆนรูปขึ้นซึ่งมีลักษณะเป็นก้อน มีสัณฐานเหมือนไข่ไก่ ในสัปดาห์ที่ห้า หลังจากฆนรูปจึงได้เกิดปัญจสาขาขึ้นคือรูปนั้นเองงอกออกเป็น ๕ ปุ่ม คือเป็นศีรยะ ๑ มือ ๒ เท้า ๒ ต่อจากนั้น คือในระหว่างสัปดาห์ที่ ๑๒ ถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ ผม ขน เล็บปรากฏขึ้น

จุดเริ่มต้นของกาย (ชีวิต) ในทางชีววิทยา ซึ่งการเริ่มมาจากการผสมระหว่างเซลล์สืบพันธุ์ ๒ เซลล์ เซลล์หนึ่งเป็นของฝ่ายชายเรียกว่า อสุจิ (Sperm สเปิร์ม)เชื้ออสุจิ ฝ่ายหนึ่งเป็นหุญคือไข่ เรียกว่า โสณิตะ(Ovum) เมื่อทั้งสองเซลล์มารวมตัวในครรภ์ของหุญ ชีวิตใหม่ก็จะเริ่มขึ้น เหตุการณ์นี้เรียกว่า ปฏิสนธิ ไข่กับสเปิร์มผสมกันเรียกว่า Conception เซลล์ที่มารวมกันเรียกว่า Zygote กลายเป็นตัวอ่อน จากนั้นจะเริ่มแบ่งตัวจากเซลล์หนึ่งเป็น ๒ - ๔ - ๘ และเรื่อยไป ๆ

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๖.

จาก Zygote กลายเป็นตัวอ่อน (Embryo) และเจริญเติบโตเป็นตัวเป็นคนหรือเป็นทารก (Fetus) ในครรภ์มารดา และอยู่ในครรภ์มารดาเป็นเวลา ๔๒ สัปดาห์ หรือ ๑๐ เดือน หรือ ๒๘๔ วัน ตลอดระยะเวลานี้ คือการเกิดขึ้นของคนโดยสมบูรณ์เต็มที่ พร้อมที่จะคลอดออกมา^{๑๑}

ร่างกายเมื่อได้ออกจากครรภ์แล้ว ก็ได้รับปัจจัยเกื้อหนุนเช่น อาหาร เป็นต้น ทำให้ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ แสดงว่า กายในพุทธปรัชญาเถรวาทมีสถานะที่ไม่คงที่มีการแปรเปลี่ยนไปทุกเวลา เช่น กายภาพ กลายสภาพจากเด็ก ก็เป็นผู้ใหญ่ จากผู้ใหญ่ก็กลายเป็นคนชรา และเสื่อมสลายไปในที่สุด ดังในพระสูตรได้แสดงถึงลักษณะของกายไว้ดังนี้

ลักษณะของกายในพระสูตร

ในพระสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะของกายไว้ว่า^{๑๒}

ร่างกายมีความคร่ำคร่า (ปริชิณณะ) เป็นรังของโรคต่างๆ (โรคนิทระ) มีความทรุดโทรม หรือเน่าเปื่อยผุพังในชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นเป็นไปตามธรรมดา สูดหายใจก็มีการแตกสลายไปในที่สุด ดังที่ปรากฏอยู่ในวิสุทธิมรรคดังนี้^{๑๓}ว่า

๑. ไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แดกดับ ทรุดโทรม เสื่อมไปกระจายไป
๒. เป็นทุกข์ มีการเปลี่ยนแปลงและแปรปรวนไป
๓. เป็นรังโรค อยู่ได้ด้วยอาหารเป็นที่เกิดของโรคนานาชนิด
๔. เป็นดังหัวผี ประกอบด้วยความเจ็บปวดเป็นทุกข์ ไหลออกแห่งหนอง
๕. เป็นดังลูกศร ยิงความเจ็บปวดให้เกิดขึ้นทิ่มแทงภายในด้วยอำนาจกิเลส
๖. เป็นความลำบาก เนื่องจากมีสิ่งที่ไม่มิประโยชน์มาขัดขวาง ทำให้เกิดความอึดอัด
๗. มีความเจ็บไข้ เป็นที่น่ารังเกียจและเป็นรังของโรคนานาชนิด

^{๑๑} จันทรัชนันท์ สิงห์ทัด, การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานอินเดีย: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลัทธิอภิวาท, หน้า ๑๑๓-๑๑๕.

^{๑๒} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๘/๗๘.

^{๑๓} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๓ ตอนจบ, ฉบับมหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕๕-๕๘.

๘. เป็นดังผู้อื่น ไม่อยู่ในอำนาจเพราะไม่เชื่อฟัง ห้ามไม่ได้

๙. มีสภาพทรุดโทรม กายมีการเปลี่ยนแปลงไปและแปรปรวนไป

๑๐. วางเปล่าจากความยั่งยืน ความงามและความสุขที่คนเขลาติดอยู่

๑๑. มิใช่ของตัวตน มิใช่ตนเองเป็นเจ้าของ บังคับไม่ได้เลย

พุทธปรัชญาถือว่า กายมีความเปลี่ยนแปลงมีการเกิดดับทุกขณะมีอาการมากมายที่เกิดขึ้นกับกายดังที่ปรากฏในพระสูตรซึ่งในช่วงของกายก็จะมีการแปรเปลี่ยนไปดังปรากฏในวิสุทธิมรรค คือ^{๕๔}

๑. กายช่วงของวัยที่เป็นเด็กอ่อนมีความชุกชนเป็นพื้นเพนิสัยจาก (๑ - ๑๐ ปี)

๒. กายช่วงวัยการเล่นยินดีพอใจในการเล่น (จาก ๑๑ - ๒๐ ปี)

๓. กายช่วงวัยแห่งผิพรรณคือผิพรรณถึงความเจริญไพบุลย์ (จาก ๒๑ - ๓๐ ปี)

๔. กายช่วงวัยแห่งกำลังคือกำลังและเรียวแรงถึงความเต็มเปี่ยม (จาก ๓๑ - ๔๐ ปี)

๕. กายช่วงวัยแห่งปัญญาคือปัญญาถึงความมั่นคงเต็มที่ (จาก ๔๑ - ๕๐ ปี)

๖. กายช่วงวัยแห่งความเสื่อมคือความยินดีในการเล่น ผิพรรณ กำลัง และปัญญาเสื่อมถอยไป (จาก ๕๑ - ๖๐ ปี)

๗. กายช่วงวัยที่ร่างกายค้อมไปข้างหน้า (จาก ๖๑ - ๗๐ ปี)

๘. กายช่วงวัยที่ร่างกายค้อมลงดูความค้อมของงอนไถ (จาก ๗๑ - ๘๐ ปี)

๙. กายช่วงวัยที่หลงลืม (จาก ๘๑ - ๙๐ ปี)

๑๐. กายช่วงวัยที่มากไปด้วยการนอน เดินไปไหนมาไหนไม่ได้ (๙๑ - ๑๐๐ ปี)

ในพุทธปรัชญาเถรวาทสรุปพรรณนเกี่ยวกับกายว่า กาย(รูป)เป็นสิ่งที่ต้องสลายไปเพราะมีปัจจัยต่างๆ ขัดแย้งกันพร้อมกันนั้นก็เป็นสิ่งที่มีรูปร่างตามลักษณะอาการของมัน ส่วนของรูปประกอบด้วยมหาภูตรูปสี่ และอุปาทายรูป เป็นส่วนที่ประสมกันจึงกลายเป็นรูป รูปเองก็มีการเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะไม่ได้คงทนถาวรดังพระพุทธพจน์ตรัสรับรองไว้ว่า

“ อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณ ถูกทอดทิ้ง
ทับถมแผ่นดินเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ฉะนั้น”^{๕๕}

“ กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔

^{๕๔} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๓ ตอนจบ, หน้า ๗๖-๗๗.

^{๕๕} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๓๘.

เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เพียง
แต่ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา
วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้”^{๕๖}

๓.๒ แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย

พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงหลักการความสัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยสืบต่อกันเป็นกระแส
อย่างเป็นเหตุเป็นผลในรูปของกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงโดยธรรมดา^{๕๗} หลักการนี้คือ หลัก
ปฏิจจสมุปบาท หลักการนี้ถือเป็นหลักที่สามารถจะบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายได้
อย่างชัดเจน เนื่องจากการเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายล้วนมีเหตุและมีปัจจัย มีทั้งเหตุและผล เมื่อสิ่งทั้ง
หลายเป็นปัจจัยสัมพันธ์ของสังขตธรรมทั้งหมดโดยมีการปรุงแต่งตามหลักปฏิจจสมุปบาทจึงเรียก
ว่า ปฏิจจสมุปปันนธรรม หลักการของปฏิจจสมุปบาทมีฝ่ายเกิดกับฝ่ายดับ ฝ่ายเกิดคือ เพราะ
อวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนาม
รูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็น
ปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรามรณะ เพราะ
ชรามรณะเป็นปัจจัยจึงมีโสกะ เพราะโสกะจึงมีความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัสและความ
คับแค้นใจจึงมีพร้อม ส่วนฝ่ายดับคือ อวิชชาดับ สังขารก็ดับ ฯลฯ

จากหลักปฏิจจสมุปบาทบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายได้อย่างชัดเจนคือ
วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดเป็นนามรูป วิญญาณกับนามรูปอิงอาศัยซึ่งกันและกันดังที่พระสารีบุตร
กล่าวว่า “ ไม้้อสองก่า ตั้งอยู่ได้เพราะต่างอาศัยซึ่งกันและกันฉันใด เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมี
วิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ฯลฯ ฉะนั้น ไม้้อสองก่า นั้น ถ้าเอากำหนึ่งออกเสีย
อีกกำหนึ่งย่อมล้ม ถ้าดึงอีกกำหนึ่งออก อีกกำหนึ่งก็ล้ม ฉนั้นใด เพราะนามรูปดับ วิญญาณก็ดับ

^{๕๖} ที.สี. (ไทย) ๘/๒๓๕/๗๘.

^{๕๗} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๕), หน้า ๗๕. และต.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑-๓.

เพราะวิญญานดับ นามรูปก็ดับๆ ละ ฉะนั้น^{๔๔} ” เนื่องจากวิญญานเกิดมี นามรูปจึงเกิดมีได้ และต้องเกิดมีด้วย ในกรณีสังขารก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป แต่เพราะนามรูปจะมีได้ต้องอาศัยกัน เพราะนามรูปจะมีได้ต้องอาศัยวิญญานในฐานะที่เป็นคุณสมบัติและเป็นตัวประกอบรวมของวิญญาน จึงกล่าวว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ดังจะอธิบายให้ชัดเจนต่อไป

จิตที่รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เช่น ตาเห็นรูป จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส หูได้ยินเสียง กายได้ถูกต้องสัมผัส ใจถูกต้องธรรมารมณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดนามรูป ดังนั้น เพราะวิญญานมี นามรูปจึงมีต้องอิงอาศัยค้ำจุนซึ่งกันและกัน นามรูปที่ดีและไม่ดีขึ้นอยู่กับวิญญาน คือ รั้งค้ำวิญญาน กับวิถีวิญญาน นามรูปที่เนื่องอาศัยวิญญาน ย่อมมีคุณภาพสอดคล้องกับวิญญานนั้น โดยเฉพาะนามทั้งหลายก็คือคุณสมบัติของจิต เมื่อความคิดปรุงแต่งค้ำจุน ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานที่รับรู้ที่ค้ำจุน และจิตใจจึงปลอดโปร่งผ่องใสไปตามอากัปภิกิริยาหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ทางด้านร่างกายแสดงออกหรือปรากฏรูปลักษณะ ในทางที่ค้ำจุนก็สอดคล้องกัน เมื่อนึกคิดในทางที่ชั่ว การรับรู้อารมณ์ในส่วนนี้ก็จะชั่วไปด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ อยู่ในภาวะที่พร้อมหรืออยู่ในอาการที่กำลังปฏิบัติหน้าที่โดยสอดคล้องกับสังขารหรือวิญญาน เมื่อมีความรู้สึกรักใคร่ยินดี ก็เกิดการรับรู้อารมณ์ที่ดีงาม จิตก็แจ่มใสสดชื่นเบิกบาน สีสหน้าก็จะสดชื่นผ่องใส กิริยาอาการต่าง ๆ ก็กลมกลืน(รูป) อยู่ในภาวะที่จะแสดงออกในทางที่ดีงามต่อไป เมื่อมีอารมณ์โกรธการรับรู้อารมณ์มีแต่ส่วนที่เลว จิตใจก็ขุ่นมัวขัดข้อง สีสหน้ากิริยาอาการก็บูดบึ้งเคร่งเครียด ดังนั้นจิตใจและร่างกายจึงอยู่ในภาวะที่ทุกส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกันจะอยู่ในความพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาโดยมีความสอดคล้องกัน ความเป็นปัจจัยในข้อนี้จึงบ่งบอกถึงการเกิดดับสืบต่อของนามรูปใหม่ ๆ คือส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและจิตใจที่มาก่อนหรือเสริมบุคลิกลักษณะ ให้เป็นไปตามสภาพของวิญญานที่ถูกสังขารปรุงแต่งแล้ว ความสัมพันธ์ของปัจจัยช่วงนี้จะนำไปสู่กระบวนการแห่งกรรม และการให้ผลของกรรม กายกับจิตในพุทธปรัชญาจึงต้องสัมพันธ์กันดังปรากฏในหลักปฏิจจนุปบาท

^{๔๔} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๑๓.

ดังนั้นในชีวิตของมนุษย์จึงมีส่วนประกอบ ๒ ประการ คือ จิตกับกาย กายเป็นธาตุที่ไม่รู้ ส่วนจิตเป็นธาตุที่รู้ จะเห็นได้ว่าถ้าชีวิตมนุษย์มีแต่กาย ชีวิตมนุษย์ก็จะมีสภาพเป็นเหมือนสสาร^{๕๕} จิตกับกายจึงเชื่อมโยงกับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก จากภายนอกสู่ภายในตลอดเวลา ภายนอกคือกาย ภายในคือจิต ทั้งจิตกับกายมีความเชื่อมโยงส่งผลถึงกัน และกันตลอดในระบบของชีวิต การแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์เบื้องต้นจะต้องรู้และเข้าใจสภาวะความเป็นจริงของความเชื่อมโยงระหว่างจิตกับกายเสียก่อน พุทธปรัชญาเถรวาทมีทรรศนะที่ยอมรับความมีอยู่จริงของกายและจิต (body and mind) หรือนามและรูป นักปรัชญาบางคนจึงมีความเห็นว่า พุทธศาสนาเถรวาทเป็นสัจนิยม (realism) ในแง่ที่ยอมรับว่า จิตมีจริง วัตถุหรือสสารภายนอกของจิตมีอยู่จริง ถ้ามีเพียงกาย ก็ไม่สามารถเกิดการรับรู้ใด ๆ ทั้งไม่สามารถรับรู้การกระทำทั้งดีและชั่ว และถ้าปราศจากจิต ชีวิตมนุษย์ก็ไม่อาจมีคุณค่าทางจริยธรรมได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ กายเกิดขึ้นเพราะจิต เพื่อเป็นที่อยู่ของจิต ” ทั้งกายและจิตจึงมีสหสัมพันธ์ต่อกัน (correlation) และมีฐานะเป็นองค์ประกอบของกันและกัน

ข้ออุปมาอีกอย่างหนึ่ง คือ จิตอาศัยกายนั้น เป็นไปเหมือนเสียงกลองกับกลองคือเมื่อคนตีกลองด้วยไม้เป็นไปอยู่ กลองก็เป็นอันหนึ่งเสียงก็เป็นอันหนึ่ง กลองและเสียงมิได้ปะปนกันและมิได้เป็นอันเดียวกัน กลองว่างจากเสียง เสียงว่างจากกลอง จิตอาศัยกายคือหทัยวัตถุรูปทวารและอารมณ์เป็นไปอยู่ในกายก็เป็นอันหนึ่ง จิตก็เป็นอันหนึ่ง จิตและกายมิได้ปะปนกัน จิตว่างจากกายและกายว่างจากจิต ทั้งกายและจิตมีอำนาจต่อกัน จะแยกจากกันไม่ได้ทั้งไม่อาจทำหน้าที่ของตนให้เป็นไปได้^{๕๖}

ในมหาเวทลลสูตร มัชฌิมนิกาย^{๕๗} ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกายและจิตที่อาศัยกันและกัน เป็นการสนทนาธรรมของพระสารีบุตรกับพระมหาโกฏฐิตะดังนี้

พระมหาโกฏฐิตะ กล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการ คือ จักขุนทรีย์ (อินทรีย์คือตา) โสคินทรีย์ (อินทรีย์ คือ หู) ฆานินทรีย์ (อินทรีย์ คือ จมูก) กายินทรีย์ (อินทรีย์ คือ กาย) มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปของกันและกัน

^{๕๕} พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม, การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง : ทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง, หน้า ๓๑.

^{๕๖} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๓ ตอนจบ, หน้า ๑๕-๒๐.

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๕-๔๕๖/๔๕๔-๔๕๕.

เมื่ออินทรีย์ ๕ ประการมีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์เป็นที่เกี่ยวไปของกัน และกัน จะมีอะไรเป็นที่อาศัยและธรรมอะไรรับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปแห่งอินทรีย์ ๕ ประการ นั้น

พระสารีบุตร “มีใจเป็นที่อาศัยและใจยอมรับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปแห่งอินทรีย์เหล่านั้น ”

พระมหาโกณฑัญญะ “ ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้.....อาศัยอะไรดำรงอยู่ ”

พระสารีบุตร “ ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้..... อาศัยอายุดำรงอยู่ ”

พระมหาโกณฑัญญะ “ อายุ อาศัยอะไรดำรงอยู่ ”

พระสารีบุตร “ อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่ ”

พระมหาโกณฑัญญะ “ ไออุ่นอาศัยอะไรดำรงอยู่ ”

พระสารีบุตร “ อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่ ไออุ่นอาศัยอายุดำรงอยู่ เปรียบเสมือนประทีป น้ำมันกำลังติดไฟอยู่ แสงสว่างอาศัยเปลวไฟจึงปรากฏ เปลวไฟก็อาศัยแสงสว่างจึงปรากฏอยู่ แม้ฉันใด อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่ ไออุ่นก็อาศัยอายุดำรงอยู่ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อธรรม ๓ ประการ คือ อายุ ไออุ่น วิญญาณ ละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปรากฏจากเจตนา ”

ในปายาสีสูตร^{๑๒} ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตไว้ดังนี้

“ กายนี้ ยังมีอายุ* มีไออุ่น* และมีวิญญาณ จึงก้าวไปได้ ถอยกลับได้ ยืนได้ นั่งได้ นอนได้ เห็นรูปทางตาได้ ฟังเสียงทางหูได้ คมกลิ่นทางจมูกได้ ลิ้มรสทางลิ้นได้ ถูกต้อง โสภณรู้พะทางกายได้ รู้ธรรมารมณ์ทางใจได้ แต่เมื่อกายนี้ ไม่มีอายุ ไม่มีไออุ่นและไม่มีวิญญาณ กายนี้ ก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ และรู้ธรรมารมณ์ทางใจไม่ได้ ”

พุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนามกับรูปในลักษณะที่เป็นกระบวนการ ธรรมที่อาศัยกันและกัน ทั้งนามรูปยังอาศัยกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาท นามอาศัยรูปเกิดขึ้น รูปอาศัยนามต่างฝ่ายต่างอิงอาศัยกัน ดังข้อความอุปมาต่อไปนี้

*อายุ หมายถึง รูปอินทรีย์ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๖/๒๕๗-๒๕๘)

*ไออุ่น หมายถึง เตโชธาตุที่เกิดจากกรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๕๖/๒๕๗-๒๕๘)

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๐/๔๒๖/๓๕๘-๓๕๙.

“ ไม่นั่นเป็นของว่างจากตัวตนไม่มีชีวิตไม่มีความดำรงแต่ที่ว่าเดินก็ได้ หยุดก็ได้
ปรากฏเหมือนของมีความดำรงมีความพยายามด้วยอำนาจการประกอบกันเข้าแห่ง
ไม้กับเชือก ถั่นไค แม้นามรูปนี้ บัณฑิตก็พึงเห็นว่า ว่างเปล่าจากตัวตน ไม่มีชีวิต
ไม่มีความดำรงแต่ที่ว่าเดินก็ได้ หยุดก็ได้ ปรากฏเหมือนสิ่งที่มีความดำรง มีความ
พยายามด้วยอำนาจการประกอบกันและกันเข้ากันนั้น”^{๑๐๓}

สรุปความว่า ชีวิตต้องประกอบด้วยจิตกับกาย กายเป็นรูปธรรม จิตเป็นนามธรรม พุทธ
ปรัชญาเถรวาทมองเห็นชีวิตในรูปของส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประกอบกันเข้า ตัวตนแท้ๆ
ของสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็นเป็นคน สัตว์ พืช สิ่งของ ฯลฯ นั้นไม่มี เมื่อแยกส่วนต่าง ๆ ออกจะไม่
เหลือความเป็นคน ฉะนั้น กาย (body) (รูป) และจิต (นาม) (mind) เป็นส่วนประกอบของกัน
และกัน อุบัติขึ้นด้วยกันเป็นปัจจัยให้กันและกันเกิดขึ้น พุทธปรัชญาจึงแสดงองค์ประกอบของชีวิต
ครอบคลุมทั้งรูปและนามโดยวิธีแบ่งเป็นขั้น ๕ (the five aggregates) ตามแนวพระสูตรเป็นรูป
ขั้น ได้แก่ ส่วนที่เป็นรูปเป็นร่าง และนามขั้นได้แก่เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้นและ
วิญญาณขั้น ส่วนแนวอภิธรรมแบ่งเป็น ๓ อย่าง คือ จิต เจตสิก และรูป เหล่านี้จะต้องประกอบ
อาศัยกันและกัน จึงมีรูปมีร่างมีบัญญัติว่า คน ^{๑๐๔}

ผู้วิจัยเห็นว่า การเกิดขึ้นของนามรูปในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นการเกิดที่มีเหตุมีปัจจัย
เกิดขึ้นตามแบบปฏิจจสมุปบาทนั้นถือได้ว่าเป็นหลักสากลเนื่องจากทุกสิ่งที่มีอยู่นั้นต้องประกอบ
กันจึงจะมีขึ้นได้หลักการอย่างง่ายๆ เช่น รถยนต์ที่เห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ ถ้าแยกส่วนประกอบออก
จากกันจะเห็นว่าไม่ใช่รถ อาจเป็นแค่ชิ้นเหล็กหลายๆส่วนมาประกอบกัน ซึ่งเรียกว่าเป็นรถ ความ
สัมพันธ์ของกายกับจิตจึงเป็นหลักที่เป็นภาวะสัมพันธ์แบบหลักสากลที่มีนานกว่าสองพันปี
พระพุทธองค์ทรงยืนยันหลักการเกิดขึ้นของนามรูปเป็นที่ยอมรับและหลักของทางสายกลาง
(มัชฌิมาปฏิปทา)ที่ไม่ได้เอนเอียงไปตามนักคิดในยุคนั้นซึ่งเป็นพวกสุดโต่งที่บอกว่าคนตายแล้ว
สูญ (อุจเจตทิฎฐิ) บางท่านก็บอกว่า รูปเที่ยง (สัสสตทิฎฐิ) แต่พระพุทธองค์ทรงตรัสให้เหตุผลที่
เป็นหลักการความจริงที่ว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ เป็นการยืนยันถึงหลัก
การที่เป็นทางสายกลาง การเกิดขึ้นของนามรูปตามหลักปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญานี้ จึงเป็น
หลักที่สมบูรณ์ที่สุด

^{๑๐๓} วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๓ ตอนจบ, หน้า ๑๘.

^{๑๐๔} จันทวิชฌน์ต สิงห์หัต, การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน
อินเดีย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสูตร พระอภิธรรม และสังกาวตารสูตร, หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

๓.๓ สรุปวิจารณ์

พุทธปรัชญาเป็นสัจนิยม ขอมรับว่าจิตมีจริง วัตถุหรือสสารในโลกภายนอกก็มีอยู่จริง โดยไม่ต้องอาศัยการสร้างจินตภาพของจิต จิตและวัตถุมีสหสัมพันธ์ต่อกัน ต่างก็ต้องอิงอาศัยซึ่งกัน และกัน จิตและวัตถุอยู่แต่ไม่ได้มีฐานะเป็นเนื้อสารหรือไม่ได้มีแก่นสารตัวตนของมันเอง กายเป็นที่ตั้งและเป็นแหล่งแสดงออกของจิต เพื่อให้จิตได้รับรู้หรือสัมผัสกับโลกภายนอกทางตา หู จมูก ลิ้นและกาย กายจึงเป็นที่ตั้งและเป็นแหล่งแสดงออกของจิต กายจึงมีความสำคัญต่อจิต และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เมื่อไม่อยู่ในความสมดุลแห่งธาตุและขันธ์ จิตก็ไม่สามารถที่จะอาศัยอยู่ต่อไปได้ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ฉะนั้น กายจึงมีความสำคัญเท่ากันกับจิต เมื่อกายกับจิตมีอยู่ สภาวะธรรมที่เป็นความทุกข์และความสุขของมนุษย์จึงเกิดตามมาเป็นของคู่กัน นั่นคือ ทุกข์ทางกายกับทุกข์ทางใจและสุขทางกายกับสุขทางใจ

ความทุกข์ทางกาย เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจมนุษย์จะเข้าควบคุมได้ เป็นสภาวะธรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์อาจจะทำได้เพียงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น เช่น การระวังรักษาสุขภาพกายให้แข็งแรงไม่ให้เจ็บป่วย ดำรงชีวิตด้วยความรอบคอบเพราะมนุษย์ถูกรอบงำด้วยกฎของไตรลักษณ์ คือหนีไม่พ้นความแก่ ความเจ็บ ความตายทางที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์จะทำได้ คือ พยายามควบคุมจิตใจไม่ให้หวั่นไหวไปกับโลกธรรมทั้งหลายที่ต้องประสบ มนุษย์จะมีชีวิตอยู่เหนือกฎธรรมชาติได้ด้วยอิสรภาพทางใจเท่านั้น แต่ไม่สามารถมีอิสรภาพที่แท้จริงทางกายได้เลย แม้แต่พระอรหันต์ผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้ว

การวิเคราะห์สภาวะธรรมทางกายในปรมัตถ์ คือ ความเป็นจริงสูงสุด ซึ่งถูกรอบงำด้วยกฎไตรลักษณ์ แต่ในแง่ศีลธรรมที่เกี่ยวกับความประพฤดีดีหรือความประพฤดีชั่วนั้น ทางพุทธปรัชญามีทรรศนะว่า กายเป็นบ่อเกิดของกิเลสตัณหาที่สำคัญ กล่าวคือเมื่อมนุษย์มีความอยากหรือความปรารถนาทางกายเกินพอดี ก็จะเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องประพฤดีผิดศีลธรรมซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมตลอดมา ส่วนความทุกข์ทางใจของมนุษย์ มักมีสาเหตุเบื้องต้นมาจากความอยาก ความอยากไม่มีที่สิ้นสุดเกี่ยวโยงกับความโลภในความสุขทางกายเป็นเบื้องต้นมากกว่าอย่างอื่น^{๑๑๕}

^{๑๑๕} พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม, การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาทางจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง : ทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายทางการทำแท้ง, หน้า ๓๒ - ๓๓.

ความดีและความชั่วของมนุษย์ อันเนื่องมาจากกรรม ๓ คือ กายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า มาจากการกระทำทางกาย ๒ ทาง คือ ทางกายกรรมและ วจีกรรม ในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา เริ่มต้นด้วยการควบคุม การกระทำทางกายด้วยข้อปฏิบัติ คือ สีล แล้วจึงควบคุมจิตอันเป็นเบื้องสูงขึ้นไป คือ การทำสมาธิ เป็นเหตุนำไปสู่ปัญญา คือการเห็นแจ้งแทงตลอดซึ่งสัจธรรมในที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า

“..เธอถามอย่างนี้ว่าโลกอันอะไรหนอแลนำไป

โลกอันอะไรชักมา และบุคคลลู่อำนาจของอะไร

ที่บังเกิดขึ้นแล้ว ดูก่อนภิกษุ โลกอันจิตแลนำไป

อันจิตชักมา แลบุคคลย่อมลู่อำนาจของจิตที่บังเกิดขึ้นแล้ว”^{๑๐๖}

“ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จ

แล้วด้วยใจ หากบุคคลใด มีใจชั่ว จะพุดก็ตาม จะทำก็ตาม

ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป ประหนึ่งล้อเกวียนที่หมุนตามรอยเท้าโค”^{๑๐๗}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ... สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองเพราะ

จิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์เพราะจิตผ่องแผ้ว”^{๑๐๘}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอมไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้อย่างหนึ่ง

ที่ได้ฝึกแล้ว ได้คุ้มครองได้สำรวมแล้ว ขอมเป็นไปเพื่อประโยชน์

เหมือนจิตนี้...จิตที่ได้ฝึก ได้คุ้มครอง ได้รักษา ได้สำรวมแล้ว

ขอมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก”^{๑๐๙}

จิตนั้นเป็นใหญ่ทั้งการกระทำ ทั้งการพุด สามารถควบคุมกายให้เป็นไปตามสภาวะอาการ นั้น ๆ แม้กระทั่งสัตว์ทั้งหลายย่อมจะเศร้าหมอง ถ้าจิตนั้นมีความเศร้าหมอง และจิตนั้นสามารถ ที่จะสร้างสิ่งทวิจิตต่าง ๆ ขึ้นมาได้ เพราะความสามารถของจิตที่เกิดขึ้นมาก็เพราะในจิตนั้นมีอำนาจแห่งการสร้างสรรค์อยู่จิตเท่านั้นบันดาลสุขทุกข์ให้แก่มนุษย์แม้ความทุกข์ของมนุษย์ที่เป็น ไปตามกฎไตรลักษณ์ อันมนุษย์ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ปัญญาที่ควบคุมจิตไว้ได้ย่อมสามารถ สร้างสุขทางใจได้แม้ในร่างกายที่เป็นทุกข์

^{๑๐๖} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๖/๒๖๖-๒๖๗.

^{๑๐๗} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓-๒๔.

^{๑๐๘} ส.บ. (ไทย) ๑๗/๑๐๐/๑๕๑.

^{๑๐๙} อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๗.

การกระทำต่างๆ ของมนุษย์เป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของจิตและร่างกาย องค์ประกอบทั้งสองอย่างของชีวิตมนุษย์เป็นส่วนประกอบของกันและกัน จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน แม้พุทธปรัชญาจะมีทฤษฎะที่ให้จิตมีความสำคัญมากกว่ากายเหมือนคำกล่าวที่ว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว แต่จิตก็ต้องมีกายเป็นที่อาศัยและแสดงออก ในขณะเดียวกันกายจะไม่มีความหมายเลย ถ้าปราศจากจิต และที่สำคัญถ้าไม่มีจิตก็จะมีกายไม่ได้ ความสำคัญของจิตกับกายที่แยกจากกันไม่ดังปรากฏในชาลิสสูตร ที่มณิกาย สีลขันธวรรคว่า “ ภิกษุผู้รู้เห็นความจริง ไม่ควรกล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นอันเดียวกัน หรือกล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นคนละอัน ”^{๓๓} ดังนั้นจิตกับกายต่างต้องอาศัยกันและกันเพื่อการดำรงอยู่

พุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนามกับรูปโดยอาศัยกฎไตรลักษณ์ นามกับรูปไม่ใช่เนื้อสารอันคงที่ นามรูปเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามกฎไตรลักษณ์ นามรูปยังอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาท นามอาศัยรูปจึงเกิดขึ้น รูปอาศัยนามเกิดขึ้น ต่างฝ่ายต่างอาศัยกันและกัน อุปมาเหมือนหุ่นยนต์ทำด้วยไม้เป็นของว่างเปล่าจากตัวตน แต่เดินได้ หยัดได้ นามรูปก็ว่างเปล่าจากตัวตน (จิต) แต่ปรากฏเหมือนมีความดำรงด้วยอำนาจการประกอบกันเข้า จิตในความหมายพุทธปรัชญาเถรวาทจึงอยู่ในสภาวะเกิดขึ้น ทรงอยู่และดับไปด้วยเหตุปัจจัย อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์

ประเด็นปัญหาที่นักอภิปรัชญาทั้งหลายให้ความสนใจเป็นพิเศษได้แก่ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย นักปรัชญาหลายท่านได้ใช้ความพยายามที่จะอธิบายความจริงเรื่องนี้ในพุทธปรัชญาเถรวาทก็มีเหมือนกัน ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องจิตกับกายเป็นเรื่องพื้นฐานซึ่งไม่ได้ไกลตัว จึงได้เปรียบเทียบจุดเหมือนและจุดต่างระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของเคส์การ์ตส์ ในบทต่อไป

^{๓๓} ที.ส. (ไทย) ๘/๓๗๕/๑๕๕- ๑๖๐.

บทที่ ๔

แนวคิดเปรียบเทียบเรื่องจิต กับภายในปรัชญาของเดส์การ์ทกับพุทธปรัชญาเถรวาท
วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องภายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเดส์การ์ทส์

เพื่อให้มองเห็นภาพกว้างของความแตกต่างและความเหมือนของกายกับจิต ตามแนวคิด
ของเรเน เดส์การ์ทส์และพุทธปรัชญาเถรวาทผู้วิจัยขอแสดงตารางเปรียบเทียบ(Juxtaposition)

แนวคิดของเดส์การ์ทส์

๑. เรื่องกาย

กายเป็นสิ่งที่กินพื้นที่ (Extension) การจะ
รู้ได้ต้องอาศัยความสามารถทางจินตนาการ
ช่วยให้มีความรู้ถึงความมีอยู่ของกายลักษณะ
ของกายที่เป็นปฐมภูมิคือคุณสมบัติที่ไม่
แปรเปลี่ยนคือการกินที่คงอยู่เสมอ จะรู้กายได้
ต้องอาศัยจิตที่เป็นประสาทรับรู้ จิตรู้ง่ายกว่ากาย
กายมีสภาพเป็นสาร (substance) ไม่อาศัยสิ่งอื่น

๒. เรื่องจิต

ความคิดเป็นสาระัตถะของจิต พฤติกรรม
ของจิตคือ ความสงสัย ความเข้าใจ ปฏิเสธ เต็มใจ
จิต จึงเป็นผู้คิด(thinker)ทุกสิ่งเป็นสิ่งที่คิด
จิตเป็นสารเป็นสิ่งที่อยู่จิตรู้ง่ายกว่ากายอยู่ที่
ต่อมพิเนียลเป็นจุดเชื่อมโยงไปที่กาย จิต
มีความสามารถเข้าใจความจริงขั้นพื้นฐานได้โดย
ตรงและชัดเจนสามารถรู้อย่างแจ่มแจ้งโดยอาศัย
โครงสร้างของความรู้คืออักษณัติกญาณและ

แนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท

๑. เรื่องกาย

กายเกิดขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ และรูปที่
อาศัยมหาภูตรูป ที่เรียกว่า อุปาทายรูป ๒๔ อย่าง
ประสมกันขึ้นจึงเป็นร่างกายขึ้นมามีความเสื่อม
สลายไปทุกขณะไม่เที่ยงแท้ถาวร คุณสมบัติ
ของร่างกายคือเปลี่ยนแปลงคุณภาพได้ แปร
สภาพได้โดยตัวมันเองเป็นกลางๆไม่ดีไม่ชั่วเป็น
สิ่งที่กินที่เหมือนกันไม่เป็นสาร อาศัยจิตอยู่

๒. เรื่องจิต

จิต คือ ความรู้สึก รับรู้ เป็นศูนย์กลางความ
คิด มีความรู้สึก บันทึกสิ่งที่รับรู้หรือมีสัญญา
ในการปรุงแต่งจิตอาจปรากฏออกมาเช่น การใช้
เหตุผล การสร้างความสำนึก การรับรู้ของจิต
เป็นต้น ตัวนำในการกระทำและการพูด จิตคือ
ตัวรู้ และการรู้ของจิตสามารถพัฒนาให้สูงโดย
โดยการเจริญสมาธิและวิปัสสนา ความรู้คือ
รู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น(ยถาภูตญาณ)

นิรนัย (Deduction) จิตเข้าใจความจริงอย่างสมบูรณ์และนับพลันโดยอัมมัตติกญาณเข้าถึงความจริงขึ้นไปโดยวิธีคิดแบบนิรนัย เคสการ์ตส์ไม่ได้กล่าวถึงภพชาติของจิต จิตมีอำนาจเหนือร่างกาย จิตพ้นจากเหตุผล ทางด้านกลศาสตร์ จิตเท่านั้นจะให้เกิดการรู้แจ้งเป็นसार ไม่อาศัยสิ่งอื่น(กาย)

๓. ความสัมพันธ์จิตกับกาย

กายกับจิตแยกกันได้อย่างชัดเจน จิตคือสภาพที่เป็นसार ไม่กินที่คิดได้กับสิ่งเป็นสาร ที่กินที่ อยู่ภายใต้การควบคุมของพระเจ้า แต่จะเชื่อมกันได้จะต้องผ่านจุดต่อมสมอง จิตจะทำงานอยู่ที่สมองมากที่สุด กายเป็นเครื่องกล จิตเหมือนผู้ควบคุมเครื่องกล ร่างกายแบ่งออกเป็นส่วนๆ ได้ จิตแบ่งแยกไม่ได้ จิตมีกิจกรรมคือความคิด กายไม่มีกิจกรรมของจิตไม่เกี่ยวข้องกับความร้อนและการเคลื่อนไหว จิตกับกายสามารถอยู่แยกกันได้ โดยอ้างเอาพระเจ้าเป็นผู้กำหนดที่จุดสมองหรือพินัยล จะเชื่อมโยงไปสู่ร่างกาย แนวคิดของเคสการ์ตส์อยู่ในกลุ่มทวินิยม (Deduction) เพราะแยกจิตกับกายออกจากกันต่างฝ่ายต่างอิสระไม่ขึ้นแก่กัน การหายใจ การไหลของโลหิต การย่อยอาหาร เป็นต้น เป็นการทำงานของกาย การคิดเป็นการทำงานของจิต.

พัฒนาจิตดำเนินไปตามกฎธรรมชาติและการที่จิตพัฒนาดีแล้วย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริงเป็นธรรมชาติ จิตเป็นกระแสเกิดดับต่อเนื่องติดต่อกันเป็นวัฏสงสมเก็บผลกรรมไว้แล้วส่งทอดกันไปข้ามภพข้ามชาติ ความเป็นมนุษย์เป็นผลิตผลของจิตและยังมีสิ่งที่เกิดพร้อมกับจิตที่เรียกว่า เจตสิก มีการเกิดดับอยู่ตลอด ไม่เป็นสารแต่อาศัยกาย

๓. ความสัมพันธ์จิตกับกาย

กายกับจิตมีธรรมชาติที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างใกล้ชิด อาศัยคำจูนเกือหนุน เมื่อสิ่งหนึ่งแตกสลายไป อีกสิ่งหนึ่งก็ดับสูญไป กายเป็นที่อยู่ของจิต จิตจะสำแดงกิจกรรมออกมาไม่ได้ถ้าไม่มีกาย สิ่งที่กายรับรู้คือการที่จิตรับรู้หรือจิตรับรู้สิ่งที่กายไปสัมผัสกับสิ่งนั้น การพูดและการกระทำมาจากนามรูปหรือส่วนกายกับจิตเป็นปัจจัยสัมพันธ์กันและกัน อยู่แล้วและจะส่งไปที่จิต(เจตนา)บางทีการกระทำอาจไม่ผ่านจิต แต่ก็มีความเคยชินที่จิตสร้างไว้แล้ว จิตมีอิทธิพลต่อร่างกาย ร่างกายมีอิทธิพลต่อจิต เช่น ความรู้สึกลบปวด แสดงว่าร่างกายมีอิทธิพลต่อจิต จิตรับรู้ความเจ็บปวดโดยตรง กายกับจิตจึงแยกออกจากกันไม่ได้ ดังตรัสว่า นามรูปทั้งสองอาศัยกันและกันเมื่อสิ่งหนึ่งดับแตกสลายอีกสิ่งหนึ่งก็ดับ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องกายกับจิตจึงไม่เป็นลัทธิทวินิยมเพราะไม่แยกสิ่งทั้งสองให้อิสระจากกัน.

๔.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกาย

๔.๑.๑ กายตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์

เดส์การ์ตส์ได้อธิบายถึงความมีอยู่ของกายและธรรมชาติของกาย ชี้ให้เห็นว่า ความรู้ถึงการมีอยู่ของจิตง่ายกว่าความรู้ถึงความมีอยู่ของกาย เนื่องจากการจะรู้เรื่องกายนั้นต้องอาศัยความสามารถด้านจินตนาการ ความผิดพลาดการรับรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัส การมีความคิดเกี่ยวกับการมีอยู่ของกาย เขาเปรียบเทียบด้วยความรู้เรื่องก้อนขี้ผึ้ง ก้อนขี้ผึ้งถึงจะละลายไป ความจำระลึกถึงสถานะของขี้ผึ้งได้เหมือนเดิม ความคิดเป็นสาระัตถะของจิต จิตคือผู้คิด เดส์การ์ตส์ได้ใช้วิธีการพิสูจน์เริ่มต้นด้วยการสงสัยความมีอยู่ของจิต เมื่อแน่ใจว่าจิตมีอยู่ จึงพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า จึงเกิดความสงสัยเรื่องกาย เมื่อพิสูจน์แล้วแน่ใจว่า ธรรมชาติของกายคือ การกินที่ (extension) กายเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างน่าสงสัย ธรรมชาติของกายหรือวัตถุคือ การกินที่ (extension) และเป็นคุณสมบัติเพียงสิ่งเดียวของกาย ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงการจะรู้เรื่องกายได้ต้องอาศัยจิต กายในปรัชญาเดส์การ์ตส์เป็นกายที่เกิดจากความคิดของเขาที่พยายามจะสื่อให้เห็นว่า สาระัตถะของกาย คือ การกินที่ (extension) เป็นสิ่งคิดไม่ได้ การเกิดขึ้นของกายเป็นเพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้น ร่างกายมีการทำงาน มีการเคลื่อนไหวไปในลักษณะเครื่องจักรกล กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นเปรียบได้กับวงจักร ตาเป็นกล้อง ปอดเป็นปั๊มลม การที่จะรู้ว่า กายมีอยู่จริงก็ต้องอาศัยความรู้สึกลึบๆ เสียใจ เจ็บปวด หิว กระจาย เป็นต้น คุณสมบัติร่างกายจริงๆ คือ การแผ่กว้างหรือการกินที่ กายกับการกินที่แยกออกจากกันไม่ได้ การกินที่คือการแผ่กว้างพร้อมๆ กันอย่างติดต่อไม่ขาดสายของมิติทั้งสามคือ ความยาว (length) ความกว้าง (broad) และความหนา (thickness) ร่างกายเป็นไปตามกฎธรรมชาติคือกฎการเคลื่อนที่ (motion) มีการขยายตัวอยู่เสมอ การเกิดขึ้นของกายจึงเกิดการสร้างขึ้นของพระเจ้า (created by God) พระเจ้าคือ ความคิดที่สมบูรณ์ พระเจ้าจึงเป็นสิ่งที่มั่นคงถาวร กายจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็เป็นไปตามคุณสมบัติของมัน ร่างกายจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอคุณสมบัติของกายจึงเป็นสิ่งที่กินที่ เป็นสาร (substance) คิดไม่ได้ และอยู่ตามลำพังได้

๔.๑.๒ กายตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทได้วิเคราะห์การพัฒนาของกายมนุษย์ตั้งแต่ปฏิสนธิระหว่างอยู่ในครรภ์จนกระทั่งออกจากครรภ์และเติบโตตามลำดับ

รูปหรือร่างกายของมนุษย์เจริญเติบโตตามลำดับด้วยการอาศัยอาหารคือกวิฬการาหาร (อาหารที่เป็นวัตถุ เช่น ข้าว ขนมนม เป็นต้น) รูปมีการสลายไป โทรมไปจึงเป็นลักษณะของรูป (กาย) รูปยังมีสภาพที่ต้องเปลี่ยนแปลงเพราะสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ เช่น ความหนาว ความร้อน เป็นต้น เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูป (กาย) ได้นั้นจะต้องอาศัย มหาภูตรูป ซึ่งแปลว่า รูปหลอก มี ๔ อย่าง รวมไปถึงสิ่งที่อาศัยสืบเนื่องมหาภูตรูปเรียกว่า อุปาทายรูป มี ๒๔ อย่าง เป็นส่วนประกอบให้เกิดรูปขั้นหรือร่างกายทั้งหมด^{๑๑๑}

มหาภูตรูป เกิดจากธาตุสี่อย่างที่เกิดเป็นร่างกายและเป็นธาตุพื้นฐานของจักรวาล^{๑๑๒} ส่วนอุปาทายรูปเป็นรูปที่อาศัยมหาภูตรูปถ้าไม่มีมหาภูตรูปก็ไม่สามารถจะมีได้เช่นกัน ดังนั้นทางพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมองว่า กาย(รูป) นั้นต้องประกอบด้วยมหาภูตรูป รวมถึงอุปาทายรูปที่สืบเนื่องกับมหาภูตรูป (ธาตุ ๔) จึงเป็นร่างกาย (รูป) เป็นการแยกให้เห็นสภาพของรูป ส่วนการจำแนกตามสรีรวิทยาคือจำแนกตามประเภทแห่งธาตุในธาตุสี่อย่าง ธาตุใดบ้าง กายจึงถูกสร้างขึ้นด้วยสิ่งที่เป็นคุณภาพปฐมภูมิ หรือวัตถุล้วน ๆ เรียกว่า มหาภูตรูป ๔ ยังมีสถานะที่สืบเนื่องเป็นคุณภาพทุติยภูมิ หรือคุณสมบัติและพลังงานที่แฝงอยู่ในสสารเรียกว่า อุปาทายรูป ๒๔

ในร่างกายมีคุณสมบัติประจำอยู่ ๓ ประการ คือ อันดับที่หนึ่ง เปลี่ยนแปลงคุณภาพได้ คือ ไม่คงอยู่ถาวรแปรสภาพไป เช่น จากเด็ก เติบโตเป็นหนุ่มสาว และเฒ่าชราไปในที่สุด อันดับที่สอง แปรสภาพได้ เมื่อกระทบกับปัจจัยสี่มีอิทธิพลเหนือกว่า เช่น น้ำ เป็นของเหลวกระทบกับความเย็นก็กลายเป็นน้ำแข็งและกระทบกับความร้อนก็จะสลายเป็นไอไป อันดับที่สาม โดยตัวของมันเองเป็นอัปยาคฤตคือ ไม่ดีไม่ชั่ว ไม่เป็นคุณ ไม่เป็นโทษ ส่วนความดี ความชั่ว ความเป็นคุณ ความเป็นโทษจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์นำเอาสิ่งนั้น ๆ ไปใช้หรือมายึดมั่น ขณะเดียวกัน รูปก็มีการ

^{๑๑๑} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิธีแห่งกลไกแบบพุทธอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๑๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๕๕.

เกิดดับทุกขณะ ไม่มีรูปคงอยู่ถาวร แม้มหาภูตรูป ๔ มีลักษณะต่างกัน แต่ก็เกิดขึ้นร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน ไม่มีอะไรสักอย่างที่เป็นอิสระต่างก็เกิดร่วมกัน รูป (กาย) จึงเป็นสสารและมีพลังงานซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในสสารด้วย

สรุปในทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า กายจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยมหาภูตรูปเป็นสิ่งที่ประกอบเป็นกลุ่มและรูปที่อาศัยหรือสืบเนื่องคืออุปาทาหารูป ๒๔ ที่ทำให้เกิดร่างกายและมีความเสื่อมสลายไปทุกขณะไม่เที่ยงแท้ถาวร^{***}

๔.๑.๓ ความเหมือนของกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

ความเหมือนกันของทฤษฎีเรื่องกายในพุทธปรัชญากับปรัชญาของเดส์การ์ตส์ พุทธปรัชญามองกายเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสี่อย่างคือ ธาตุสี่(ภูตรูป)และมีอุปาทาหารูปซึ่งเป็นรูปอาศัยบอกคุณลักษณะเป็นรูปแบบ เช่นความเป็นหญิง ความเป็นชาย ปราภพขึ้นมาเป็นกฎธรรมชาติที่มีกระบวนการประกอบขึ้นเป็นร่างกาย เป็นกลุ่มวัตถุและคุณลักษณะที่อาศัยวัตถุเกิดขึ้น กายเมื่อประกอบกันแต่ละธาตุแล้วก็จะป็นมหาภูตรูป ลักษณะของกายจึงเป็นธาตุไม่รู้คิด ไม่ต่างอะไรกับก้อนไม้ก้อนหินก้อนกรวดที่เขาทิ้งไว้ ถ้าอยู่ปราศจากจิตจึงเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อมีจิตมาปรุงแต่งขึ้นก็จะป็นสังขาร ฉะนั้นกายจึงเกิดมาเพื่อเป็นที่อาศัยของจิต กายมีสภาพที่อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ มีการเปลี่ยนไปทุกขณะ แปรปรวนไป เคลื่อนไหวไป กายมีสภาพที่เป็นรูปธรรม

ส่วนกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์ คือ กายที่เกิดมาจากการรังสรรค์ของพระเจ้าที่เขาได้จากความจริงอาศัยหลักทางคณิตศาสตร์มาเป็นตัวกำหนด กายจึงมีอยู่จริง มีสภาพเป็นสิ่งที่กินที่ คิดไม่ได้ เป็นรูปธรรม ไม่อาจเคลื่อนไหวได้ด้วยตัวของมันเอง ไม่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ได้ แต่กายเป็นตัวรองรับการกระทำหรือความเปลี่ยนแปลง กายทั้งสองฝ่ายมีลักษณะที่เหมือนกันคือ คิดไม่ได้ มีสภาพที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ถ้าปราศจากจิต ไม่ต่างอะไรกับก้อนไม้ที่เขาทิ้งไว้ กายจึงเป็นที่ยอมรับการกระทำและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เดส์การ์ตส์จึงมองว่า กายรู้ยากกว่าจิต กายเป็นวัตถุไม่รู้คิด จิตเป็นนามรู้คิด

^{***} สนิท ศรีสำแดง, พุทธปรัชญา, เอกสารการสอนระดับบัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓, หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

สรุปความเหมือนของกายได้ดังนี้

๑) กายมีสภาพที่กินที่และมืออยู่จริง สภาพของกาย คือ การกินที่ ดำรงอยู่ตามธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงไป เคสการ์ตส์ยืนยันว่า กายมืออยู่จริง เพราะกายมาจากพระเจ้า สภาพของกายจึง ตรงกันกับพุทธปรัชญา คือการกินที่และมืออยู่จริง

๒) กายคิดไม่ได้ กายเป็นที่รองรับการเปลี่ยนแปลงในตัวของตัวเองมีการเปลี่ยนไปคล้าย กับเครื่องจักรกลที่ดำเนินไปตามขั้นตอน เช่น นาฬิกาไขลาน มีเฟืองที่หน้าทีไขลาน ในพุทธ ปรัชญาเถรวาท กายจึงคิดไม่ได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปในตัวกายเอง ผู้วิจัยเห็นด้วยในประเด็นของ เคสการ์ตส์ที่ว่า กายมีลักษณะคล้ายเครื่องจักรกล มีการดำเนินไปตามกฎของกลไก ตัวอย่างเช่น ผู้ป่วยที่เสียประสาทการรับรู้แต่ร่างกายก็เป็นปกติ

๔.๑.๔ ความต่างของกายในปรัชญาของเคสการ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

ความแตกต่างทั้งสองฝ่ายก็คือที่มาของกาย ในพุทธปรัชญามองกายมาจากธาตุสี่(ภูตรูป) (ธาตุพื้นฐาน) และมีรูปแบบต่าง ๆ หรืออุปาทาหารูป รูปที่อาศัยให้เกิดแบบต่างๆ เช่น ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ซึ่งเป็นแบบอยู่แล้ว ถ้าประกอบกับธาตุก็กลายเป็นมหาภูตรูปจะมีการอยู่ภายใต้กฎ ไตรลักษณ์ไม่ได้เป็นสารมีการเปื่อยเน่า สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสเช่น ตาเห็นรูป เป็นต้น ส่วน กายของเคสการ์ตส์สร้างมาจากพระเจ้า คุณสมบัติของกายคือสิ่งที่ เป็นสารคงที่ รับรู้ไม่ได้ อยู่ตาม ลำพังได้ คล้ายเครื่องจักรกลดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเองไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น

สรุปความต่างของกายดังนี้

๑) กายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์เป็นสาร ดำรงอยู่ได้ตามลำพังโดยไม่ได้อาศัยสิ่งอื่น คงอยู่ตลอดไป ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงลักษณะหรือคุณสมบัติเท่านั้น เช่น คุณสมบัติของขี้ผึ้งที่ถูกไฟหลน ถึงจะไม่อยู่ตามสภาพปกติ แต่ความเป็นขี้ผึ้งก็คงอยู่ตลอดไป ส่วนการรับรู้ที่เห็นอย่างนั้นเป็นเพียงสิ่งที่หลอกลวง ในพุทธปรัชญาเถรวาทกายไม่ใช่สาร มีการเกิดดับไป เสื่อมสลายไป ตามกาลเวลาชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น อาศัยปัจจัยเหล่านี้ดำรงอยู่คือ กรรม, จิต, อาหารและสภาพแวดล้อม จึงสามารถดำรงอยู่ได้ ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้กายก็ไม่มี กายในพุทธปรัชญาไม่ใช่สาร ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น

๒) องค์ประกอบของกาย กายตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์คือกายที่ได้มาจากพระเจ้า ซึ่งมาจากความรู้ชัดเจนและแน่นอน พระเจ้าจึงเป็นความจริงที่มีอยู่และสมบูรณ์ที่สุด เมื่อพระเจ้ามียุ่จริง กายก็ต้องมีอยู่จริงเพราะพระเจ้าไม่หลอกลวงเรา แต่ถ้าเป็นเพทนาการอาจจะหลอกเราได้ กายจึงมีอยู่จริงและมาจากพระเจ้า ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาท กายมาจากส่วนประกอบสองอย่างคือ มหาภูตรูป และอุปาทายรูป ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้รูปเกิดมา ทั้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของวัตถุทั้งหลาย รูปเริ่มต้นตั้งแต่ปรมาณูเป็นสภาวะแรกสุดที่รวมตัวกันขึ้นโดยมีกระบวนการสังขตธรรม คือสภาพที่ปรุงแต่งเป็นสังขาร มีการสลายไป รับรู้อารมณ์ (เวทนา) รู้แจ้ง รูปก็มีลักษณะเฉพาะของตน เช่น ความไม่เที่ยง มีทุกขภาวะและเป็นอนัตตา การพิสูจน์ความมีอยู่ของกายจึงมองไปที่กฎที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ซึ่งเป็นหลักสากลในพุทธปรัชญาเถรวาทหรือที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท และกายก็รู้ได้ด้วยการสัมผัสเช่น อาการของกาย หรือ พฤติกรรม เป็นต้น

๔.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิต

๔.๒.๑ จิตตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์

จิตตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์ก็คือ สารที่คิดได้ ความคิดเป็นคุณสมบัติของจิต หรือแม้แต่ประโยคที่ว่า ฉันคิด เพราะฉะนั้นฉันจึงมีอยู่ (I think, therefore I am) แสดงว่าจิตมีคุณสมบัติคือ

ความคิดหรือกิจกรรมของจิต ทั้งจิตตามทัศนะของเขาคือผู้คิด อาจจะแสดงลักษณะ ๑ ต่าง เช่น ความสงสัย ความเข้าใจ แน่ใจ ปฏิเสธ ความเต็มใจ ไม่เต็มใจ จินตนาการ และความรู้สึก นี่คือ สภาวะของจิตทุกอย่างที่กล่าวมาจึงเป็นความคิด

สิ่งที่คิดคือสิ่งที่สงสัย อาการของจิตคือ เข้าใจ แน่ใจ ปฏิเสธ เต็มใจ ไม่เต็มใจ คำว่า จิต(I) เป็นสิ่งที่คิด สิ่งที่คิด เป็นตัวบ่งบอกถึงสภาวะทางจิตจึงใช้แทนด้วยคำว่า จิต (I) สภาวะจิตทุกอย่างเป็นความคิดบ่งถึงกิจกรรมของจิตทุกอย่างตลอดถึงความรู้สึกจินตนาการการจะรับรู้ของจิตก็ต้องอาศัยการรู้เองซึ่งเป็นสภาวะที่จิตรู้ชัดเจนโดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยอะไรมาเป็นเครื่องช่วย นอกจากนั้น จิตเป็นผู้คิด มีคุณสมบัติคือ ความคิด ทุกสิ่งเป็นสิ่งที่คิด (a thing which thinks) สิ่งนี้ (ความคิด) ก็ไม่ใช่กาย^{๓๓๔} จิตเป็นสารซึ่งเป็นธรรมชาติของความคิดเป็นสิ่งที่มียู่ แต่ไม่ใช่สถานที่หรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นวัตถุ เพราะเป็นเพียงสภาวะของความคิดทุกอย่าง จิตโดยความหมายของเดส์การ์ตส์จึงเป็นเพียงกลุ่มความคิดซึ่งรวมไปถึงจินตนาการ ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ Philosophy ของ Samuel Enoch Stumpf ว่า “เหตุผลที่ จิตคิดเพราะฉะนั้นจิตจึงมียู่เป็นความคิดง่าย ๆ ซึ่งจิต (จิต) ก็เป็นความชัดเจน และแน่นอนสำหรับจิต”^{๓๓๕} เดส์การ์ตส์เชื่อว่าความคิดนั้นเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ของพระเจ้า และเป็นสิ่งที่เป็ความคิดที่สมบูรณ์และมีอยู่ จิตของเดส์การ์ตส์จึงเป็นผู้คิด จะรู้อะไรต้องอาศัยจิต แม้แต่กายยังต้องอาศัยจิตเป็นตัวคิด ถึงจะรู้ความมียู่ของกายได้ ดังข้อความที่ว่า การรู้จักจิตยังง่ายกว่าการรู้จักกายเสียอีก (mind easily known than body) ความคิดจึงเป็นสิ่งที่มียู่จริง เนื่องจากเป็นสิ่งที่เขาคิดขึ้นมาเอง และก็เป็นสิ่งที่เขาคิดว่า ตัวเขามีอยู่จริง^{๓๓๖} (cogito ergo sum) จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันความเป็นสภาวะของจิตที่ปรากฏ มียู่ อาจจะแสดงออกให้เห็นเป็นความคิด รู้สึกและจำ เป็นต้น จิตนั้นเป็นอิสระ ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นแต่คงเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ไปทั้งหมด ยังคงอยู่ในวงจำกัด แต่จิตก็เป็นสาร (substance) คิดได้ ไม่กินที่ (extension) และแยกออกจากร่างกาย จิตซึ่งอาศัยอยู่ที่ต่อมสมอง หรือต่อมพิเนียล และเป็นจุดที่จิตเชื่อมโยงไปสู่ร่างกาย^{๓๓๗} จิตจึงมีอำนาจเหนือร่างกาย เนื่องจากจิตพ้น

^{๓๓๔} ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์, การตีความความคิดเกี่ยวกับระบบจิต – กาย ของเดส์การ์ตส์, หน้า ๑๕ - ๒๐.

^{๓๓๕} Samuel Enoch Stumpf, *Philosophy History & Problems fourth Edition*, (Singapore : McGraw-Hill Book Company Press, 1989), p. 243.

^{๓๓๖} พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ – ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน(แก้ไขเพิ่มเติม), (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๓๓๗} จันทน์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, หน้า ๒๕.

จากเหตุผลทางด้านกลศาสตร์และมีอยู่อย่างอิสระเสรี การรู้จักสภาพต่าง ๆ ได้ ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจได้ง่าย ๆ โดยอาศัยประสาทสัมผัส หรือความสามารถแห่งจินตนาการเท่านั้น ต้องอาศัยพุทธิปัญญาด้วย ฉะนั้นการรู้อะไรต่าง ๆ ได้ชัดแจ้ง เคสการ์ตส์กล่าวว่า จิตเท่านั้นจะเป็นตัวทำให้เกิดการรู้แจ่มแจ้ง^{***}

สรุปพรรณนะของเคสการ์ตส์เรื่องจิต ก็คือสารที่คิดได้ มีคุณสมบัติคือความคิดและมีอยู่จริงทั้งแยกออกจากร่างกายโดยอิสระ แต่อาศัยการเชื่อมโยงอยู่ที่สมอง

๔.๒.๒ จิตตามพรรณนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

จิตหรือวิญญาณเกิดขึ้นด้วยการรับรู้ของมนุษย์ จิตกระทำหน้าที่สำคัญคือ การรับรู้เป็นศูนย์กลางของจิต การมีความรู้สึก การบันทึกสิ่งที่จิตรับรู้ไว้ให้คงอยู่หรือมีสัญญา, การปรุงแต่งจิตอาจจะปรากฏออกมาหลายอย่างเช่น การใช้เหตุผล การสร้างความสำนึก การรับรู้ของจิตจะเริ่มจากผัสสะต่อไปก็จะเกิดความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นและจิตจะรับรู้ไว้เป็นภาพสัญญา มีการกำหนดรู้และยึดอารมณ์เป็นจุดเดียว ในขณะที่เดียวกันก็มีองค์ประกอบจิตอื่น ๆ เกิดขึ้นมาสนับสนุนการรับรู้จะเป็นการรับรู้ที่ดีหรือชั่ว เป็นกลางๆ ขบวนการของจิตจะเป็นขณะสืบต่อเป็นสายของการรับรู้ของมนุษย์ในสายของการรับรู้ที่เกิดขึ้น จิตเกิดขึ้นมาทำหน้าที่ของจิต๑๔ ประการ เช่น ทำหน้าที่ถือกำเนิด(ปฏิสนธิจิต) ภวังคจิตที่สืบต่อมาจากปฏิสนธิจิต ทำหน้าที่ตรวจสอบ รูปร่างและเสียงจะกลับไปสู่ภวังคจิตอีกครั้ง รวมไปถึงจุติจิต จิตเริ่มต้นการรับรู้ด้วยการที่ภวังคจิตนำตนเองขึ้นสู่วิถีการรับรู้ตามอารมณ์ที่เข้ามา ทำหน้าที่ของตนเอง กลับไปเป็นภวังคจิตอีกครั้งหนึ่ง การทำงานของจิต แยกออกเป็น ๒ อย่าง คือ ส่วนแรกจิตของมนุษย์ที่เกิดขึ้นรับอารมณ์มีกระบวนการดังนี้ ผัสสะ → เวทนา → สัญญา → เจตนา → จิต → วิตกวิจารณ์ → ปีติ → สุข → เอกัคคตา ส่วนที่สองจิตทำหน้าที่ตนเองมีกระบวนการดังนี้ ภวังคจิต → อาวัชชนะ → ทัสสะ → สัมปฏิจนะ → สันติริณะ → โสภฐัพพะ → ภวังคจิต จากที่กล่าวมาจิตเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาในชีวิตมนุษย์มนุษย์จะเศร้าหมองหรือผ่องใส ก็เพราะจิตเท่านั้นที่ชักนำไปเป็นไป จิตยังมีสิ่งที่ประกอบกับจิต (เจตสิก) หรือเกิดขึ้นพร้อมกับจิต คับไปพร้อมกับจิต มีอารมณ์ในการทำงานกับจิต และมีวัตถุ

^{***} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘ - ๔๐.

สำหรับยัคอารมณ์เกิดขึ้นเป็นอันเดียวกันกับจิตในการรับรู้ครั้งหนึ่งของจิตมนุษย์ จิตจึงทำหน้าที่เป็นแกนนำโดยผ่านกระบวนการของเจตสิก ในปกติจิตจะอยู่ในภวังค์ที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาเมื่อมีอารมณ์ที่เป็นภาพ กลิ่น เสียง มากระตุ้น ขณะแห่งจิตคือภวังคะ ซึ่งเป็นขณะจิตของผู้ที่หลับอยู่โดยไม่ฝัน ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ขาดสายจนกระทั่งถูกกระตุ้นให้ขาดความเป็นภวังคะ จะขึ้นสู่วิถีของการรับอารมณ์ การกระทำหน้าที่ของภวังคจิตตามความหมายน่าจะเป็นเพียงจิตของผู้ที่หลับ เพราะเมื่อตื่นแล้วจิตจะเปลี่ยนแปลงเพื่อรับอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ภวังคจิตคือปกติจิต หรือปกติโมโน^{๓๓} เป็นธรรมชาติ เป็นกลาง ๆ ไม่เป็นบุญไม่เป็นบาปหรือไม่มีผลอะไร แต่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นองค์ของภพชาติ หรือเป็นที่เก็บสั่งสมของนิสัยสันดาน เก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนของเราที่ล่วงมาแล้วและปล่อยลงสู่วิถีจิตปรากฏออกมาเป็นความฝันในเวลาหลับหรือแม้พฤติกรรมประจำวันก็มีภวังคจิตเป็นตัวหนุนสำคัญ สภาวะภวังคจิตจะปรากฏช่วงรอยต่อก่อนหลับ ช่วงรอยต่อก่อนตื่น ระหว่างเข้าถึงอัปปนาสมาธิ และในขณะที่หลับสนิทไม่ฝัน จุดสำคัญของจิต คือ การรับรู้สิ่งที่เคยรู้มาและสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น จิตเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในฐานะเป็นตัวนำในการกระทำและการพูด จิตคือความเป็นมนุษย์ มนุษย์เป็นผลผลิตของจิตและวัตถุทั้งสองฝ่ายไม่ใช่อย่างหนึ่งอย่างใด จิตในพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะเป็นวิญญูณ สัญญา เวทนา และสังขาร

๔.๒.๓ ความเหมือนของจิตในปรัชญาเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องจิตของเดส์การ์ตส์ จิตคือผู้คิด มาจากประสบการณ์ที่เกิดจากความสงสัยและความคิดที่เป็นสัจจะของจิต ยังมีจิตที่พิเศษอีกอย่างหนึ่งคือจิตที่มีมาแต่กำเนิด (innate idea) ไม่ใช่มาแต่ประสบการณ์และไม่ได้มาจากจินตนาการ สัจจะของจิต เช่นความรู้สึกรู้สึก ความคิด ความพอใจ ความเต็มใจ จินตนาการ ข้อความในประเด็นนี้ตรงกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะจิตคือ ความคิด การรับรู้ มีการรับอารมณ์ที่ผ่านมาและสร้างความคิดหรือจินตนาการใหม่อันเป็นปกติของชีวิตมนุษย์แต่จิตที่มีมาแต่กำเนิดเป็นจิตที่บริสุทธิ์ชัดเจนของเดส์การ์ตส์ ในพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่า จิตของคนที่เกิดมามีลักษณะปกัสสรคือบริสุทธิ์ แต่เมื่อมีกิเลสเข้ามาก็ทำ

^{๓๓} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, “พุทธปรัชญาโยคจาร : ประวัติ พัฒนาการ สัจจะธรรม และอิทธิพล”, ใน สารนิพนธ์พุทธศาสนบัณฑิต รุ่นที่ ๔๔ ปีการศึกษา ๒๕๔๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒.

ให้จิตเศร้าหมอง จิตทั้งสองฝ่ายในแง่นี้เหมือนกันคือสถานะของจิตคือการรับรู้ ความคิด หรือเป็นธาตุที่รู้จัก

สรุปความเหมือนได้ดังนี้

๑) ความคิด ความรู้สึก เดส์การ์ดส์มีทรรศนะว่า จิตมีคุณสมบัติคือ ความคิดและความรู้สึกต่าง ๆ ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทก็เป็นความรู้สึก การรับรู้ต่าง ๆ เช่นกัน ดีใจ พอใจ เสียใจ เต็มใจ เป็นต้น อาการของจิตตามทรรศนะของเดส์การ์ดส์เหล่านี้ตรงกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท เหตุผลที่เห็นชัดคือความคิดเริ่มต้นที่ผู้คิด (จิต) การคิดจึงมีอยู่ตลอด

ในพุทธปรัชญาเถรวาท จิตคือ การรับรู้ ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มากระทบโดยผ่านประสาทสัมผัสการรับรู้(เพทนาการ) แต่ในประเด็นความคิดความรู้สึกจึงเหมือนกัน การพิสูจน์การมีอยู่ของจิตก็คือ การรับรู้อารมณ์ หรือ การคิดต่าง ๆ ส่วนเป็นจิตหรือวิญญาณ

๔.๒.๔ ความต่างกันของจิตในปรัชญาของเดส์การ์ดส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

จิตตามทรรศนะของเดส์การ์ดส์ คือ ผู้คิด ผู้คิดเป็นผลมาจากความสงสัย เมื่อความสงสัยที่ประกอบด้วยความสมเหตุสมผลตามหลักเรขาคณิตก็ถือว่ามียุ่จริงดังประโยคที่ว่า I think therefor, I am ความคิดจึงเป็นสถานะทุกอย่างของจิต จิตของเขาจึงมีสถานะที่เป็นความคิดถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้า เมื่อมีการพิสูจน์โดยการเชื่อมโยงความคิดใช้ความคิดพิจารณาเหตุผล เขาจึงเชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้มีอยู่จริง มิใช่เพราะประสาทสัมผัสแต่ความคิดให้เป็นเช่นนั้นความรู้จึงเกิดจากความคิดซึ่งเป็นสิ่งจริงแท้ จิตในปรัชญาของเดส์การ์ดส์เป็นการพิสูจน์หาความมีอยู่ของจิต และมีลักษณะที่เป็นสาร คิดได้ อยู่ตามลำพัง ไม่เปลี่ยนแปลง

ส่วนจิตในพุทธปรัชญาคือ สภาวะที่มีการรับรู้ คิด รู้สึก เปลี่ยนแปลงเร็วกว่ากาย ไม่ใช่สาร หรืออัตตา กิณที่ ไม่ใช่ผู้คิด ความต่างของจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับของเดส์การ์ดส์สามารถอธิบายได้ดังนี้ จิตในพุทธปรัชญาล้วนเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นไปตามเหตุปัจจัยสืบทอดกัน มีแต่การคิดและการรู้สึกถึงตัวผู้คิดนั้น เป็นการสืบทอดของกระบวนการธรรมเดียวกัน เป็นความคิดต่างขณะกันเท่านั้น จิตจึงเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ ควบคุมกาย กายจะเศร้าหมองผ่องแผ้วก็ขึ้นอยู่กับจิตกับทั้งบันดาลสุขและทุกข์ให้แก่มนุษย์ ถึงทุกข์จะเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์แต่ถ้ามีผู้ควบคุมจิตได้ก็สามารถทำให้มีความสุขทางใจ และส่งผลไปถึงร่างกายด้วยการจะรู้อะไรจริงต้องอาศัยประสาทสัมผัสเป็นบ่อเกิดแห่งความจริงและนำไปสู่สังขารมอันสูงสุดได้ จิตจึงเป็นแกนกลางของชีวิต และต้องอาศัยกายไม่ใช่แยกออกจากกันไม่มีใครสร้างเหมือนจิตของเดส์การ์ดส์มีอยู่อย่างนั้นเป็นแบบอยู่แล้ว การเกิดดับของจิตมีทุกขณะสืบทอดกันเป็นสันตติ จิตเริ่มจากการรับรู้ธาตุทางปรากฏการณ์ผสมผสานข้อมูลที่รับรู้แล้วดูแนวเหตุผลของข้อมูลต่อไปว่า สอดคล้องและมีความเป็นไปได้ จิตสามารถที่จะสั่งการเป็นเจตนาและอื่น ๆ ได้ อาจเป็นความจงใจ กระบวนการของจิตจึงมีความวิจิตรพิสดาร จิตในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงละเอียดมากที่สุด ไม่ใช่สาร กิณที่ และไม่ใช่ผู้คิด เพราะจิตอยู่ในสภาวะที่เกิดสืบทอดกันเป็นกระบวนการของนามธรรมและรูปธรรมทั้งเป็นเหตุปัจจัยกัน

สรุปความต่างกันดังนี้

๑) ความเป็นอัตตา จิตในปรัชญาของเดส์การ์ดส์เป็นสารที่อิสระ อยู่ด้วยตัวของมันเอง ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทจิตไม่เป็นอัตตาหรือสาร มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลาดับเร็วกว่ากาย ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น (กาย)

๒) การไม่กินที่/การกินที่ จิตในปรัชญาของเดส์การ์ดส์จะเป็นนามธรรม และการคิดได้แต่มีจุดผ่านอยู่ที่จุดพิเนียล หรือต่อมสมอง การแยกจิตกับกายออกจากกันจึงทราบว่า รูปลักษณะของจิตจึงไม่กินที่ ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นกายกับจิตไม่ได้แยกออกจากกันแต่อิงอาศัยกันและกันอยู่ จึงเป็นสิ่งที่กินที่และมีการรับรู้สื่อสารกันโดยมีจุดเชื่อมเรียกว่า อาตยณะ เป็นตัวผ่าน

๓) ความเป็นผู้คิด จิตในปรัชญาของเคส์การ์ดส์เป็นตัวคิดเอง(thinker) จากความคิดที่ว่า จันคิดเพราะฉะนั้นจันจึงมีอยู่ จิตคือผู้คิดตัวนั่นเอง ซึ่งเคส์การ์ดส์อาศัยการพิสูจน์โดยการตั้งเป็นสัจพจน์ต่อมาก็ใช้หลักตรรกวิทยาแบบนิรนัย และได้ความรู้ชัดเจนและแน่นอนว่า จิต คือผู้คิดออกมา ในพุทธปรัชญาเถรวาทจิตมิใช่ผู้คิด จิต คือความคิด (thinking) ความรู้สึก การรับรู้ เป็นสถานะที่ดำเนินไป เหตุปัจจัยอย่างเป็นนามธรรม เกิดดับมีสถานะที่เป็นเจตสิกที่เกิดพร้อมกับจิต

๔) การอยู่ตามลำพังได้ ในปรัชญาเคส์การ์ดส์จิตอยู่ตามลำพังแยกออกจากกายได้อย่างชัดเจนจึงไม่มีลักษณะที่เป็นสาร ไม่ได้อาศัยอะไรอยู่ ในพุทธปรัชญาจิตอยู่ตามลำพังไม่ได้ ต้องอาศัยกายเป็นที่อยู่และเป็นที่พึ่งพิง จิตจึงเกิดมาเพื่อกาย กายเกิดมาเพื่อจิตเพราะทั้งสองอิงอาศัยกันเสมอ ถ้าจิตปราศจากกาย จิตก็ไม่สามารถที่จะแสดงตัวออกมาได้ กายก็เช่นกันถ้าไม่มีจิตก็ไม่สามารถที่จะแสดงออกทางพฤติกรรมได้เช่นกัน จิตในพุทธปรัชญาจึงอยู่ตามลำพังไม่ได้

๔.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เรื่องจิตกับกาย

ทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายนั้น เป็นสิ่งที่ถกเถียงกันและเป็นปัญหากันมานานแสนนาน เนื่องจากนักปรัชญาตะวันตกหลายคนพยายามที่จะอธิบายให้เห็นถึงความที่กายกับจิตแตกต่างกัน เมื่อมองในแง่ความจริงทั้งสองอย่างแตกต่างกันอยู่แล้ว แต่จิตกับกายเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ และภายในตัวมนุษย์ก็มีสิ่งลึกลับอันเป็นนามธรรมอาศัยอยู่ ทำหน้าที่เสมือนนายบัญชาร่างกาย บางท่านมีทฤษฎีว่าจิตเป็นสาร จิตมีตัวตน ไม่มีการเกิดดับ บางท่านมีทฤษฎีว่า จิตกับวิญญาณเป็นอันเดียวกัน บางท่านมีทฤษฎีว่า เป็นเพียงกิจกรรมของวิญญาณ บางท่านมีทฤษฎีว่า จิตเป็นเพียงส่วนที่ทำงานที่สมอง^{๑๑๐}จะเห็นได้ว่า นักปรัชญาตะวันตกยังมีความคิดเรื่องจิตกับกายแตกต่างกันเสมอ ไม่ว่าจะเป็นนักสสารนิยมซึ่งก็มองถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายส่วนที่แสดงออกมาทางด้านจิตภาพเช่น ความรู้สึกต่าง ๆ การคิด การสัมผัส

^{๑๑๐} พระมหาราชานนท์ ชุมกามาโม (ชาติเงิน), “การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตในปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

ต่าง ๆ ล้วนเป็นการทำงานที่สมอง ส่วนนอกนี้ที่แสดงถึงการเจริญเติบโตของร่างกายการทำงานของอวัยวะทุกส่วนเปรียบเสมือนกับเครื่องจักรกล เรียกว่า ทางกายภาพ แต่การที่จะพิสูจน์ทั้งสองได้จำเป็นต้องอาศัยเหตุการณ์ทางกายและเหตุการณ์ทางจิต เช่น ถ้าเรารู้สึกตัวร้อน ซึ่งแสดงออกทางร่างกายส่วนที่รู้ก็คือเหตุการณ์ทางจิตภาพจะรู้สึกเหมือนเป็นใช้นั่นเอง พวกสสารนิยมจึงเชื่อว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ทางจิตไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกต่าง ๆ ก็เป็นการทำงานของสมองเท่านั้น และเป็นการทำงานที่สลับซับซ้อน จิตไม่มีอยู่จริง^{๑๒๑}

พวกทวินิยม พวกนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างจิตกับกายซึ่งมองดูจะแยกออกจากกันได้อย่างอิสระไม่ขึ้นตรงต่อกันและมีอยู่จริงสัมพันธ์กันในรูปต่าง ๆ เช่น ลัทธิอันตรกิริยานิยม(Interactionism) พวกนี้มีทรรศนะที่ว่า จิตกับกายต่างก็มีอยู่จริงเท่ากัน มีอิทธิพลต่อกาย หรือเมื่อเดินทางไปในที่ร้อนอบอ้าว จะรู้สึกหงุดหงิด แสดงให้เห็นว่า กายมีอิทธิพลต่อจิต พวกลัทธิขนานนิยม มีทรรศนะว่า จิตกับกายมีพฤติกรรมคู่ขนานและสอดคล้องกันไม่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ระหว่างปรากฏการณ์ทางกายกับทางจิตแต่ก็เกิดขึ้นอย่างสมดุลกัน^{๑๒๒} เพราะมีพระเจ้าเป็นผู้ชี้ให้เป็นไปตามที่กำหนด สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า การที่พวกทวินิยมบอกว่า จิตกับกายต่างกันนั้น เป็นเรื่องที่ชัดเจนกันอยู่แล้ว เพราะจะเห็นได้ว่า จิตกับกายนั้นทำงานอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกัน เช่น เรารู้สึกหิวน้ำความรู้สึกหิวก็คือ จิต ความต้องการเป็นจิต แต่ส่วนที่ได้รับคือกาย

๔.๓.๑ ความสัมพันธ์จิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ดส์

เดส์การ์ดส์มีทรรศนะว่า จิตกับกายอยู่ภายใต้การสร้างขึ้นของพระเจ้า แต่พระเจ้าไม่สามารถที่จะกำหนดได้เพราะจิตกับกายเป็นสิ่งที่น่าสงสัย กายมีการทำงานเหมือนเครื่องจักร ฉะนั้นลักษณะของกายกับจิต คือ สิ่งที่เป็นสาร จิตเป็นสารไม่กินที่ คิดได้ ส่วนกาย(วัตถุสาร) เป็นสิ่งที่กินที่ทั้งสองมีการทำงานที่เป็นปฏิสัมพันธ์อยู่ที่จุดเชื่อมโยงระหว่างกายกับจิต คือ จุดพิเนียล เป็นจุดที่อยู่ต่อมสมอง จิตทำงานที่อยู่สมองมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกอย่างไรก็ตามเป็นการแสดงออกจากความรู้สึก เช่น ความพอใจ ความเต็มใจ ความรัก ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ที่ต่อมสมองเป็นจุดนัดพบกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การทำหน้าที่ระหว่างกายกับจิตอาจจะไม่ประสานเนื่องจากลักษณะ

^{๑๒๑} พจนานุกรมปรัชญาอังกฤษ-ไทย, หน้า ๕๐.

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

ของจิตกับกายตรงกันข้าม จิต เป็นสาร เป็นผู้คิด มีสาร์ตละคือความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คิดได้ ไม่
 กิณที่ ทั้งยังอยู่ตามลำพังตนเองได้ แสดงให้เห็นว่า การทำงานอาจจะไม่ร่วมกัน ต่างคนต่างทำ ส่วน
 กาย เป็นวัตถุสาร กิณที่ คิดไม่ได้ อยู่ตามลำพังของตนเองได้ แต่ลักษณะก็ยังไม่เอื้ออำนวยให้เป็น
 ปิงจยต่อกัน แล้วความสัมพันธ์จะมีได้อย่างไร ที่บอกว่า ผ่านที่จุดสมองซึ่งเป็นวัตถุสาร ในปัจจุบัน
 นี้ จุดนี้ไม่ใช่จุดรับรู้หรือการเชื่อมกันสัมพันธ์กันระหว่างจิตกับกาย ถ้าเป็นเช่นนั้นปัญหาก็จะเกิด
 ตามมาว่า จิตกับกายมีความสัมพันธ์กันตรงไหนกันแน่

๔.๓.๒ ความสัมพันธ์จิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทมีทรรศนะว่า จิตกับกายหรือนามรูปทั้งสองอยู่ด้วยกันแยกออกจากกัน
 ไม่ได้และนามรูปก็คือ ขันธ์ ๕ ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปคือร่าง
 กาย(รูป) ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นนาม กายเป็นธรรมชาติที่ไม่รู้อารมณ์ เช่น
 ไม่รู้รูป ไม่รู้เสียง ไม่รู้กลิ่น ไม่รู้ถึงสิ่งที่มาถูกต้องกายและไม่รู้สิ่งที่คิดถึงทางใจ (ธรรมารมณ์)
 จิตซึ่งเป็นนามธรรมเป็นธรรมชาติรับรู้อารมณ์เช่น รู้รูป รู้เสียง รู้รส สิ่งที่มากระทบ และความนึก
 คิดทางจิต กายจึงไม่เป็นจิต จิตก็ไม่เป็นกาย ไม่ได้เหมือนกันเลย^{๒๓} กายกับจิตจึงมีธรรมชาติที่
 แตกต่างกัน แต่ทั้งสองก็มีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างใกล้ชิด อาศัยกันค้ำจุนเกื้อหนุน เมื่อสิ่งหนึ่ง
 แตกสลายไปอีกสิ่งหนึ่งก็ดับสูญไปเช่นกัน ในลหิตทิกาสูตรได้กล่าวว่า กายนี้เป็นที่อยู่ของจิต จิต
 นี้มีถ้าเป็นที่อาศัย คำว่า ถ้าหมายถึง หทัยวัตถุ ซึ่งอยู่ในรูป ๒๘ ที่เป็นส่วนประกอบของกาย จิตกับ
 กายหรือนามรูปยังเป็นเหตุแห่งลมหายใจเข้าออก เปรียบเสมือนเตาสุบของช่างทองที่สุบเข้าอยู่ ลม
 ก็อาศัยการสุบและความหมายที่ควรแก่การกระทำของบุรุษ ลมหายใจเข้าออกจึงต้องอาศัยกายกับ
 จิตประกอบกัน^{๒๔} อธิบายกระบวนการของการเกิดขึ้นของจิตและวัตถุต่อเนื่องกัน สิ่งที่กายรับรู้

^{๒๓} ไสภณ ศรีภุชดาพร, การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา, หน้า
 ๒๐๐.

^{๒๔} วิสุทธิธรรมรคแปล, ภาค ๒ ตอน ๑, ฉบับมหายานพุทธราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 มหายานพุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

คือสิ่งที่จิตรับรู้ หรือสิ่งที่จิตรับรู้คือ สิ่งที่ร่างกายสัมผัสกับสิ่งนั้นการทำงานของจิตกับกายแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑. จิตกับการพูดและการกระทำ การรับรู้ของเรามาจากนามและรูป การกระทำต่อกันของกายกับจิตก็เป็นปัจจัยต่อกันอยู่แล้ว การสั่งการเพื่อการพูด หรือการกระทำก็เป็นไปโดยอัตโนมัติ การพูดและการกระทำนั้นต้องผ่านการจงใจของจิตเป็นอันดับแรก เนื่องจากจิตจะตรึงตรองใคร่ครวญก่อนที่จะพูดและทำจึงเป็นกระบวนการที่ต้องรับรู้เกิดขึ้นและสร้างความตั้งใจ(เจตนา) ออกมา บางทีความเป็นไปรวดเร็วของจิตและประกอบกับความเคยชินในการกระทำนั้น ๆ การพูดหรือการกระทำอาจเป็นไปเอง โดยไม่ผ่านกระบวนการของจิตก่อน นี่คือ ผลมาจากความเคยชินที่สร้างไว้ในจิตของเราเรียบร้อยแล้ว

๒. อิทธิพลของจิตต่อร่างกายและร่างกายต่อจิต เมื่อร่างกายได้รับบาดเจ็บทำให้รู้สึกเจ็บปวดแสดงว่า ร่างกายมีอิทธิพลต่อจิต จิตเป็นผู้รับรู้ความเจ็บปวด ซึ่งเป็นการรับรู้ได้โดยตรงของจิตอยู่แล้วไม่ใช่อิทธิพล แต่เป็นเพราะกายกับจิตแยกออกจากกันไม่ได้ทั้งกายกับจิตคือเอกภาพของระบบชีวิตมนุษย์ ยังมีจุดที่น่าคิดอยู่ ๒ อย่าง คือ จิตกับร่างกาย แยกออกจากกันได้ ดังกรณีที่จิตสามารถอยู่เหนือการครอบงำของร่างกายได้ เช่น เมื่อหิวอาหารไม่ได้จำเป็นที่ต้องบังคับให้จิตสั่งการให้ต้องแสวงหาอาหารเสมอไปและการที่ร่างกายเจริญเติบโตก็ไม่เกี่ยวเนื่องด้วยจิตดูเหมือนกรณีที่กำลังกล่าวมา จะเห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างจิตกับกายแต่ถ้าดูให้ดีจะพิจารณาเห็นว่า จิตไม่ได้แยกออกจากกาย จิตนั่นเองเป็นค่านำของชีวิตและสัมพันธ์กับร่างกายได้อย่างกลมเกลียว ต่อมาที่ร่างกายที่เจริญเติบโตเพราะได้รับการอุปถัมภ์อาหารอันเป็นอาหารร่างกายหรือแม้แต่คนที่ฝึกสมาธิจนคล่องแคล่ว และกำลังของสมาธิก็สามารถทำให้ ร่างกายหยุดทำงานได้ชั่วขณะซึ่งไม่สามารถรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นจิตกับกาย จึงเป็นสิ่งเดียวของมนุษย์^{๑๒๕}

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายในปรัชญาเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์นั้น กายกับจิตอยู่แยกออกกันมีลักษณะที่ตรงกันข้าม คือ กาย เป็นสิ่งที่คิดไม่ได้ อยู่ได้ตามลำพังตนเอง กายมาจากพระเจ้า เพราะพระเจ้าไม่ได้หลอกลวงเรา ส่วนจิตคือผู้คิด มีสารัตถะของจิตคือความคิดไม่กินที่ อยู่ได้ตามลำพัง

^{๑๒๕} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

ตนเองเหมือนกัน ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายเป็นแบบปฏิสัมพันธ์อยู่ที่ต่อมพิเนียล การแยกกันระหว่างจิตกับกายแสดงให้เห็นถึงการไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่ทั้งสองก็เป็นสารสัมพันธ์ของพระเจ้า (relative substance)

ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย(นามรูป)นั้นเป็นส่วนประกอบของกันและกัน กายเกิดมาเพื่อจิต จิตเกิดมาเพื่อกาย ความสัมพันธ์กันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยดังปรากฏในปฏิจสมุปบาท และแยกออกจากกันไม่ได้ มีกระบวนการที่เป็นเหตุผลของกันและกัน แม้แต่การกระทำที่แสดงออกมาก็เห็นได้ชัด เช่น เวลาดีใจ หน้าตาก็จะสดชื่น ในขณะที่เดียวกันถ้ามีความโกรธ สีหน้าก็จะบูดบึ้ง เศร้าหมอง เป็นต้น ฉะนั้นจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีความสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยเห็นว่า ความสัมพันธ์จิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปัจจัยของกันและกัน มีการอิงอาศัยกันทั้งสอง คำจุนกันมีลักษณะที่อยู่ด้วยตนเองไม่ได้ ต้องมีปัจจัยอื่นมาประกอบกันดังในหลักการของปฏิจสมุปบาท จิตมี กายจึงมี จิตดับ กายจึงดับ หรือกายมี จิตจึงมี กายดับจิตจึงดับเช่นกัน

การพิสูจน์เรื่องจิตกับกายในปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้ เพราะจิตกับกายเป็นนามธรรมกับรูปธรรม ขึ้นชื่อว่านามธรรมต้องเข้าใจว่าไม่สามารถจับต้องได้ ส่วนรูปธรรมเป็นสิ่งที่จับต้องสัมผัสได้ แต่ที่เราเข้าใจก็คือ จิตกับกายล้วนต้องอาศัยกันเป็นปัจจัยของกันและกันไม่ได้แยกจากกันแต่เป็นการอาศัยในการแสดง เช่น จิตรับรูปทางตา คือเห็นรูปที่สวยงามแล้วต้องการสัมผัส พฤติกรรมก็จะเกิดขึ้น หรือ เวลาเรามีเรื่องทุกข์ใจ จิตรับรู้ จะแสดงออกมาทางกาย เช่น อาการเศร้าโศก ร้องไห้ สีหน้าไม่สดใส เมื่อพิจารณาดีๆ จะเห็นกระบวนการของจิตกับกายเป็นไปตามเหตุและปัจจัยที่สืบทอดต่อกัน เป็นหลักที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงไม่มีปัญหาในเรื่องการพิสูจน์เรื่องนี้

หลักการอ้างเหตุผลของเดส์การ์ตส์

เดส์การ์ตส์ใช้การอ้างเหตุผลเพื่อให้ได้ความชัดเจนประจักษ์จริง ซึ่งเป็นตัวของเหตุผลที่จะนำมาใช้เป็นแบบนิรนัยเพื่อหาความจริงอื่น ๆ เดส์การ์ตส์จึงใช้วิธีสงสัยจิตโดยการโต้แย้ง เพื่อที่จะยืนยันความจริงของจิตหรือวิญญาณ(soul) เมื่อได้ความรู้แจ้งชัดเจนและแน่นอน เดส์การ์ตส์จึงใช้ความจริงนี้หาเหตุผลหาความจริงของการมีอยู่ของพระเจ้าและร่างกายต่อไป สิ่งที่สำคัญในการอ้าง

เหตุผลของเคสการ์ดส์คือ การไม่ยอมรับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ แต่สามารถนำมาเป็นข้อสงสัย เพื่อหาความจริงได้ ความรู้ที่ชัดเจนและแน่นอนต้องคิดตัวมาแต่กำเนิด เคสการ์ดส์ได้นำมาเป็นวิธีอ้างเหตุผลในการหาความจริงอยู่เสมอ

การอ้างเหตุผลของพุทธปรัชญาเถรวาท

การอ้างเหตุผลที่เป็นการหาความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ใช้หลักสากลที่เรียกว่าหลักปฏิจจสมุปบาท หลักการนี้มองทุกสิ่งทุกอย่างเป็นปัจจัยของกันและกัน พร้อมกับมีเหตุมีผล หลักสากลนี้เป็นหลักการแห่งทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง เช่น หลักการนี้เสนอวิธีการปฏิเสธอำนาจลึกลับที่เหนือวิสัยของมนุษย์ ปฏิเสธเหตุผลที่เกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีคำอธิบาย หลักการนี้จึงเป็นศูนย์กลางแห่งความรู้ที่มีต่อธรรมชาติทั้งมวล เมื่อใครก็ตามเข้าใจหลักปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรมด้วย ฉะนั้นหลักสากลนี้จึงเป็นศูนย์กลางที่จะแก้ไขปัญหาคความทุกข์ของมนุษยชาติทั้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและจะดับไปอย่างไร ปฏิจจสมุปบาท จึงเป็นหลักการที่อธิบายหลักการความเป็นอนัตตา สร้างระบบมัชฌิมาปฏิปทา อธิบายระบบของธรรมชาติพัฒนาระบบความคิดของมนุษย์ให้เหนืออำนาจของพระเจ้า.

๔.๔ ทรรศนะของผู้วิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งสองฝ่าย

ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องยากกับจิตตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย เริ่มตั้งแต่เคสการ์ดส์จะใช้แนวคิดทางด้านวิชาคณิตศาสตร์โดยใช้เรขาคณิตมาตั้งเป็นสัจพจน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นแจ้ง จิตมีสมรรถภาพถึงจะรู้สัจพจน์โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์เลย ตั้งวิธีอ้างเหตุผลแบบนิรนัยเป็นวิธีที่นำไปสู่ทฤษฎีต่าง ๆ เป็นการใช้แบบตรรกวิทยาโดยอ้างเหตุผลแบบนิรนัยความคิดของเคสการ์ดส์ จึงมีความแน่นอนและชัดเจนคล้ายคณิตศาสตร์ จุดหมายของเคสการ์ดส์ พยายามเข้าถึงความรู้ความ

จริงได้ด้วยเหตุผล เดส์การ์ดส์เสนอวิธีการที่จะเข้าสู่ความจริงได้มีอยู่ ๒ อย่าง^{๑๖๖} คือ ๑. ญาณทัศนะ คือสมรรถภาพของจิตที่จะหยั่งรู้ถึงความจริงที่ชัดเจนไม่ต้องสงสัย ๒. นิรนัย คือ การอ้างเหตุผลโดยการถอดเอาผลลัพธ์ที่เห็นแจ้ง วิธีการทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นส่วนที่ทำให้เขาเกิดความสงสัยและตั้งสมมติฐานที่สงสัยขึ้นจนเกิดประโยคที่ว่า ฉันคิดเพราะฉะนั้นฉันจึงมีอยู่ (I think therefore, I am) ความคิดเป็นตัวตนมีอยู่จริง สามารถยืนยันจากความสงสัยรับรู้ยืนยันปฏิเสธ ความคิดจึงเป็นจิต ทุกสิ่งที่คิดชัดเจนและแน่ใจว่า เป็นจริง สิ่งที่จะคิดก็จะถูกต้องเสมอ จากข้อความนั้นทำให้เดส์การ์ดส์คิดถึงความจริงที่อยู่ในใจมาแต่กำเนิด ความคิดนั้นคือ พระเจ้า เขาจึงสรุปว่า พระเจ้ามีอยู่จริง การที่ความคิดทุกอย่างชัดเจนก็จะถูกต้องมีอยู่จริง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความคิดบางอย่างที่เห็นแจ้ง จึงเป็นความคิดที่ถูกต้องนั้น ไม่น่าจะเป็นจริงเสมอไป ถ้ามีคนคิดว่า ในโลกหน้าไม่มี มีแต่ปัจจุบัน พวกนี้พุทธปรัชญาเรียกว่ามิจฉาทิฎฐิ กรณีเกี่ยวกับพระเจ้าเดส์การ์ดส์ได้รับการศึกษาทางด้านปรัชญา ตรรกวิทยา และคณิตศาสตร์ จากนั้นก็ใช้ความคิดมาตั้งเป็นบทพิสูจน์เกี่ยวกับพระเจ้าโดยพยายามสื่อให้เห็นว่า ความคิดที่รู้แจ้งเกี่ยวกับพระเจ้า ที่เกิดขึ้นในจิตเพราะฉะนั้นพระเจ้าจึงมีอยู่และสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยเห็นว่า ความคิดของเดส์การ์ดส์เหมือนคนที่เพื่อฝันแต่อาศัยหลักการทางคณิตศาสตร์โดยตั้งเป็นข้ออ้างหาเหตุผลแบบนิรนัยสัมพันธ์เชิงตรรกวิทยา เมื่อสิ่งนั้นสมเหตุสมผลจะถูกต้องเสมอ การยืนยันถึงความมีอยู่ของเราเพราะคิดว่า ตัวเรามีอยู่ ตัวเรา คือจิต คิดได้และไม่กินที่ ส่วนร่างกายคิดไม่ได้แต่กินที่

เพราะฉะนั้นความคิดของเดส์การ์ดส์นั้น เริ่มตั้งแต่มีความสงสัยในทุกอย่าง พยายามที่จะคิดถึงความมีอยู่ของตัวเองและพยายามหาคำตอบด้วยการใช้วิธีการทางด้านคณิตศาสตร์โดยการตั้งข้ออ้างแบบนิรนัย ถ้าข้อสรุปแต่ละขั้นถูกต้อง สิ่งที่ได้จากอนุมานก็ถูกต้องและความรู้ที่เห็นแจ้งสิ่งนั้นก็จะมีจริงเสมอ ความคิดที่เดส์การ์ดส์เห็นว่า ไม่ชัดเจนก็คือ ความคิดที่ได้จากประสบการณ์หรือประสาทสัมผัสและความคิดที่จิตสร้างขึ้นเป็นความคิดที่เป็นจินตนาการรวบรวมจากประสาทสัมผัสซึ่งผสมผสานจากภายนอก ไม่ชัดเจนคลุมเครือ แต่ความคิดที่ได้มาแต่เกิด เกิดจากความคิดที่

^{๑๖๖} ผศ.ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗.

คิดตัวมาทำให้เขาคิดถึงพระเจ้าและพระเจ้าย่อมอยู่ในจิตและเป็นสิ่งที่คิด^{๑๒๑} ดังนั้นพระเจ้าจึงมีอยู่จากนั้นก็หาเหตุเกี่ยวกับโลกภายนอกคือเกี่ยวกับความมีอยู่ของตนเองพร้อมกับอาศัยความมีอยู่ของพระเจ้าที่ประทานให้ซึ่งมีมาแต่กำเนิดและพิจารณาถึงวัตถุในโลกภายนอกมีอยู่หรือไม่และรู้ว่าตัวเรามีอยู่เป็นสิ่งที่คิดไม่กินที่ และรู้แจ่มแจ้งชัดเจนเกี่ยวกับกายเป็นสิ่งที่กินที่ คือ แผ่ขยายกว้าง ทั้งจิตและกายจึงเป็นอิสระต่อกันไม่สัมพันธ์กันและแยกออกจากกัน แต่ทั้งสองก็อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของพระเจ้า ทุกสิ่งที่คิดถ้าจะเป็นสิ่งที่จริงแท้ชัดเจนจะต้องเป็นความคิดที่ชัดแจ้งและแน่นอนที่สุด

มีผู้วิจารณ์เคสการ์ตส์ไว้หลายคน แต่ที่ผู้วิจัยเห็นด้วยก็คือ กิลเบอร์ต ราชล์บอกว่า จิตกับกายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรม กิริยาอาการของคนมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จำต้องมีสาเหตุและสาเหตุ นั่นคือจิตกับกายเป็นตัวสั่งให้มีการเคลื่อนไหว เช่นเวลาต้องการดื่มน้ำ จิตเป็นตัวเรียกร้องต้องการส่วนกายเป็นที่รองรับคือ อิม เป็นต้น นี่คือการที่จิตกับกายแสดงออกทางพฤติกรรมไม่ลึกลับอย่างที่เคสการ์ตส์กล่าวไว้

ดังนั้นสรุปได้ว่า เคสการ์ตส์เริ่มกระบวนการพิสูจน์ตั้งแต่เรื่อง จิต พระเจ้า และโลกรวมทั้งสรรพสิ่งนั้นเป็นการพิสูจน์โดยการเชื่อมความคิดหรือเป็นการใช้สถิติปัญญาในหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา โดยเชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกมีอยู่จริงนั้นมีใช่เพราะการได้เห็นหรือได้กลิ่น หรือผ่านประสาทสัมผัสใด ๆ ความรู้ที่เกิดจากความคิดเท่านั้นที่ให้ความจริงแท้มนุษย์มีตัวตนอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่คิด เพราะฉะนั้นกายกับจิตจึงแยกได้อย่างอิสระ แต่ความเป็นจริงแล้วความคิดของเคสการ์ตส์ไม่สามารถที่จะให้เหตุผลที่ชัดเจนในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายได้ เพราะการหาเหตุผลของเคสการ์ตส์ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง^{๑๒๒}

พุทธปรัชญาเถรวาทได้แสดงทรรศนะไว้ว่า ชีวิตคนและสัตว์ประกอบด้วยส่วน ๒ ส่วน คือ จิตกับกายทั้งสองอย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดก็ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้หรือก้อนหินก้อนกรวด จิตหากไม่มีกายก็ไม่สามารถที่จะสำแดงออกมาได้ กายไม่มีจิตก็ไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวไปมาได้ ทั้งสองจึงมีอิทธิพลต่อกัน เช่น เวลาใดที่จิตใจปลอดโปร่งแจ่มใส เวลานั้นก็จะแสดงออกมาจากร่างกาย จิตใจที่สงบเยือกเย็นย่อมส่งผลไประบบการทำงาน

^{๑๒๑} รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๐-๑๑๕.

^{๑๒๒} ผศ.ปานทิพย์ สุภนกรและคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๐.

ของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย ระบบของกายกับจิตจึงเอื้ออำนวยต่อการสัมพันธ์กันเสมอ การรับรู้ยังต้องอาศัยจิตกับกายร่วมกัน เช่น การได้เห็นต้องอาศัยประสาทตา การได้ยินต้องอาศัยหู เป็นต้น จิตกับกายนั้นยังมีการเกิดดับอยู่ทุกขณะ แต่การดับของจิตจะช้ากว่ากายคือ กายดับไปเพียงครั้งเดียว จิตดับไปถึง ๑๖ ขณะ เกิดดับไปเรื่อย ๆ จนถึง ๑๖ ขณะ ก็จะดับไปพร้อมกับรูปในขณะจิตที่ ๑๗ จากนั้นก็จะเปลี่ยนเป็นภวังคจิตและทำหน้าที่เป็นฐานรองรับการรับรู้พร้อมกับทำหน้าที่จิตของมนุษย์โดยเกิดดับจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตในขณะที่รูปเองก็เจริญเติบโตตามลำดับ โดยมีสิ่งสนับสนุนเช่น อาหาร จิต กรรม และสภาพแวดล้อม ในวาระสุดท้ายของชีวิต รูปที่จะดับไปพร้อมกับจิตที่เป็นเฉพาะที่เกิดมาพร้อมกับปฏิสนธิวิญญาณ เช่น สมอง หัวใจ และระบบแกนกลางของร่างกาย ส่วนอื่นคงสืบต่อไประยะหนึ่งเมื่อไรจิตคำจุนก็จะหยุดทำงานไปในที่สุด จะเห็นได้ว่าทั้งจิตกับกายมีส่วนสัมพันธ์กันและกันอิงอาศัยกันไปและการรับรู้ก็จะเริ่มต้นจากโลกภายนอกที่ได้รับการกระตุ้นโดยภวังควิญญาณขึ้นสู่วิถีการรับรู้กระทบอายตนะของมนุษย์ซึ่งเป็นประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เกิดความจำได้ในจิตที่ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อยู่ในรูปสัญญาเมื่อผสมผสานกับการรับรู้ใหม่ก็จะคิดและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ไปตามลำดับสิ่งที่ทำหน้าที่รับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ก็คือ วิญญาณ หรือจิตซึ่งก็จะรับรู้ทั้งโลกภายนอกและภายในโดยตรงจะทำหน้าที่อยู่ ๒ อย่างคือ เพ่งไปในสิ่งนั้น และรู้ว่ากำลังเพ่งสิ่งนั้น ^{๑๒๕}

ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้มองจิตกับกายว่า จิตกับกายนั้นเป็นปัจจัยของกันและกัน แต่ที่ให้ความสำคัญที่สุดคือ จิต เพราะทำหน้าที่รับรู้ ความรู้สึก บันทึกสิ่งที่รับรู้ให้คงอยู่ มีสัญญา และการปรุงแต่งของจิตที่ปรากฏออกมาอย่างหลากหลาย เช่น การให้เหตุผล การสร้างความสำนึก จิตจึงเป็นแกนกลางที่สำคัญของกาย กายจะเคลื่อนไหวก็ต้องขึ้นอยู่กับกำหนัดของจิต เช่น จะนั่ง จะนอน เดิน คืบ กิน ก็เป็นการสำแดงของจิตที่แสดงออกมาทางกาย ในทางจริยธรรมไม่ว่าการทำดี ทำชั่ว พุคฺคิ พุคฺฉั เป็นส่วนจากจิตที่ดีจึงคิดดี ถ้าจิตคิดชั่วก็เป็นส่วนของจิตที่คิดชั่ว จิตเป็นหัวหน้าเป็นประธานเสมอว่าจะคิดอะไรจะทำอะไร แม้แต่เวลาที่ใกล้จะตายถ้าจิตคิดไปในทางที่ไม่ดี คือ บาปกรรมที่ตนเองเคยกระทำไว้ ย่อมส่งผลให้ผู้นั้นไปสู่ทุคติได้ ตรงกันข้ามถ้าผู้ใดทำดีไว้พอใกล้ตายแล้วได้ทำดีไว้ตลอดชีวิตก่อนจะตายก็นึกถึงความดีที่ตนเองกระทำหลังจากละโลกแล้วย่อมไปสู่สุคติเสมอ

ผู้วิจัยเห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงจิตกับกายเป็นอันเดียวกันไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ จิตกับกายจึงเป็นปัจจัยของกันและกัน เมื่อไม่มีจิตก็ไม่มีกาย การพิสูจน์ความมีอยู่ของจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีหลักปฏิจางสมุปบาท เป็นหลักสามารถยืนยันได้

^{๑๒๕} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๒-๒๒๖.

แต่หลักนี้ก็เป็นหลักที่พิสูจน์เพียงเพื่อบอกความเป็นปัจจัยของกันและกัน ถึงกระนั้นก็เป็นความชัดเจนเฉพาะบุคคลเท่านั้น ไม่สามารถชี้ชัดจิตกับกายได้ และประเด็นหนึ่งคือ จิตกับกายสัมพันธ์กันตรงไหนกันแน่ ถึงจะบอกว่าทางประสาทสัมผัสแล้วสัมผัสตรงไหน ในเมื่อจิตกับกายอันหนึ่งเป็นนามอันหนึ่งเป็นรูป บางทีก็ยากที่จะเข้าใจ เพราะมันเป็นสิ่งที่เหนือวิสัยจะรับรู้สำหรับบุคคลทั่วไป.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งก็พอสรุปแต่ละประเด็นได้ดังนี้ กายในทฤษฎีของเดส์การ์ตส์นั้นเป็นสิ่งที่กินที่รองรับการกระทำ และเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องจักรกล เคลื่อนไหวเองไม่ได้แต่ต้องอาศัยจิตควบคุมการกระทำ กายเป็นธาตุที่คิดไม่ได้ เป็นวัตถุ การจะรู้กายได้ต้องอาศัยจิตเป็นตัวคิดถึง เพราะฉะนั้นกายจึงรู้ได้ยากกว่าจิต กายอยู่ได้ด้วยตัวของมันเองโดยไม่ได้อาศัยสิ่งอื่น ส่วนจิตคือสิ่งที่คิดได้ สารัตถะของจิตคือ ความคิดอาจจะแสดงออกมาเป็นความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ ความรัก สงสัยต่าง ๆ เดส์การ์ตส์เริ่มตั้งประเด็นว่า ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่ เป็นสิ่งที่คิดคือจิตของเขา แต่วิธีการของเดส์การ์ตส์ไม่ได้ให้ความสำคัญการรับรู้ความคิดที่มาจากประสบการณ์หรือเป็นจินตนาการ ที่เขาบอกว่าชัดเจนที่สุดคือจิตที่มาจากกำเนิดและความมีอยู่จริงของจิตเหล่านี้พิสูจน์จากการใช้หลักตรรกวิทยาเป็นเครื่องมือโดยอาศัยหลักการวิชาคณิตศาสตร์ จิตของเดส์การ์ตส์จึงได้จากความคิดที่ได้ผลลัพธ์จากการใช้หลักการพิสูจน์ สิ่งที่ชัดเจนและแน่นอนที่สุดคือ พระเจ้า การใช้หลักตรรกวิทยาสมเหตุสมผลที่สุด ความคิดเป็นธรรมชาติของจิต ความมีอยู่ระหว่างจิตกับกายของเดส์การ์ตส์แยกกันได้เหมือนเส้นขนาน โดยมีจุดเชื่อมโยงกันอยู่ที่จุดสมองหรือที่เรียกว่าจุดพิเนียล แต่กายจะทำอะไรได้ต้องอาศัยจิต จิตจึงเสมือนผู้ควบคุมกายไว้ กายเหมือนเครื่องจักรกลเปรียบเทียบรถถ้าไม่มีผู้ขับ รถก็ไม่สามารถวิ่งได้ จิตกับกายตามทฤษฎีของเดส์การ์ตส์แยกจากกันได้ กายเป็นวัตถุที่คิดไม่ได้ จิตเป็นอวัตถุที่คิดได้ จะรู้กายได้ต้องอาศัยจิตเท่านั้น กิจกรรมบางอย่างของจิตจะเป็นตัวรู้ไม่เกี่ยวข้องกับกาย แต่ทั้งนี้กิจกรรมของกายกับจิตก็ล้วนอยู่ภายใต้การควบคุมของพระเจ้า ทั้งสองอย่างพระองค์ทรงสร้างขึ้น

ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาท กายเกิดจากธาตุสี่คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประกอบกันอย่างเหมาะสมแล้วทั้งมีรูปแบบที่เกี่ยวเนื่องอาศัยอยู่เช่น มีความเป็นชาย ความเป็นหญิง (อุปาทาหารูป)

กายมีพัฒนาการตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ , ในระหว่างอยู่ในครรภ์, กระทั่งออกจากครรภ์และเติบโตตามลำดับด้วยการอาศัยอาหารที่เป็นกวัฬการาหารหรืออาหารที่เป็นวัตถุเช่น ข้าว,ขนม,นม กายยังได้รับการกำจุนด้วยส่วนสำคัญสี่ส่วนคือ กรรม จิต อกุศลและอาหาร มีส่วนประกอบคือ มหาภูตรูป ๔ อุปาทาขรูป ๒๔ รวมกันเป็น ๒๘ อย่างเป็นส่วนประกอบของร่างกายของมนุษย์ ส่วนจิต เป็นธรรมชาติที่รับรู้ มีทั้งหมด ๘๘ ดวง หรือโดยพิสดาร ๑๒๑ ดวง และยังมีส่วนประกอบของจิตที่เกิดพร้อมกับจิตและดับพร้อมกับจิตเรียกว่า เจตสิก มี ๔๒ ดวง จิตในพุทธปรัชญาจึงมีลักษณะที่ละเอียดมีการเกิดดับทุกขณะสืบทอดกันเป็นสันตติ จิตจึงเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ มีระยะของการเกิดดับในตนเองสั้นกว่ารูป จิตอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ต้องอาศัยกายเป็นที่พักพิง จิตจะแสดงออกได้ต้องอาศัยกายเป็นที่แสดงออก เช่น อาการต่าง ๆ เจ็บ ปวด หิว เป็นต้น กายในปรัชญาของเดส์การ์ดส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทเหมือนกันตรงที่กายต้องอาศัยจิตมีสภาพเป็นรูปธรรมหรือกินที่เป็นที่รองรับการเปลี่ยนแปลงของการกระทำของจิต กายเป็นวัตถุที่คิดไม่ได้ จิตเป็นนามเป็นตัวคิด กายของพุทธปรัชญาเถรวาทมีสภาพเป็นที่อาศัยของจิตเป็นรูปธรรม(กินที่)รองรับการกระทำของจิต ในตัวของกายเองก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอคิดไม่ได้ ความต่างกันก็คือเดส์การ์ดส์มองว่ากายอยู่ได้ด้วยตัวมันเองเป็นสารมีได้โดยการสร้างของพระเจ้า ส่วนกายในพุทธปรัชญามาจากธาตุสี่ (มหาภูตรูป)และมีสิ่งที่อาศัยอยู่ในมหาภูตรูป(อุปาทาขรูป)อยู่ลำพังไม่ได้เป็นสาร ทรรศนะเรื่องจิตมีทั้งความเหมือนและต่างกัน จุดที่เหมือนคือในทรรศนะเดส์การ์ดส์จิตมีคุณสมบัติคือความคิดรับรู้แสดงออกมาทางกาย ในพุทธปรัชญาเถรวาทจิตนั้นคือ ความรู้คิด รับรู้อารมณ์ ส่วนที่แตกต่างกันจิตของเดส์การ์ดส์เป็นจิตเป็นผู้คิดเป็นสาร ไม่กินที่ คิดได้และอยู่ด้วยลำพังตนเองได้ ได้จากการพิสูจน์โดยอาศัยหลักคณิตศาสตร์ถ้าสมเหตุสมผลย่อมเป็นจริงไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ แต่ในพุทธปรัชญาเถรวาทจิตมีอยู่และเป็นแกนกลางของชีวิตมาคู่กับกาย มีการรับข้อมูลมาจากประสบการณ์ มีการเกิดดับเรื่อยไปทั้งวันทั้งคืน ความสัมพันธ์จิตกับกายในปรัชญาของเดส์การ์ดส์แยกกันได้อย่างอิสระ กายมีได้เพราะจิตเป็นตัวรู้ ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเองมีการเชื่อมโยงกันโดยจุดต่อมสมองหรือต่อมพิเนียลเป็นแบบเส้นขนาน ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทความสัมพันธ์จิตกับกายนั้น คือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ก็ล้วนเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของจิตกับกาย ทั้งสองจึงต้องอาศัยกันและกัน ถ้าปราศจากจิตก็ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ จิตถ้าปราศจากกายก็ไม่สามารถจะมีอิทธิพลได้ แต่พุทธปรัชญาเน้นความสำคัญของจิตเพื่อการแสวงหาจุดมุ่งหมายสูงสุด(นิพพาน) ดังนั้นถ้าควบคุมจิตได้ กายก็จะถูกควบคุมไปด้วย จิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีอิทธิพลต่อกันมาก การรับรู้จึงต้องอาศัยประสาทสัมผัสเป็นกระบวนการรับรู้ แต่ทั้งกายกับจิตมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ เมื่อกายดับจิตก็ดับไป

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจิตกับกายในปรัชญาเคสการ์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาทพบ ว่า ปรัชญาของเคสการ์ตส์ได้กล่าวถึงเรื่องจิตกับกายอย่างไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะ เคสการ์ตส์พยายามที่จะสร้างความสงสัยไว้เป็นหลักแล้วหาเหตุผลมาอ้างโดยใช้วิธีทางคณิตศาสตร์ มาใช้ตั้งเป็นข้ออ้างแบบนิรนัย ถ้าปรากฏว่า มีอยู่จริงชัดเจน และแน่นอนที่สุดจึงจะสมเหตุสมผล และเป็นความรู้แจ้งเห็นจริงที่อยู่ในความคิด(จิต) และสรุปว่า มีอยู่จริงเสมอ จึงเป็นเหตุผลที่ เคสการ์ตส์นำมาตั้งข้อสงสัยตนเองว่า ฉันคิดเพราะฉะนั้นจึงมีอยู่ ผู้คิด คือ จิต มีคุณสมบัติคือ ความคิด เป็นอิสระจากกาย เนื่องจากจิตเป็นสิ่งที่รู้คิด ส่วนกายมีอยู่ เป็นสิ่งที่กินพื้นที่แผ่ขยายกว้าง คิดไม่ได้ อยู่ได้ด้วยตนเอง จิตรับรู้ง่ายกว่ากาย จุดที่จิตกับกายปฏิสัมพันธ์กันอยู่ที่ต่อม พินเนียล

เปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาทจะเห็นได้ว่าจิตกับกาย(นามรูป)นั้น จิตคือความรู้สึกรับรู้ จะมีสภาวะเป็นสัญญา เวทนา สังขารและวิญญาณ ส่วนกายประกอบด้วยธาตุพื้นฐานสี่อย่างที่เรียกว่า มหาภูตรูป มีสิ่งที่อิงอาศัยมหาภูตรูปเรียกว่า อุปาทายรูป และความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตต่างต้องอาศัยกัน ถ้าไม่สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ ก้อนกรวด ก้อนหิน ที่ทิ้งเรี่ยราด และความสัมพันธ์ของจิตกับกายนั้นมีตัวเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์เรียกว่า วิญญาณ เช่น ตา เห็นรูปจะเกิดจักขุวิญญาณขึ้น จมูกได้กลิ่นก็จะเกิดความรู้เรียกว่า ฆานวิญญาณ เป็นต้น แม้แต่การเคลื่อนไหวจุดสังการคือจิต การสังการจะแสดงออกจากกาย จิตอาศัยกายดุจดั่ง เมื่อกายดับไปจิตก็ดับไปด้วย เปรียบเทียบวิญญาณเหมือนกับพระราชที่ครองพระนครแห่งหนึ่งซึ่งคอยรับฟังข่าวสารจากผู้รักษาประตูทั้งห้า มารายงานข่าวสารต่าง ๆ จากนั้นก็จะสังการ จิตมีเจตสิกที่มีสภาวะที่เกิดพร้อมกับจิต และดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์ในการทำงานพร้อมกับจิต และยึดเอาวัตถุเป็นอารมณ์เกิดขึ้นประการเดียวกับจิต และจิตจึงเป็นประธาน โดยผ่านกระบวนการทางด้านกรรมการ คือ เจตสิก รวมเป็นจิตมนุษย์ ส่วนกายนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะการประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ และโดยมีอุปาทายรูปคือ รูปอาศัยมหาภูตรูป ๒๔ จึงเกิดการเป็นรูปที่สมบูรณ์ ในปฏิจสุมุปบาทกล่าวถึงกระบวนการเกิดของกายกับจิตไว้ดังนี้ คือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ และวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป หรือกล่าวว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณได้เช่นกัน ที่กล่าวมาเป็นการพัฒนาทางด้านร่างกายและองค์ประกอบของชีวิตมีกระบวนการที่จะสร้างชีวิตให้เตรียมพร้อมที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ข้างนอก ส่วนที่รับรู้ ก็คือ วิญญาณ

ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาปรัชญาของเคสการ์ตส์ที่ไม่ยอมรับความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และกล่าวว่า เป็นสิ่งหลอกลวง ทั้งที่จริงแล้ว เรามองเห็นสิ่งนั้นรอบตัวเราอยู่และมีจริงอย่างแจ่มแจ้งที่สุด การสร้างปรัชญาเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่อาศัยประสบการณ์ การนำเอาวิชาคณิตศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่เป็นนามธรรม มาเปรียบเทียบกับปรัชญาผู้วิจัยเห็นว่า เป็นไปไม่ได้ ปรัชญาเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เปรียบเทียบกันไม่ได้ และสิ่งที่ผู้วิจัยคิดว่าปรัชญาของเคสการ์ตส์ยอมรับความรู้ที่แท้จริงเกิดการคิดหาเหตุผลอย่างเดียวนั้น แท้ที่จริงแล้วยากที่จะยอมรับได้ และการสร้างสิ่งที่ป้องกันตนเองอย่างไม่มีเหตุผลคือความรู้ที่คิดตัวมาแต่กำเนิดนั้น มันเป็นเรื่องยากที่คนเราไม่ได้มีการฝึกหัดศึกษาเล่าเรียนมาแล้วความรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องจิตและกายของเคสการ์ตส์ได้ประโยชน์อย่างมาก ระบบจิตและกายของเคสการ์ตส์เป็นแนวความคิดแบบพื้นฐานทั่วไปของนักปรัชญาในยุคศตวรรษที่ ๑๗ และระบบจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีมุมมองคนละด้าน แต่จุดหมายที่ต้องการทราบคงเหมือนกันในระดับหนึ่ง เคสการ์ตส์อาจต้องการทราบเพียงแค่หาเหตุผลของระบบจิตกับกายเท่านั้น แต่ในพุทธปรัชญาเถรวาทต้องเน้นให้เห็นระบบจิตกับกายเพื่อการพัฒนาจิตกาย(นามรูป)ให้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไป ยังมีงานวิจัยที่น่าจะทำต่อไปในประเด็นเกี่ยวกับจิตกับกาย คือเปรียบเทียบระบบจิตในปรัชญาเคสการ์ตส์กับระบบจิตในพระอภิธรรม ระบบจิตและกายของเคสการ์ตส์มุมมองในจริยศาสตร์แนวพุทธหรืออภิปรัชญาแนวพุทธ เปรียบเทียบเรื่องจิตในศตวรรษที่ ๑๗ กับจิตในลัทธิโยคจาร หรือพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่งคือ อุปสรรคด้านภาษาและตำราอธิบายปรัชญาของเคสการ์ตส์ที่เป็นภาษาไทยยังมีน้อย ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการวิจัยในการตีความให้มากขึ้น เพื่อช่วยเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลทางวิชาการ และสะดวกต่อผู้ที่ไม่นิยมอ่านภาษาต่างประเทศ ทั้งยังเป็นส่วนช่วยให้งานของเรเนเคสการ์ตส์ได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. วินยปิฎก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๑-๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- ขุททกนิกาย ธมมปทฎฐกถา มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๒๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- ขุททกนิกาย อิติวุตตก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๒๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- ชาตก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐ .

----- ขุททกนิกาย มหานิเทศ มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๒๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- ทีมนิกาย ปาฎิกถก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- สยุตตนิคาย สกถาวก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- สยุตตนิคาย นิทานวก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๑๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- สยุตตนิคาย มหาวก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๑๘.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- อภิธมปิฎก มหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ ๓๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

สทธมมปชโชติคาย นาม ขุททกนิกายฎฐกถาย มหานิทเทศวณณา มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยน พุทธวเส ๒๕๓๔ ฉบับภาษาบาลี.

----- . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

----- . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ข. ข้อมูลวิทยานิพนธ์

(๑) หนังสือ :

กิริติ บุญเจือ. ชุดพื้นฐานปรัชญาแก่นปรัชญาปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร:บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, ๒๕๒๒.

กิริติ บุญเจือ. ชุดปัญหาปรัชญา ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม. กรุงเทพมหานคร:บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒.

กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒.

กิริติ บุญเจือ. สารนิพนธ์ปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๐.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. ชีวิตและการรู้จักตนเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๔ .

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน,รศ.. ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้) . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา,ผศ.. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๓๕.

เดือน คำดี. ปรัชญาตะวันตกจากยุคโบราณถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒.

ทวีรัสมิ ธนาคม, คร.. กลวิธีการครองชีวิตอย่างประหยัดเพื่อคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด , ๒๕๓๒.

ธีระ อาชวเมธี,ดร.. ปรัชญาจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร:บริษัทศึกษิตสยาม จำกัด, ๒๕๒๑.
 นโปเลียน ฮิลล์, ปสงค์อาสา แปล. ปรัชญาชีวิต ศาสตร์แห่งความสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์มังภาพย์, ๒๕๓๔.

บรรจบ บรรณรุจิ. จิต มโน วิญญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 ธรรมสภา, ๒๕๒๗.

ปานทิพย์ สุภนกร,ผศ.,และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา. ปรัชญาเบื้องต้น . กรุงเทพมหานคร :
 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๓๓.

----- . ปรัชญากรีก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
 สำนักพิมพ์สยามบริษัทเคสส์ไทยจำกัด, ๒๕๓๗.

แพตริก,จี. ที.ดับลิว, ปรัชญาเบื้องต้น. แปลโดยกิริติ บุญเจือ กรุงเทพมหานคร : สำนัก
 พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

พระธรรมปิฎก (ประยุตต์ ปยุตโต). พิมพ์ครั้งที่๘. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ
 ประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๓๘.

----- . พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

----- .พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย พัฒนาการ และ
 สรรตธรรม. ๑๒ ปี บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาอุทัย ญาณธโร. วิธีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพระพุทธศาสนา.
 พิมพ์ครั้งแรก. พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๙.

พุทธทาส ภิกขุ. คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :
 ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

พินิจ รัตกุล. เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เก็บเพชรจากกัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

โยสไคน์ กอร์เคอร์. โลกของโซฟี. พิมพ์ครั้งที่ ๔. สายพิน สุพุทธมงคล แปล

สุมาลี บำรุงสุข. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

✓ ลักษณะ สรวิวัฒน์. จิตวิทยาเบื้องต้น(จิต.101). กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พรินต์ติ้ง
เฮ้าส์, ๒๕๓๕.

ละเอียด ศิลาน้อย. ปล่อย่างอย่างเช่น. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนัก

พิมพ์ดอกหญ้า (1988) จำกัด, ๒๕๓๓.

วรรณิ อัสวานานนท์ แปล. รหัสนายแห่งชีวิต จิตใจเช่น : จิตใจของผู้เริ่มฝึกหัด. พิมพ์ครั้ง

แรก. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๒๘.

วิสุทธิมรรค แปล. ภาค ๒ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๓๖ .

วิสุทธิมรรคแปล. ภาค ๓ ตอน ๑ . พิมพ์ครั้งที่ ๖ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖ .

วิสุทธิมรรค แปล . ภาค ๓ ตอนจบ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๓๖ .

วิสุทธิมรรคแปล. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, ภาค ๒ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖ .

สเตท ดับลิว,ที,จี. ปรัชญากรีก. แปลโดย ปรีชา ช้างขวัญยืน, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์สมาคม สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔.

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, สมาคม. วาระสุดท้ายของโสกราตีส. กรุงเทพมหานคร :

ห้างหุ้น จำกัดศิริพร ๒๕๑๔.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวร

นิเวศวิหาร, ๒๕๔๒.

แสง มนวิฑูร ,ศ, ร.ค.ท..ชีวิตและปรัชญามหาแสง. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาการ , ๒๕๓๑.

สมักร บุราวาส. วิชาปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงธน, ๒๕๑๕.

สมักร บุราวาส. ปัญญา จุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ.

กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๒๐.

สนิท ศรีสำแดง. ปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๔ .

สนั่น ไชยานุกูล. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๑๕.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. คู่มืออภิปรัชญา. ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์เผยแพร่. พิมพ์ครั้งที่ ๔ .

กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๐.

อริยะ. จักรวาลแห่งมโนภาพ เพชรเกล็ดแก้ว ชุดอณูมณีแห่งปัญญา. นนทบุรี:สำนักพิมพ์

ธารแก้ว, ๒๕๔๒.

อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถวินิฎฎิกา. ฉบับแปลเป็นไทย กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕ .

(๒) บทความ :

พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต. พุทธปรัชญาเถรวาท. ปรัชญาบูรพทิศมหาจุฬาฯ

วิชาการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖.

สนิท ศรีสำแดง. พุทธปรัชญา. เอกสารการสอนระดับบัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

กัลยา รักหลวง. “วิเคราะห์ปัญหาเรื่องจิตในปรัชญาของเบอร์ทรันด์รัสเซลล์”. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทมหาบัณฑิต. แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๒๑.

จันทร์ชนันท์ สิงห์ทนต์. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถร

วาทและมหายานอินเดีย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสูตร พระอภิธรรม และลังกา

ดารสูตร”. หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

เทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ. ๒๕๓๕.

ณรงค์ หลงสมบูรณ์. “ปัญหาจิต-กายในทัศนะของกิลเบิร์ตรายล์”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธิ์. “การตีความแนวคิดเกี่ยวกับระบบจิต-กายของเดส์การ์ตส์”. วิทยา
นิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระสมุทร ถาวรธมโม. “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง :
ทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”. หลักสูตรพุทธศาสตรมหา
บัณฑิต. สาขา ปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,
พ.ศ. ๒๕๓๕.

พระมหาราชเชนทร์ ฐมกโม. “การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพุทธศาสนาเถร
วาทกับจิตในปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ”. หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต .
สาขา ปรัชญาบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระฟอง อภิวันโณ. “ การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง “จิตว่าง” ของท่านพุทธทาสภิกขุ”.
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขา พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

โสภณ ศรีกฤษดาพร. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา”.
หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ก.ภาษาอังกฤษ

1. PRIMARY SOURCES :

Balil Blackwell. *Descartes against These skeptice* . E.M.

Curley: Oxford, 978.

Bernard Williams. *Descartes: the Project of Pure Enquiry*. London : Cambridge, 1977.

Haldane , Elizabeth s. , and Ross, G.R.T.. *The Philosophical Works of
Descartes*. 2vols. London: Cambridge, 1931.

- kenny anthony. **Descartes : A Study of this Philosophy**. New York :
Random House, 1968.
- Margaret Dauler Wilson. **Descartes**. Routledge and Kegan Paul. London : Henley
and Bonton, 1978.
- Smith Norman Kamp. **New Studies in the Philosophy of Descartes**.
Russell Russell, Inc. New York, 1963.
- David Weissman, William T. Bluhm Lou Massa Thomas Pevel John F. Post
Stephen Toulmin . **Discourse on the Method and
Meditation on first Philosophy Rene Descartes**. New Haven &
London : Yale University Press, 1996.
- Wilson , Margaret D.. **Descartes**. London : Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Tom Sorell. **Descartes**. New York : Oxford University Press, 1987.

(1) BOOKS.

- Action, H.B. "Idealism." The Encyclopedia of Philosophy. 4 (1967) :110-118.
- Aune, Bruce. "Innate Ideas." The Encyclopedia of Philosophy. 4 (1967) :196-201.
- Brehier, Emile. **The Eighteenth Century : the History of Philosophy**. Translated
by Wade Baskin, Chicago : University of Chicago Press, 1967.
- Bronsfein, Danial J. and Krikorian, Yervant H. and Eeiner Philip p. **Basic
Problems of Philosophy**. New York : Prentice-Hall, Inc., 1954.
- Copleston, Frederick. **A History of Philosophy : Descartes to Leibnitz**. Vol IV .
New York ; A Division of Doubleday and Company, Inc., 1963.
- C.A. Van Peursen. **Body, Soul Spirit : A Survey of Body –Mind Problem**. Oxford
: University, 1966 .
- Fran KN. Magill And Staff. **Master Piece of World Philosophy**. New York : Harper and
Row Publishers, 1961.
- J.N. Sihha. **Introduction to Philosophy**. Conral , 1984 .
- Keith Campbell. **Body and Mind**. Indiana : University of Notre Dame Press, 1984.

Gilbert Ryle. **Concept of Mind**. Middlesex : Penguin Books Ltd., 1949.

Samual Enoch Stumpf. **Philosophy : History and Problems**. Singapore: Me.Grow-Hiw Book Company ,1977 .

T.Z lavine .**The Dramatic Nesurvey that makes Philosophy a force in our lives , ourworld our vision from Socrate to Sartre : The Philosophy quest**. London : Cambridge Press , 1984 .

Williams; Bernard." **the Certainty of the Cogito**". In Descarte : a Colleotion of Critical essays ; pp. 88-107. Doney Willis , London: Oxford University Press,1967.

-----, " Descartes". **The Encyclopedia of Philosophy**. 2 (1967) : 342-345.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี (พันธุ์ศรี)
- เกิด : วันเสาร์ ที่ ๒๘ เดือน ธันวาคม ๒๕๑๗
- มาตุภูมิ : บ้านสายโท ๑๐ เหนือ ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๘๐
- การศึกษา : สำเร็จการศึกษา น.ธ.เอก จากสำนักเรียนวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์
- : ป.ธ. ๗ วัดวรามาตยภัณฑสาราราม (วัดขุนจันทร์)
- : พุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ เอกเศรษฐศาสตร์ (เกียรตินิยม)
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๔๔/๒๕๔๐
- ปัจจุบัน : วัดวรามาตยภัณฑสาราราม (วัดขุนจันทร์) ๑๑๔๔ ถนนเทอดไท ๒๘
แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
- หน้าที่การงาน : ครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนวัดขุนจันทร์
- : ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนธนบุรีวรเทพีพลารักษ์
- : เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๒